

လံာ်တၢ်န့ၣ်ကျဲး လၢ ပှၤဂဲၤလိာ်ထီၣ်ဒါ တၢ်ခူၣ်ဟီၣ်လၢ်အဂီၢ်

KESAN

ကညီမိခိၣ်ဃၢၤဒီးပှၤဂ့ၢ်ဝီတၢ်မၤပှၢ်ဘျးစဲကရၢ

ထူးထီၣ်မုၢ်န့ၣ်- လါဖျၢၣ်တြၢၤအါရံၤ, ၂၀၁၅ နံၣ်ထူးထီ

လံာ်တၢ်န့ၣ်ကျဲး လၢ ပှၤဂဲၤလိာ်ထီၣ်ဒါ တၢ်န့ၣ်ဟီၣ်လၢ်အာဂီၢ်

KESAN

ကညီမိခိၣ်ဃၢၤဒီးပှၤဂ့ၢ်ဝိတၢ်မၤပှၢ်ဘျးစဲကရု

ဘဉ်တၢ်ထုးထီၣ်ရၤလီၤအီၤလၢ

- ကညီဖိခိၣ်ယၢၤဒီးပှၤဂ့ၢ်ဝီတၢ်မၤပှၢ်ဘျးစဲကရၢ (ခ့ၣ်)
- ကီၢ်ပယီၤခိၣ်ယၢၤန့ၣ်ဆၢၣ်တၢ်မၤသကိးတၢ်ကရၢ (BEWG)

တၢ်ဆဲးကျိး

KESAN

P.O Box 204, Prasing Post Office

Muang, Chiangmai, Thailand 50205

Email : info@kesan.asia

Website : www.kesan.asia

Facebook : <https://www.facebook.com/KarenEnvironment>

ၣ်မ့ၢ်နံၤ- လၢဖူၤတြူၤအါရံၤ, ၂၀၁၅ နံၣ်

လံာ်ကုခိၣ်တၢ်ဂီၤ - တၢ်ခူၣ်ဟီၣ်လၢလၢမ့ၢ်တြီၤကီၢ်ရ့ၣ်

လံာ်ချၢပံၤတၢ်ဂီၤ - ကမ္ဘၢၢ်ပျံၢ်စီၢ်တၢ်ထံၣ်လိာ်အိၣ်သကိး, ထီၣ်ကိးကိ,
ဖၣ်အၢၣ်ကီၢ်ရ့ၣ်

တၢ်ဂ့ၢ်ခိၣ်တီၤတဖၣ်

- ⇒ တၢ်ကတိၤလၢညါ ၃
- ⇒ ဘၣ်မနုၤအဃိလၢပလိၣ်ဘၣ်လံာ်တၢ်န့ၣ်ကျဲအံၤလဲၣ် ၅
- ⇒ တၢ်ခူၣ်ဟီၣ်လၢခံးတၢ်န့ၣ် မ့ၢ်တၢ်မနုၤလဲၣ် ၆
- ⇒ မတၤမၤတၢ်ခူၣ်ဟီၣ်လၢတၢ်မၤလဲၣ် ၈
- ⇒ ဖဲတၢ်ခူၣ်ဟီၣ်လၢအဆၢကတီၢ်တၢ်မနုၤကဲထီၣ်အသးလဲၣ် ၁၀
- ⇒ တၢ်ခူၣ်ဟီၣ်လၢမၤဘၣ်ဒိပုၤကညီဒ်လဲၣ် ၁၂
- ⇒ တၢ်ခူၣ်ဟီၣ်လၢအဂီၢ်တၢ်ဘျၢသဲးမနုၤတဖၣ်အိၣ်လဲၣ် ၁၈
- ⇒ မတၤဆၢတဲာ်လၢတၢ်ကမၤတၢ်ခူၣ်ဟီၣ်လၢအတၢ်မၤလဲၣ် ၂၄
- ⇒ ပုၤတၢ်ပၣ်ဃုာ်ပၣ်ဂီၢ်လၢတၢ်မၤတၢ်ဆၢတဲာ်အဂီၢ်ကသုလၢကျဲဒ်လဲၣ် ၂၉
- ⇒ မၤန့ၢ်တၢ်ဂ့ၢ်တၢ်ကျိၤ ၃၄
- ⇒ သူၣ်ထီၣ်တၢ်ဂဲၤလိာ် ၄၀
- ⇒ ကတိၤသကိးတၢ်ဒီးပုၤမၤတၢ်ဆၢတဲာ်တဖၣ် ၄၅
- ⇒ တၢ်တၢ်ဒီးတၢ်တိာ်ကျဲ ၅၁
- ⇒ ပုၤန့ၢ်ဟူၣ်န့ၢ် ၅၃
- ⇒ ဃုထၢထီၣ်နတၢ်ဂ့ၢ်တၢ်ကျိၤ ၅၅
- ⇒ န့ၢ်လီၤပၣ်ဃုာ်မၤသကိးတၢ်ဒီးပုၤမၤတၢ်ဆၢတဲာ်သ့ၣ်တဖၣ် ၅၈

- ⇒ သူ့ မ့တမ့် ဆီးကါကမျှာ်တၢ်ကစီၣ်.....၅၉
- ⇒ တၢ်ပၢ်ဖျါထီၣ်တၢ်တဘၣ်သ့ၣ်ဘၣ်သးလၢအထီၣ်ဒါတၢ်တမံၤမံၤ..... ၆၂
- ⇒ ဒူးအိၣ်ထီၣ်ဟီၣ်ခိၣ်ဘီၣ်ပုၢ်ဘျးစဲ..... ၆၆
- ⇒ သူ့ မ့တမ့် ဆီးကါအထၢ်နဲး ၆၇
- ⇒ တၢ်ခူၣ်ဟီၣ်လၢ်အကလုာ်တဖၣ်..... ၆၈
- ⇒ ပုၤတၢ်ဒူးနဲၣ်ဖျါထီၣ်အတၢ်ဟူးတၢ်ဂဲၤအကလုာ်တဖၣ် ၇၀
- ⇒ တၢ်ကတိၤကျၢ်တံၢ်..... ၇၂
- ⇒ တၢ်ဂ့ၢ်အဂံၢ်ထံးဘၣ်ထွဲဒီးတၢ်ရၢသဘျးဒီးသိၣ်မံၤကရၢတဖၣ် ၇၄
- ⇒ တၢ်ဂ့ၢ်အဂံၢ်ထံးဘၣ်ထွဲဒီးတၢ်ခူၣ်ဟီၣ်လၢ်ကူၣ်ပနံၣ်..... ၇၅

တၢ်ကတိၤလၢညါ

ကီၢ်ပယီၤမ့ၢ်ထံကီၢ်တဘျီ လၢအလၢပျဲၤဒီးဟီၣ်လၢတၢ်ထူးတၢ်တီၤ ဒီး ဟီၣ်လၢတၢ်အိၣ်ယၤ, လီၤဆီၣ်ဒၣ်တၢ် တၢ်လီၤလၢကလုာ်ဒုၣ်ဖိအိၣ်ဆိးဝဲအ လီၤန့ၣ် ဟီၣ်လၢတၢ်ထူးတၢ်တီၤဒီးလၢလုာ်ဒိၣ်ပွၤဒိၣ်တဖၣ် တၢ်သ့ၣ်ညါ လၢအိၣ်ဝဲဒၣ်အါအါဂီၢ်ဂီၢ်န့ၣ်လီၤ. ဝဲတၢ်မၤတၢ်ပတုၣ်တၢ်ခးလၢကလုာ်ဒုၣ် စိၣ်စုကဝဲဒီးကီၢ်ပယီၤပဒိၣ်ဝဲ (၂၀၁၂) နံၣ်ဝဲအလီၢ်ခံ, မ့ၢ်ကျိၤဝဲၤကွၢ်ဒီး တၢ်ဂုၤထီၣ်ပသီထီၣ်တၢ်တိၢ်ကျဲၤလၢအတက့ၢ်လဲၢ် ဒ်အမ့ၢ် ရ့ၣ်နီၣ်, ကံသ ဝံ, ထံတမၢ်, စးဖိကဟၣ်မ့ၢ်ကျိၤဝဲၤကွၢ်ဟီၣ်ကဝီၤဒိၣ်, ကျဲမ့ၢ်ဖးဒိၣ်, တၢ် သ့ၣ်တၢ်ဖျးဖးလဲၢ်ဖးကွၢ်ထဲတမံၤစီၤ, ဒီးလၢအကျါ တၢ်ခူၣ်ဟီၣ်လၢအတၢ် ဟူးတၢ်ဂဲၤတဖၣ် ထံလီၤကီၢ်ပယီၤဒီးထံဂုၤကီၢ်ဂၤအကူၣ်ပနံၣ်တဖၣ်ဘျီ လီၤကျိၣ်စ့အါအါဂီၢ်ဂီၢ်န့ၣ်လီၤ. ဘၣ်ဆၣ်ကီၢ်ပယီၤပဒိၣ်တအိၣ်ဒီးခိၣ်ယၤ န့ဆၣ်တၢ်သိၣ်တၢ်သီတၢ်ဘျီလီၤတၢ်လီၤဆဲး ဒီးတၢ်ဒုးသ့ၣ်ညါထံဖိကီၢ်ဖိ ကမ့ၢ်ဘၣ်ဃးအဝဲသ့ၣ်တၢ်ခွဲးတၢ်ယၢ် ဒီးဟ့ၣ်တၢ်သ့ၣ်ညါ နၢ်ဟံၢ်ဘၣ်ထွဲ ဒီးတၢ်ဘၣ်ဒိဘၣ်ထံးခိၣ်ဖျိတၢ်ဂုၤထီၣ်ပသီထီၣ်တၢ်တိၢ်ကျဲၤဖးဒိၣ် ဆူခိၣ်ယၤ န့ဆၣ်, ပှၤဂ့ၢ်ဝီ, ဒီးတၢ်အိၣ်ဆူၣ်အိၣ်ချ့ အဂီၢ်တအိၣ်နီတမံၤဘၣ်န့ၣ်လီၤ.

လီၤဆီၣ်ဒၣ်တၢ် လၢကညီဟီၣ်ကဝီၤအပူၤ တၢ်ခူၣ်ဟီၣ်လၢအတၢ်ဟူး တၢ်ဂဲၤကဲထီၣ်တ့ၢ်လံအသးအါအါဂီၢ်ဂီၢ် လၢတၢ်လီၤအါတီၤန့ၣ်လီၤ. တၢ်ခူၣ် ဟီၣ်လၢအကလုာ်ဒ်အမ့ၢ် တၢ်ခူၣ်လီၤဟီၣ်ခိၣ်ဖးလဲၢ်ဖးကွၢ်, တၢ်ခူၣ်ဟီၣ် လၢလၢဟီၣ်ခိၣ်လၢ, တၢ်မၤပိၢ်ဖးကစၢ် မ့တမ့ၢ် တၢ်သုးကွၢ်ကစၢ်ဒီးခိၣ်ဒီး တၢ်ခူၣ်ဟီၣ်လၢလၢထံကျိၤပူၤတဖၣ် ကဲထီၣ်တ့ၢ်လံအသးသကူၤဆးဒးလၢ

ကညီဟီၣ်ကဝီတၢ်လီၤအါတီၤ ဇီးတၢ်ဟူးတၢ်ဂဲၤတဖၣ် ငးအိၣ်ထီၣ်တၢ်ကီ တၢ်ခဲဇီးတၢ်ဘၣ်ဒီးဘၣ်ထံးဒိၣ်ဒိၣ်မ့ၢ်မ့ၢ် လၢလီၤကဝီကမ့ၢ်တဖၣ်အဂီၢ်န့ၣ် လီၤ. ခိဖျိတၢ်ချ့ၣ်ဟီၣ်လၢအယိ တၢ်ဂ့ၢ်ကီတနီၤလၢအဟဲၤပၢ်ထီၣ်လၢကညီ ဟီၣ်ကဝီတၢ်လီၤတဖၣ်မ့ၢ်ဝဲတၢ်သုးဆူၣ်လီၤကဝီဖိအတၢ်လီၤတၢ်ကျဲ, တၢ် ဟံးန့ၢ်ဆူၣ်ဟီၣ်ခိၣ်ကပံၣ်, လီၤကဝီဖိအထံးကျိထံးကွၢ်ဘၣ်အဘၣ်သိဇီး ကဲထီၣ်တၢ်စုၣ်တၢ်ပျၢ်, တၢ်ဘၣ်ဒီးဘၣ်ထံးလၢတၢ်အိၣ်ဆူၣ်အိၣ်ချ့ဇီးတၢ် လုၢ်အိၣ်သးသမ့ၤ အလီၤတဖၣ်ဘၣ်ဟးဂီၤကွၢ်ဝဲဒၣ်, တၢ်သဘံၣ်သဘုၣ် အိၣ်ထီၣ်လၢပှၤတတၢ်ဇီးကူၣ်ပနံၣ်သ့ၣ်တဖၣ်အဘၣ်စၢ, ဇီးအဝဲသ့ၣ်န့ ဆၢတၢ်အိၣ်ယၢဇီးတၢ်မူတတၢ်သ့ၣ်တဖၣ် ဘၣ်ဟးဂီၤကွၢ်ဝဲဒၣ်န့ၣ်လီၤ.

ကညီဖိခိၣ်ယၢဇီးပှၤဂ့ၢ်ဝီတၢ်မၤပှၤဘျးဝဲကရၢ (ခ့ၣ်) အိၣ်ဇီးတၢ်ပ ညိၣ်ကွၢ်စိလၢလံာ်စိၣ်စုလၢအမ့ၢ် “**လံာ်တၢ်နဲၣ်ကျဲလၢပှၤဂဲၤလံာ်ထီၣ်ဒါတၢ် ချ့ၣ်ဟီၣ်လၢအဂီၢ်**” အံၤ ကမၤစၢလီၤကဝီကမ့ၢ်, ပှၤတတၢ်ဇီးဂံၢ်ခိၣ်ထံးက မ့ၢ်ကရၢလၢကသ့ၣ်ညါအါထီၣ်ဘၣ်ဃးခိၣ်ယၢန့ဆၢ, ပှၤဂ့ၢ်ဝီ, တၢ်လုၢ် အိၣ်သးသမ့ၤ, ဇီးတၢ်အိၣ်ဆူၣ်အိၣ်ချ့ အတၢ်ဘၣ်ဒီးဘၣ်ထံး ခိဖျိတၢ်ချ့ၣ် ဟီၣ်လၢအတၢ်ဖံးတၢ်မၤန့ၣ်လီၤ. လၢန့ၣ်အမဲၣ်ညါ ပမ့ၢ်လၢဇီးန့ၣ်စ့ၢ်ကီး လၢ လံာ်တၢ်နဲၣ်ကျဲအံၤ ကဟ့ၣ်စိဟ့ၣ်ကမိပှၤတတၢ်လၢအဘၣ်ဒီးဘၣ်ထံးဇီး ပှၤတတၢ်လၢအိၣ်ဘျးဇီးတၢ်ချ့ၣ်ဟီၣ်လၢတဖၣ် လၢကသ့ၣ်ထီၣ်န့ၢ်အဝဲသ့ၣ် ကံာ်စိတၢ်သ့တၢ်ဘၣ် ဒ်သိးဇီးကဂဲၤလံာ်ဆၢထၢၣ်လၢအတၢ်ခွဲးတၢ်ယၢ်အ ဂီၢ် ဇီးဒိသဒါက့ၤအခိၣ်ယၢန့ဆၢအတၢ်အိၣ်ယၢ ဒ်သိးဇီးကူၣ်ပနံၣ်မ့ၢ်ဂ့ၤ, ပှၤဒိၣ်ကျိၣ်ဒိၣ်စ့မ့ၢ်ဂ့ၤ, မ့တမ့ၢ် ပှၤမၤတၢ်တီၢ်ကျဲတဖၣ် အသုတဟဲန့ၣ်လီၤ ဟံးန့ၢ်ဆူၣ်ဇီးအိၣ်တူၢ်အိၣ်ကလီၤတဂ့ၤအဂီၢ်, ဇီးတကတီၢ်ယီကသ့ၤဂဲၤဂဲၤ ကတိဇီးဆၢထၢၣ်ဂံၢ်ဂံၢ်ကျၢကျၢလၢ အဝဲသ့ၣ်တၢ်ခွဲးတၢ်ယၢ်အဂီၢ်န့ၣ်လီၤ.

ဘဉ်မနုၤအဃိလၢ ပလိၣ်ဘဉ်လံာ်တၢ်န့ၣ်ကျဲအံၤလဲၣ်

တၢ်ခူၣ်ဟီၣ်လၢ်မၤဘဉ်ဒိဝဲဒၣ်လီၢ်ကဝီၤပုၤတဝါ လၢအအိၣ်ဘူးအိၣ်တံာ်ဒီးခိၣ်ယၢန့ၣ်ဆၢၣ်သ့ၣ်တဖၣ်ဒိၣ်ဒိၣ်မုၢ်န့ၣ်လီၤ. တုၤမုၢ်မဆါတန့ၣ်အံၤဒၣ်လဲၣ်န့ၣ် ကီၢ်ပယီၤအတၢ်သိၣ်တၢ်သီဒီးတၢ်ဘျၢ လၢကဒီကဒါကမုၢ်ထံဖိကီၢ်ဖိလၢတၢ်ခူၣ်ဟီၣ်လၢ်အတၢ်ဘဉ်ဒိဘဉ်ထံးသ့ၣ်တဖၣ် တမ့ၢ်တၢ်လၢအလၢအပျဲဘဉ်. တၢ်ခူၣ်ဟီၣ်လၢ်ကူၣ်ပန့ၣ်သ့ၣ်တဖၣ် မၤတၢ်ခူၣ်ဟီၣ်လၢ်တၢ်တီၢ်ကျဲၤ လၢအတအိၣ်ဒီးတၢ်တၢ်ပိၣ်သကိးဒီးလီၢ်ကဝီၤကမုၢ်သ့ၣ်တဖၣ် မ့တမ့ၢ် ဟံးန့ၢ်ဂ့ၢ်ဝီတုၤလီၤတီၤလီၤလၢ တၢ်ယ့ၣ်လီၤဘျါလီၤကွံာ်တၢ်ဘဉ်ဒိဘဉ်ထံး ခိဖျိ တၢ်ခူၣ်ဟီၣ်လၢ်သ့ၣ်တဖၣ်ဘဉ်. ဘဉ်ဆၢၣ်တၢ်လၢလီၢ်ကဝီၤကမုၢ်မၤသ့ၣ်တဖၣ်မ့ၢ်ဝဲ တၢ်ထၢဖျိၣ်တၢ်ဂ့ၢ်တၢ်ကျိၤ, တၢ်ဟ်ဖျိၣ်မၤသကိးတၢ်, ဒီးဟ်ဖျါထီၣ်အတၢ်တုၢ်ဘဉ်ခိၣ်ဘဉ်သ့ၣ်တဖၣ်လၢ တၢ်ကပတုၢ်ကွံာ်တၢ်ခူၣ်ဟီၣ်လၢ်အတၢ်ဖံးတၢ်မၤဒီးတၢ်ဘဉ်ဒိဘဉ်ထံးလၢအကဲထီၣ်အသးလၢကီၢ်ပယီၤပူၤန့ၣ်လီၤ.

လံာ်တၢ်န့ၣ်ကျဲအံၤ တၢ်ကတဲာ်ကတီၤအီၤလၢပုၤလီၢ်ကဝီၤဖိဒီးဂံၢ်ခိၣ်ထံးကမုၢ်ကရၢသ့ၣ်တဖၣ်အဂီၢ်န့ၣ်လီၤ. တၢ်ဂ့ၢ်တၢ်ကျိၤလၢအဘဉ်ထွဲဒီးတၢ်ခူၣ်ဟီၣ်လၢ်သ့ၣ်တဖၣ် တၢ်ကွဲးရဲၣ်လီၤဟ်လီၤအီၤဖဲ လံာ်တၢ်န့ၣ်ကျဲတဘျီအံၤအကတၢ်န့ၣ်လီၤ.

တၢ်ရူၣ်ဟီၣ်လၢ်ခံးတၢ်န့ၣ် မ့ၢ်တၢ်မနုၤလဲၣ်

တၢ်ရူၣ်ဟီၣ်လၢ်အိၣ်ပညိၣ်မ့ၢ်ဝဲ တၢ်ထုးထီၣ်လၢ်လၢ်ဒိၣ်ပွၤဒိၣ်, စၢ်ထးဒီးဟီၣ်လၢ်တၢ်ထုးတၢ်တၢ်သ့ၣ်တဖၣ်လၢ်ဟီၣ်ခိၣ်လၢ်, လီၤဆီၣ်တၢ် တၢ်လီၤလၢတၢ်ရူၣ်ဟီၣ်လၢ်အတၢ်ဖိးတၢ်မၤဘၣ်တၢ်အိၣ်အလီၤန့ၣ်လီၤ.

တၢ်ရူၣ်ဟီၣ်လၢ်အိၣ်ဝဲဒၣ်အါကလုာ် ဒီးလၢအကျါတနီၤမ့ၢ်ဝဲ-

- ၁. တၢ်ရူၣ်လီၤဟီၣ်ခိၣ် ပူၤဖးလဲၣ်ဖးကွၢ်လၢတၢ်ကထုးထီၣ်ဟီၣ်လၢ်တၢ်ထုးတၢ်တၢ်အဂီၢ်
- ၂. တၢ်ရူၣ်ဟီၣ်လၢ်လၢဟီၣ်ခိၣ် အဖီလၢ် ဒ်သိးတၢ်ကထုးထီၣ်ဟီၣ်လၢ်တၢ်ထုးတၢ်တၢ်အဂီၢ်
- ၃. တၢ်သုးကွၢ်ကစၢ်ဒီးခိၣ်ခိၣ်ဖျိတၢ်သုမ့ၣ်ပီၢ် ဒ်သိးတၢ်ကရူၣ်ဟီၣ်လၢ်တၢ်ထုးတၢ်တၢ်ကန့ၣ်အဂီၢ်
- ၄. တၢ်ရူၣ်ထုးထီၣ်ဟီၣ်လၢ်လၢထံကျိပူၤ

ဒီးမ့ၢ်လၢကီၢ်ပယီၤအတၢ်အိၣ်သးတခါ, တၢ်ရူၣ်ဟီၣ်လၢ်လၢအညိၣ်န့ၣ်မၤအသးမ့ၢ်ဝဲ တၢ်ရူၣ်ဝဲဒၣ်ဟီၣ်ခိၣ်ပူၤဖးလဲၣ်ဖးကွၢ်လၢတၢ်ကထုးထီၣ်န့ၣ်ဟီၣ်လၢ်တၢ်ထုးတၢ်တၢ်ကသုအဂီၢ်န့ၣ်လီၤ.

တၢ်ချ့ၣ်ဟီၣ်လၢတၢ်ထူးတၢ်တီၤအိၣ်ဝဲဒၣ်အါမံၤဒီးလၢကီၢ်ပယီၤအပူၤ၊
ဟီၣ်လၢတၢ်ချ့ၣ်အီၤသ့ၣ်တဖၣ်မ့ၢ်ဝဲ ထးဝါတကလုာ်လၢတၢ်ကိးအီၤလၢ
ထဲစတဲ၊ ထးဝါ၊ ပှၢဝါ၊ စ့၊ တိၢ်ဂီၤ၊ စၢ်၊ လၢၢ်သ့ၣ်လး၊ လၢၢ်တ့ၣ်လ့ၣ်၊
ထူၣ်၊ လၢၢ်ဝါကံၣ်ယု (မးဘၢၣ်လ်)، တၢ်မျၢၢ်ဂီၤ၊ တၢ်မျၢၢ်ပလဲ၊ လၢၢ်လါ၊ ဒီး
လၢၢ်တၢ်မျၢၢ်နံၤလါသ့ၣ်တဖၣ်န့ၣ်လီၤ. တၢ်ချ့ၣ်ဟီၣ်လၢဒီးတၢ်ကူလဲၢ်မၤကၤ
လၢၢ်လုာ်ဒိၣ်ပွၤဒိၣ်သ့ၣ်တဖၣ်အံၤ တၢ်မၤန့ၢ်စ့အါအါဂီၢ်ဂီၢ်န့ၣ်လီၤ. ကီၢ်ပယီၤ
အပူၤ လၢၢ်လၢတၢ်ကူလဲၢ်မၤကၤအီၤဒီး တၢ်ဒီးန့ၢ်စ့အါကတၢ်မ့ၢ်ဝဲဒၣ်လၢၢ်
လါ ဘၢၣ်ဆၣ် တၢ်ချ့ၣ်ထူအတၢ်ဖံးတၢ်မၤသ့ၣ်တဖၣ်အါထီၣ်ဝဲဒၣ်ကွၢ်ကွၢ်
န့ၣ်လီၤ. လၢၢ် တၢ်မျၢၢ်ဂီၤလၢတၢ်ကူလဲၢ်မၤကၤအီၤအါကတၢ်လၢဟီၣ်ခိၣ်ချ့
အံၤဟဲဝဲဒၣ် လၢကီၢ်ပယီၤန့ၣ်လီၤ.

မတၤမၤတၢ်ချ့ၣ်ဟီၣ်လၢတၢ်မၤလဲၣ်

တၢ်ချ့ၣ်ဟီၣ်လၢတၢ်မၤလဲၣ်ခိၣ်ပူၤ, ထံၣ်ကျိၣ်ပူၤ ဒီး တၢ်မၤအိၤအကျိၤအကျဲၤလၢအဆံးတဖၣ်န့ၣ် ပျၢနီၣ်တၢ်မၤမဲၤသ့ မ့တမ့ၢ် တၢ်မၤကျဲၤလၢအတၢ်ကွီၣ်လဲၣ်တကလုာ်တခါ တၢ်မၤအိၤလၢကျဲၣ်ပနံၣ်ဖးဒိၣ်သ့ၣ်တဖၣ်န့ၣ်လီၤ. ဘၣ်ဆၣ်မ့ၢ်တၢ်ချ့ၣ်ဟီၣ်လၢတၢ်မၤအိၤမ့ၢ် တၢ်ချ့ၣ်လီၤဟီၣ်ခိၣ်ပူၤဖးလဲၣ်ဖးကွၢ်ဒီးတၢ်သးကွၢ်တၢ်လုာ်သ့ၣ်တဖၣ် ညီၣ်န့ၣ်ဘၣ်တၢ်မၤအိၤလၢကျဲၣ်ပနံၣ်လၢအဒိၣ်သ့ၣ်တဖၣ် မ့ၢ်လၢတၢ်ထုးထီၣ်ဟီၣ်လၢတၢ်မၤကျဲၣ်အံၤတဖၣ် လိၣ်ဘၣ်တၢ်ပိးတၢ်လီၤလၢအလီၤဆီ န့ၣ်လီၤ. ကျဲၣ်ပနံၣ်လၢကီၢ်ပယီၤပူၤဒီးထံၣ်ကီၢ်ဂုၤကီၢ်ဂၤသ့ၣ်တဖၣ် မၤတၢ်ချ့ၣ်ဟီၣ်လၢတၢ်မၤအိၤဖဲတၢ်မၤလၢကီၢ်ပယီၤန့ၣ်လီၤ.

ဆၢကတီၢ်မ့ၢ်မဆါတနံၣ်ညါအံၤ, ကျဲၣ်ပနံၣ်လၢတရူးကီၢ်သ့ၣ်တဖၣ်ဟဲတၢ်မၤတၢ်ချ့ၣ်ဟီၣ်လၢတၢ်မၤအိၤဖဲတၢ်မၤလၢကီၢ်ပယီၤပူၤအါမးန့ၣ်လီၤ. ခိၣ်ဖျိလၢထံၣ်ဂုၤကီၢ်သးအတၢ်ဆီတလဲအဖီခိၣ်, ထံၣ်ဂုၤကီၢ်ဂၤအတၢ်သိၣ်တၢ်သီတၢ်ဘျၢဘၣ်ယးဒီးတၢ်ဟဲဘျၢလီၤကျိၣ်စ့လၢကီၢ်ပယီၤပူၤသ့ၣ်တဖၣ်လီၤကဆၣ်ဝဲဒၣ်န့ၣ်လီၤ. ကျဲၣ်ပနံၣ်လၢထံၣ်ဂုၤကီၢ်ဂၤသ့ၣ်တဖၣ် သးဆူၣ်လၢကစးထီၣ်မၤတၢ်ချ့ၣ်လၢဟီၣ်လၢတၢ်မၤအိၤဖဲတၢ်မၤလၢကီၢ်ပယီၤပူၤန့ၣ်လီၤ.

တၢ်ချ့ၣ်ဟီၣ်လၢတၢ်မၤအိၤမ့ၢ်မ့ၢ်ကျိၣ်ဝဲကွၢ်အတၢ်မၤဖးဒိၣ်တခါ, ဒီးတၢ်ချ့ၣ်ဟီၣ်လၢတၢ်မၤအိၤကျဲၣ်ပနံၣ်သ့ၣ်တဖၣ် မၤန့ၣ်စ့အထိးနါအါဂီၢ်ဂီၢ် မ့ၢ်လၢဟီၣ်လၢတၢ်မၤအိၤအိၣ်ယၤလၢအဝဲသ့ၣ်ချ့ၣ်ဝဲသ့ၣ်တဖၣ်အလုာ်အပွၤအိၣ်ဝဲဒၣ်အါမးန့ၣ်လီၤ.

ကီၢ်ပယီၤ မ့ၢ်ထံ ကီၢ်တဘျီ လၢအထူးအတီၤဒီးဟီၣ်လၢတၢ်အိၣ်ယၤ
သ့ၣ်တဖၣ်လီၤဆီၣ်တၢ်လၢ ကလုာ်ဖျါဟီၣ်ကဝီၤတၢ်လီၢ်တၢ်ကျဲသ့ၣ်တ
ဖၣ်အပူၤန့ၣ်လီၤ. အပူၤကွံာ်အန့ၣ်အဆံတဖၣ်အဆံအတီၢ်ပူၤ, တၢ်ပာ်ဖျါ
အိၣ်ဝဲဒၣ်လၢတၢ်ခူၣ်ဟီၣ်လၢအတၢ်ဖံးတၢ်မၤလၢကီၢ်ပယီၤပူၤ မ့ၢ်တၢ်မၤလၢ
အအိၣ်ဒီးတၢ်အိၣ်ကဘျးအိၣ်ကဘျၣ်ဒိၣ်ဒိၣ်မုၢ်မုၢ်, ဒီးထံဂုၤကီၢ်ဂၤဒီးလီၢ်
ကဝီၤကူၣ်ပန့ၣ်သ့ၣ်တဖၣ် ဟ့ၣ်ခိၣ်ဖးလၢဆိဆူထံကီၢ်ပဒိၣ်အပူၤဘၣ်မူ
ဘၣ်ဒါသ့ၣ်တဖၣ်အအိၣ် ဒ်သိးကန့ၢ်ဘၣ်တၢ်အခွဲးအယာ်လၢ ကမၤဘၣ်
တၢ်ခူၣ်ဟီၣ်လၢအတၢ်ဖံးတၢ်မၤအဂီၢ်န့ၣ်လီၤ.

ဖဲတၢ်ချ့ဟီၣ်လၢ်အဆၢကတီၢ် တၢ်မနုၤကဲထီၣ်အသးလဲၣ်

တၢ်ချ့ဟီၣ်လၢ်အဆၢကတီၢ်ဖဲတၢ်မနုၤ ညီၣ်နီၣ်စးထီၣ်အသးလၢ တၢ်လီၤယုထံၣ်သ့ၣ်ညါတၢ်လီၤတၢ်ကျဲၤ ဒီးမၤကွၢ်ဟီၣ်လၢ်တၢ်ထူးတၢ်တီၤဒ်လဲၣ်တကလုာ်လဲၣ်လၢ တၢ်ကထံၣ်န့ၣ်အိၣ်ဒီးအိၣ်ဆံးအါလဲၣ်န့ၣ်လီၤ. ဒီးကူၣ်ပနံၣ်ကမၤတၢ်ဆၢတဲာ်လၢ တၢ်လီၤအံၤမ့ၢ်အကြး မ့တမ့ၢ် ကၢကီၣ်လၢတၢ်ကမၤတၢ်ချ့ဟီၣ်လၢန့ၣ်လီၤ. ဖဲတၢ်လီၤယုသ့ၣ်ညါတၢ်အဆၢကတီၢ် တၢ်ဟံးန့ၢ်လၢအဒိမ့တမ့ၢ် ဟီၣ်ခိၣ်အဒိလၢထံခံးဒီး, ခိဖျိတၢ်ပျံၣ်န့ၣ်ဖျိတၢ်ပူၤယိာ်ယိာ်ဆုဟီၣ်ခိၣ်ဖိလၢ် မ့တမ့ၢ် တၢ်ဟူးတၢ်ဂဲၤလၢအဂၤသ့ၣ်တဖၣ်န့ၣ်လီၤ. ဖဲတၢ်မနုၤတၢ်လီၤယုထံၣ်သ့ၣ်ညါတၢ်လီၤတၢ်ကျဲၤ ဒီးတချုးဒီးလၢတၢ်မၤတၢ်ချ့ဟီၣ်လၢ်အဆၢကတီၢ်ဒီးဘၣ်အခါဒၣ်လဲၣ်န့ၣ် တၢ်ဘၣ်ဒိဘၣ်ထံးလၢလီၤကဝီၤခိၣ်ယၢန့ၣ်ဆၢဒီးကမ့ၢ်အိၣ်ထီၣ်ဝဲဒၣ်န့ၣ်လီၤ. တၢ်ပျံၣ်န့ၣ်ဖျိတၢ်ပူၤယိာ်ယိာ်ဆုဟီၣ်ခိၣ်လၢ် မၤဘၣ်အဘၣ်သီလီၤကဝီၤထံခိၣ်အတၢ်အိၣ်ယၢဒီးကူၣ်ပနံၣ်အတၢ်တုၤထီၣ်ကျဲၤမ့ၢ်ကျဲၤဘိအသီလၢခိၣ်ပျံၣ်လၢကျါ သ့ၣ်တဖၣ်မၤဟးဂီၤဝဲဒၣ်န့ၣ်ဆၢအတၢ်အိၣ်ယၢဒိၣ်ခိၣ်မ့ၢ်န့ၣ်လီၤ. ကျဲၤမ့ၢ်ကျဲၤဘိအသီလၢတၢ်တုၤအိၣ်သ့ၣ်တဖၣ် ကကဲထီၣ်တၢ်ခွဲးတၢ်ယာ်လၢပူၤတၢ်ချ့သ့ၣ်တဖၣ်ကဟဲန့ၣ်လီၤဆုဟီၣ်ကဝီၤပူၤ ဒီးခးအိၣ်တၢ်မံၤလၢ် မ့တမ့ၢ် ကူၣ်သ့ၣ်ကူၣ်ဝၣ်, ဒီးကပျဲပယီၤသုးသ့ၣ်တဖၣ်လၢကန့ၣ်လီၤဆုတၢ်လီၤတၢ်ကျဲၤ လၢအဝဲသ့ၣ်တန့ၢ်ပၤဘၣ်လၢအပူၤကွံာ်သ့ၣ်တဖၣ်န့ၣ်လီၤ.

တချုးဒ်လၢတၢ်လီၤယုသ့ၣ်ညါတၢ်လီၤတၢ်ကျဲၤလၢအဒိၣ်တကလုာ်ဒီးဘၣ်အခါ, ကူၣ်ပနံၣ်ကဘၣ်မၤန့ၢ်တၢ်ပျဲလၢပဒိၣ်အအိၣ်ဒ်သိးအမၤတၢ်က

သုအင်္ဂါနည်လီ၊ တာ်အံၤအခီပညီမ့ၢ်ဝဲ တာ်ကဘၣ်ဟံးန့ၢ်တာ်ပျဲလၢကီၢ်ပ ယီၤပဒိၣ်အအိၣ်နည်လီ၊ ဒီးတာ်လီၢ်တာ်ကျဲလၢအအိၣ်လၢကလုာ်ဖျၢၣ်စိာ်စု ကဝဲတာ်န့ၢ်ဟံၣ်တီၣ်ကဝီၤသ့ၣ်တဖၣ် တာ်ကဘၣ်ဟံးန့ၢ်တာ်ပျဲလၢလီၢ်ခါၣ်သး ခိၣ်နါ မ့တမ့ၢ် လီၢ်ကဝီၤသးခိၣ်သးန့ၢ်ဒီးတကတီၢ်ယီ တာ်ကဘၣ်မၤန့ၢ်တာ် ပျဲလၢထံကီၢ်ပဒိၣ်အအိၣ်စ့ၢ်ကီးနည်လီ၊

တူၤတာ်ခူၣ်ဟီၣ်လၢအတာ်ဖံးတာ်မၤစးထီၣ်အသးတဘျီ၊ ကူၣ်ပနံၣ်က သူဝဲဒၣ်စးဖိကဟၣ်ဖးဒိၣ် လၢတာ်ခူၣ်ဟီၣ်ခိၣ်အင်္ဂါ မ့တမ့ၢ် ထံကျိအခံးဒး လၢကထးထီၣ်န့ၢ်ဟီၣ်လၢတာ်အိၣ်ယၤလၢတာ်လိၣ်ဘၣ်အိၣ်သ့ၣ်တဖၣ်နည် လီ၊ တာ်မၤကျဲအံၤ ထးထီၣ်တာ်ဘၣ်အဘၣ်သီဒီးတာ်တယာ်အါမး, ဒီး တာ်ဘၣ်အဘၣ်သီဒ်အမ့ၢ် တာ်စုၣ်တာ်ပျဲလၢကီၢ်တာ်ဖိတာ်လံၤလၢကူၣ်ပနံၣ် သူအိၣ် လၢတာ်ထးထီၣ်ဟီၣ်လၢတာ်အိၣ်ယၤသ့ၣ်တဖၣ်နည်လီ၊ ဒီးသးတူး ကိၣ်လိၣ် မ့တမ့ၢ် ပနံၣ်ယီၤယၤ (ore) အံၤ ဘၣ်တာ်ဆၢထီၣ်ဆၢလီၤအိၣ်လၢ တာ်လီၢ်ကီးပူၤဒး လၢတာ်မၤကွၢ်အကျိအကျဲအင်္ဂါလၢတာ်ကမၤန့ၢ်ဟီၣ်လၢ တာ်အိၣ်ယၤဒီး ငးအိၣ်ထီၣ်အကွၢ်အဂီၤလၢ တာ်သူအိၣ်ကသုအင်္ဂါနည်လီ၊ ဖဲတာ်မၤကွၢ်ပနံၣ်ယီၤယၤအဆၢကတီၢ် တာ်ထးထီၣ်တာ်ဘၣ်အဘၣ်သီအိၣ် ဝဲဒၣ်စ့ၢ်ကီးနည်လီ၊

ဖဲတာ်ခူၣ်ဟီၣ်လၢဝံၤအလီၢ်ခံ, လီၤဆိဒၣ်တာ် ဖဲဟီၣ်လၢတာ်အိၣ်ယၤ လၢကွၢ်အဆၢကတီၢ်, ဟီၣ်ခိၣ်လီၢ်လၢတာ်ခူၣ်ဟီၣ်လၢသ့ၣ်တဖၣ် တာ်က ဘၣ်မၤဂ့ၤထီၣ်ကဒါက့ၤဒီးမၤပျဲက့ၤအိၣ် ဒ်သိးပုၤကညီ သ့ၣ်တဖၣ်ကသူ အိၣ်ဘၣ်ကဒါက့ၤလၢအတာ်ဖံးတာ်မၤအင်္ဂါဒ်အမ့ၢ် တာ်သူၣ်တာ်ဖျးဒီး တာ် ယုအိၣ်ဒုၣ်ယုအိၣ်ညၣ်ကသုအင်္ဂါနည်လီ၊ ဖဲတာ်မၤဂ့ၤထီၣ်က့ၤဟီၣ်ခိၣ်အ ဆၢကတီၢ်, တာ်ဟူးတာ်ဂဲၤလၢတာ်မၤအိၣ်သ့ၣ်တဖၣ်မ့ၢ်ဝဲ တာ်မၤက ဆို ထီၣ်က့ၤတာ်ဘၣ်အဘၣ်သီသ့ၣ်တဖၣ် ဒီးတဘျီတခိၣ် တာ်မၤပျဲထီၣ်ကဒါ က့ၤဟီၣ်ခိၣ် ဖဲတာ်ခူၣ်အိၣ်ဝံၤအလီၢ်ခံနည်လီ၊

တၢ်ချ့ၣ်ဟီၣ်လၢ်မၤဘၣ်ဒိပုၤကညီဒ်လဲၣ်

တၢ်ဘၣ်အဘၣ်သီ

တၢ်ချ့ၣ်ဟီၣ်လၢ်အတၢ်ဘၣ်ဒိဘၣ်ထံးအဒိၣ်ကတၢ်တခါမ့ၢ် တၢ်ဘၣ်အဘၣ်သီန့ၣ်လီၤ. တၢ်ချ့ၣ်ဟီၣ်လၢ်န့ၣ်ထုးထီၣ်ကတၢ်တၢ်ပျီၣ်ဆူကလံၤကျါ, ဟီၣ်ခိၣ်လီၤ, ဒီးထံကျါန့ၣ်လီၤ. တၢ်စ့ၣ်တၢ်ပျီၣ်တဖၣ် မၤဘၣ်ဒိဝဲဒၣ်ပုၤကညီဒီးဆၣ်ဖိကီၢ်ဖိ ဝဲအကသါဘၣ်ကလံၤအဆၢကတၢ်န့ၣ်လီၤ. တၢ်စ့ၣ်တၢ်ပျီၣ်သ့ၣ်တဖၣ်အံၤ မၤသံညၣ် ဒီးတကတၢ်ပီ ထံလၢတၢ်သူအီၤလၢတၢ်ကအီၤအီၤဒီးလုၣ်အီၤအဂီၢ်စ့ၢ်ကိး တကဆိလၢဘၣ်န့ၣ်လီၤ. တၢ်စ့ၣ်တၢ်ပျီၣ်တဖၣ်မၤဟးဂီၤစ့ၢ်ကိးတၢ်ထုၣ်တၢ်ဘိဒီးတၢ်သူတၢ်သ့ၣ်, မ့တမ့ၢ် တၢ်ထုၣ်တၢ်ဘိဒီးတၢ်သူတၢ်သ့ၣ်တဖၣ် ဒီးန့ၢ်ဘၣ်တၢ်စ့ၣ်တၢ်ပျီၣ်အပီတၢ်အီၣ်အီၤတဂ့ၤလၢဘၣ်န့ၣ်လီၤ. ဖၣ်ကမ့ၢ်လၢကလံၤကျါတဖၣ် မၤဘၣ်အဘၣ်သီဝဲဒၣ်တၢ်ထုၣ်တၢ်မ့ၢ်တၢ်ဘိတဖၣ်ဒီး ကဲထီၣ်စ့ၢ်ကိးတၢ်ဂ့ၢ်ကီၤလၢပုၤကညီဒီးဆၣ်ဖိကီၢ်ဖိအဂီၢ် လၢတၢ်သါထီၣ်သါလီၤအဂီၢ်န့ၣ်လီၤ.

တၢ်အိၣ်ဆူၣ်အိၣ်ချ့

တၢ်ဘၣ်အဘၣ်သီလၢအဟဲကဲထီၣ်အသးခိဖျိတၢ်ချ့ၣ်ဟီၣ်လၢ်သ့ၣ်တဖၣ် မၤဘၣ်ဒိဝဲဒၣ်လီၤကဝီၤဖိသ့ၣ်တဖၣ်အတၢ်အိၣ်ဆူၣ်အိၣ်ချ့ ဒိၣ်ဒိၣ်မ့ၢ်မ့ၢ်န့ၣ်လီၤ. စၢ်ထးလၢအိၣ်ဒီးအစ့ၣ်အပျီၣ်ဒ်အမ့ၢ် ပဒါ, ပုၤ, အာဖဲနဲး, ဒီးစၤယနဲး (cyanide) လၢအအိၣ်လၢထံကျါဒီးဟီၣ်ခိၣ်လီၤသ့ၣ်တဖၣ် ဒုးအိၣ်ထီၣ်တၢ်စ့ၣ်တၢ်ပျီၣ်လၢထံအီၤအဂီၢ်ဒီး တၢ်ထုၣ်တၢ်မ့ၢ်တၢ်ဘိလၢအစိတ

ဖှ်အစီသ့၊ ငှးအိၣ်ထီၣ်ခဲၣ်တၢ်ဆါ၊ ဖိသၣ်က့ၢ်ဂီၤတလၢပျဲ၊ တၢ်ဟၢဖါ
လူ၊ ဒီးတၢ်ဆူးတၢ်ဆါလၢအဂၤသ့ၣ်တဖၣ်န့ၣ်လီၤ. ဖဲတၢ်တ့ပသံးထူတဘီ
ဒၣ်လဲၣ် တၢ်စ့ၣ်တၢ်ပျၢ်အတၢ်ဘၣ်အဘၣ်သီလၢအဟးထီၣ်အိၣ်ဝဲဒၣ်
(၂၀) တၣ်ဒီးတၢ်ဘၣ်အဘၣ်သီဒ်န့ၣ်တဖၣ် အစ့ၣ်အဒိၣ်မး ဒီးစၤယနဲး
အက့ဆံးဆံးကိၣ်ဖိလၢအတဒိၣ်န့ၢ်ဒီးဘုချံတဖျၢၣ်ဒၣ်လဲၣ် မၤသံပုၤကညီသ့
ဝဲဒၣ်န့ၣ်လီၤ. ဖှ်ကမူၣ်ဒီးဖှ်ဆါလၢကလံၤကျါသ့ၣ်တဖၣ် ငှးအိၣ်ထီၣ်
တၢ်ဘၣ်သးတၢ်ဆါဒီးကဲထီၣ်တၢ်ကီၢ်တၢ်ခဲလၢတၢ်သါထီၣ်သါလီၤအဂီၢ်န့ၣ်
လီၤ. ဆၣ်ဖိကိၢ်ဖိလၢတၢ်ဘၣ်အိၣ်သ့ၣ်တဖၣ်စ့ၢ်ကီး ဆိးက့ဆါဘီဒီးသံက့ၢ်
ဝဲဒၣ်သ့ခိဖျိ ထံဒီးကလံၤဘၣ်အဘၣ်သီအယိ မ့တမ့ၢ် အိၣ်ဘၣ်တၢ်မ့ၢ်တၢ်
ဘီလၢအိၣ်ဒီးတၢ်စ့ၣ်တၢ်ပျၢ်လၢဟီၣ်ခိၣ်လိၤသ့ၣ်တဖၣ်အယိန့ၣ်လီၤ. ခိဖျိ
တၢ်ဂ့ၢ်ကိၢ်အိၣ်လၢတၢ်ကဟ်ဖျါထီၣ်တၢ်အုၣ်သးလီၤတၢ်လီၤဆဲးလၢ တၢ်ဆူး
တၢ်ဆါတနီၤနီၤဟဲကဲထီၣ်အသးခိဖျိတၢ်ခူၣ်ဟီၣ်လၢတၢ်ဘၣ်အဘၣ်သီအ
ယိ, တၢ်ခူၣ်ဟီၣ်လၢကူၣ်ပနံၣ်သ့ၣ်တဖၣ်တဟံးမူဒါလၢတၢ်ဆူးတၢ်ဆါလၢ
အကဲထီၣ်အသးခိဖျိအဝဲသ့ၣ်အတၢ်ခူၣ်ဟီၣ်လၢအတၢ်ဘၣ်ဒိဘၣ်ထံးဘၣ်
န့ၣ်လီၤ. ပုၤခူၣ်ဟီၣ်လၢသ့ၣ်တဖၣ်စ့ၢ်ကီး ဆိးက့ထီၣ်ဝဲခဲအံၤခဲအံၤ ခိဖျိက
သါဘၣ်ဖှ်ကမူၣ် ဖဲအဝဲသ့ၣ်ခူၣ်ဟီၣ်လၢ ဒီးကဲတၢ်ဖိတၢ်လံၤလၢအဝဲ
သ့ၣ်သ့အိၣ် ဖဲတၢ်ခူၣ်ဟီၣ်လၢအဆၢကတီၢ်န့ၣ်လီၤ. တၢ်သံတၢ်ပျၢ်အတၢ်
လီၤဘၣ်ယိၣ်အိၣ်စ့ၢ်ကီးလၢအဝဲသ့ၣ်အဂီၢ် ဖဲတၢ်ခူၣ်ဟီၣ်လၢအံၤလီၤပျီအ
ဆၢကတီၢ်န့ၣ်လီၤ.

တၢ်မၤဟးဂီၤသ့ၣ်ပျၢ်

ဒ်သိးတၢ်ခူၣ်ဟီၣ်လၢဒီးတၢ်တ့ထီၣ်ကျဲမ့ၢ်ကျဲဘီ လၢတၢ်ကဆုထီၣ်
ဆုလီၤပနံၣ်ယီၤယၢကသ့အဂီၢ်, ကူၣ်ပနံၣ်တဖၣ်ကူၣ်သ့ၣ်ကူၣ်ဝၣ်ဒီးမၤဟး
ဂီၤသ့ၣ်ပျၢ်တၢ်လီၤတၢ်ကျဲအါအါဂီၢ်ဂီၢ်, ဒီးမၤဟးဂီၤကွံာ်ဝဲဒၣ်န့ၣ်ဆၢၣ်တၢ်အိၣ်
ယၢလၢ လီၤကဝီၤကမ့ၢ်သ့ၣ်တဖၣ်လိၣ်ဘၣ်အိၣ် ဒီးသ့အိၣ် ဒ်အမ့ၢ်သ့ၣ်မ့ၢ်

ယိဉ်ဝၣ်, တၢ်သ့ၣ်ထီၣ်ဘီၣ်ထီၣ်, တၢ်မ့ၢ်တၢ်ဘိလၢတၢ်အိၣ်တၢ်အီၣ်အဂီၢ်, တၢ်ပိးတၢ်လိဒီးကသံၣ်ကသီ ဒီးဆၣ်ဖိကီၢ်ဖိအတၢ်အိၣ်ဆိးအလီၢ်အကျဲ တဖၣ်န့ၣ်လီၤ.

ဟၣ်ခိၣ်လီၤဖျါ

ခိ ဖျါတၢ်ခူၣ်လီၤတၢ်လၢဟီၣ်ခိၣ်လၢဒီး တၢ်ကူၣ်သ့ၣ်ကူၣ်ဝၣ်အယိ, သ့ၣ်ဂံၢ်လၢအဖီၣ်ကျၢၤယၢ်ဟီၣ်ခိၣ်ကပံၣ်တဖၣ်, ဒီးမ့ၢ်လၢတၢ်ခူၣ်ဟီၣ်လၢ အတၢ်ဟူးတၢ်ဂဲၤအယိ မၤဟးဂီၤ မ့တမ့ၢ် နးယွၤကွံာ် ဟီၣ်ခိၣ်ညၣ်ထ့ၣ်ခိ ဖျါကလံၤ မ့တမ့ၢ် တၢ်စူၤထံညီကန့ၣ်န့ၣ်လီၤ. တၢ်အံၤအခိပညီမ့ၢ်ဝဲ ဟီၣ် ခိၣ်အထးအစီလၢအဂ့ၤသ့ၣ်တဖၣ်စူၤလီၤကွံာ်ဝဲဒၣ်လၢ ပုၤကညီအတၢ်သ့ၣ် အိၣ်ဖျးအိၣ်အဂီၢ်န့ၣ်လီၤ. ဟီၣ်ခိၣ်ညၣ်ထ့ၣ်သ့ၣ်တဖၣ် ယွၤလီၤဝဲဆူထံကျိ ဒီးထံဖိကျိပူၤ ဒီးကဲထီၣ်တၢ်တံာ်တၢ်လၢထံအတၢ်ယွၤထီၣ်ယွၤလီၤဒီးထံကျိ သ့ၣ်တဖၣ်ဒီၣ်လီၤဝဲဒၣ်တဖၣ်ဘၣ်တဖၣ်, ဒီးတၢ်အံၤကဲထီၣ်တၢ်ဂ့ၢ်ကီၤလၢချံ သ့ၣ်တဖၣ်အတၢ်လ့ၢ်ထီၣ်လ့ၢ်လီၤလၢထံကျိပူၤဒီးနးအိၣ်ထီၣ်ထံဒိၣ်နိယွၤသ့ စ့ၢ်ကိးန့ၣ်လီၤ.

တၢ်သီၣ်တၢ်သဲ

တၢ်ခူၣ်ဟီၣ်လၢအတၢ်သီၣ်တၢ်သဲဒီးအတၢ်သကြး သ့ၣ်တဖၣ် မၤ ဘၣ်ဒိဝဲဒၣ်ဆၣ်ဖိကီၢ်ဖိ, ထီၣ်ဖိလံၣ်ဖိ, ပုၤကညီ, ဒီးမၤဟးဂီၤကွံာ် မ့ တမ့ၢ် မၤလီၤပျီၢ်ကွံာ်ဝဲဒၣ်တၢ်သ့ၣ်ထီၣ်သ့ၣ်တဖၣ်သ့ဝဲဒၣ်န့ၣ်လီၤ.

တၢ်သုးလီၢ်သုးကျဲ

တၢ်ချ့ၣ်ဟီၣ်လၢအယီၤ လီၢ်ကဝီၤဖူဖီသဝီဖီတဖၣ်ဘၣ်သုးကွံာ်အလီၢ် အကျဲ ဇီးအဝဲသ့ၣ်အဟီၣ်ခိၣ်ကပံာ်တဖၣ် ဘၣ်တၢ်ဟံးန့ၢ်ဆူၣ်ကွံာ်အီၤလၢ တၢ်ချ့ၣ်ဟီၣ်လၢကူၣ်ပနံၣ်သ့ၣ်တဖၣ်န့ၣ်လီၤ. တၢ်မၤအသးအံၤ ကဲထီၣ်အ သးဖဲ ဟီၣ်ကဝီၤတၢ်လီၢ်တၢ်ကျဲလၢအအိၣ်လၢကီၢ်ပယီၤပဒိၣ်ဇီး ကလုာ်န့ၣ် စိာ်စုကဝဲသ့ၣ်တဖၣ် အတၢ်ပၤတၢ်ဆုၤအဖီလၢန့ၣ်လီၤ. တၢ်ချ့ၣ်ဟီၣ်လၢ အတၢ်မၤ မ့ၢ်တဟံးန့ၢ်အဝဲသ့ၣ်အဟီၣ်ခိၣ်ကပံာ်တဖၣ်လဲာ်, ခိဖျိလၢဟီၣ်ခိၣ် ကပံာ်ဇီးထံနိအတၢ်ဘၣ်အဘၣ်သီအယီၤ လီၢ်ကဝီၤဖူဖီသဝီဖီသ့ၣ်တဖၣ် အိၣ်ဆိးလၢအတၢ်လီၢ်တၢ်ကျဲတသ့လၢဘၣ်ဇီး ဘၣ်သုးကွံာ်အသးဆူၣ်တၢ် လီၢ်အဂၤန့ၣ်လီၤ.

တၢ်မၤဟးဂီၤပုၤဂ့ၢ်ဝိခွဲးယာ်

လၢကီၢ်ပယီၤပုၤ, ပယီၤသုးသ့ၣ်တဖၣ်ဟံးန့ၢ်မူဒါလၢတၢ်ချ့ၣ်ဟီၣ်လၢ တၢ်တိာ်ကျဲသ့ၣ်တဖၣ်အတၢ်ဘၣ်တၢ်ဘၢအဂီၢ် ဇီးညီၣ်န့ၢ်ဟံးန့ၢ်တၢ်အခွဲးအ ယာ်လၢ ကလဲၤဆီလီၤအသုးမ့ၢ်သံၣ်ဘိလၢဟီၣ်ကဝီၤတၢ်လီၢ်တၢ်ကျဲလၢ အ ဝဲသ့ၣ်လဲၤတတုၤဇီးတပၤဘၣ်ဝဲလၢအပူၤကွံာ်သ့ၣ်တဖၣ်အလီၢ်န့ၣ်လီၤ. လံာ် တၢ်ဟံးဖျါအါဘၣ်ဟံးဖျါထီၣ်ဝဲဒၣ်လၢ ပယီၤသုးသ့ၣ်တဖၣ်မၤဆူၣ်ပုၤလီၢ်က ဝီၤဖီ, ဟံးန့ၢ်ဆူၣ်ပုၤသဝီဖီအတၢ်ဖိတၢ်လံာ်ဇီးတၢ်အိၣ်ယၤသ့ၣ်တဖၣ်, မၤ ဆူးမၤဆါပုၤသဝီဖီ, မၤတရီၤတပါတၢ်ဇီးမၤသံမၤဝီၤလီၢ်ကဝီၤသဝီဖီသ့ၣ် တဖၣ်လၢတၢ်ချ့ၣ်ဟီၣ်လၢတၢ်လီၢ်တၢ်ကျဲသ့ၣ်တဖၣ်န့ၣ်လီၤ. ပုၤသုးဖီဇီးလီၢ် ကဝီၤသုးခိၣ်သုးန့ၢ်သ့ၣ်တဖၣ် တဘျီတခိၣ်ဆိးကါဝဲဒၣ်ကျဲမ့ၢ်ကျဲဘိလၢတၢ် တ့ထီၣ်အီၤလၢတၢ်မၤတၢ်ချ့ၣ်ဟီၣ်လၢသ့ၣ်တဖၣ် ဇီးမၤတၢ်ကူၣ်သ့ၣ်ကူၣ်ဝၣ် ဇီးတၢ်ကူၣ်လဲာ်မၤကၤသ့ၣ် ဇီးဆၣ်ဖိကီၢ်ဖိမံၤလၢအိၣ်ဝဲဒၣ်စ့ၢ်ကီးန့ၣ်လီၤ.

တၢ်မၤလိၤန့ၢ်တၢ်ဂ့ၢ် - တၢ်ဘၣ်ဒိဘၣ်ထံးအတၢ်ဟးဂ့ၢ်ဟးဂီၤ

တၢ်ချ့ၣ်ဟီၣ်လၢအမံၤဟူသ့ၣ်ဖျါလၢကီၢ်ပယီၤအပူၤမ့ၢ်ဝဲ တၢ်ချ့ၣ်တီၢ်ဂီၤလၢလဲးပဒီ (Letpadaung) လၢစၤကဲကီၢ်ခီ (Sagaing Division) လၢအဘၣ်တၢ်ဟးအီၤလၢတရူးကူၣ်ပနံၣ်လၢအမံၤမ့ၢ်ဝဲဒၣ် ဝဲနံၣ်ဘီ (Wanbao) ဒီးကူၣ်ပနံၣ်လၢပယီၤသးပဒီၣ်ဆီၣ်ထွဲဒီးမၤစၤအီၤသ့ၣ်တဖၣ်န့ၣ်လီၤ. တၢ်ချ့ၣ်ဟီၣ်လၢအတၢ်လီၤတၢ်ကျဲဒီးဝဲးဖိကဟၣ်တၢ်မၤလိၤ လၢအကတၢ်ကတီၤကွၢ်တီၢ်ဂီၤဝဲတၢ်ချ့ၣ်အီၤဝဲအလီၢ်ခံသ့ၣ်တဖၣ် မၤဘၣ်အဘၣ်သီဝဲဒၣ်ကလံၤ, ဟီၣ်ခိၣ်, ဒီးထံနိသ့ၣ်တဖၣ်န့ၣ်လီၤ. လီၢ်ကဝီၤဖူဖိသဝီဖိသ့ၣ်တဖၣ်ဆူးဆါထီၣ်ဝဲ ဒီးတနီၤဘၣ်သံကွံာ်ဝဲဒၣ်ခိဖျိ တၢ်ဘၣ်အဘၣ်သီအံၤအိၣ်ဝဲဒၣ်န့ၣ်လီၤ.

တၢ်ချ့ၣ်ဟီၣ်လၢတၢ်တီၢ်ကျဲအံၤ ဘၣ်တၢ်ပတုာ်ကွံာ်အီၤဝဲ (၂၀၁၃) နံၣ် မ့ၢ်လၢအမၤဘၣ်ဒိဘၣ်ထံးပုၤလီၢ်ကဝီၤဖိဒီး ခိၣ်ယၢန့ၣ်ဆၢၣ်ဒိၣ်ဒိၣ်မ့ၢ်မ့ၢ်အယီၤန့ၣ်လီၤ. ဘၣ်ဆၢၣ်တၢ်တီၢ်ကျဲအံၤ တၢ်စးထီၣ်မၤကဒါကွၢ်အီၤဝဲအပူၤကွံာ်တယံာ်တမိၢ်ဒီးဘၣ် ဒီးပဒီၣ်ပုၤဘၣ်မူဒါလၢဘျီၣ်ဒိၣ်ကရၢ (parliament) အါဂၤ စံးကတီၤလိာ်အသးလၢတၢ်ဂ့ၢ်ကီၢ်သ့ၣ်တဖၣ် တၢ်ယုၣ်လီၤဘျါလီၤအီၤတန့ၢ်ဒီးဘၣ်ဒၣ်လဲာ်န့ၣ်လီၤ. တၢ်ချ့ၣ်ဟီၣ်လၢကူၣ်ပနံၣ်သ့ၣ်တဖၣ် တဘိးဘၣ်ရၢလီၤဝဲဒၣ်တၢ်သမံသမိးခိၣ်ယၢန့ၣ်ဆၢၣ်အတၢ်ဘၣ်ဒိဘၣ်ထံး (EIA) မ့ၢ်တမ့ၢ် တၢ်ဂ့ၢ်တၢ်ကျဲလၢအဂၤသ့ၣ်တဖၣ်ဆူကမ့ၢ်အအိၣ်ဘၣ်. ပုၤလီၢ်ကဝီၤဖိအဟီၣ်ခိၣ်ကပံာ်လၢအအိၣ်အါန့ၢ်ဒီး (၁၀၀) အ့ၤကၢၢ် လၢတၢ်သ့ၣ်နံၣ်သိဒီးတၢ်မ့ၢ်တၢ်ဘိအဂၤသ့ၣ်တဖၣ် ဘၣ်တၢ်ဟံးန့ၢ်ဆၢၣ်အီၤလၢတၢ်ချ့ၣ်ဟီၣ်လၢကူၣ်ပနံၣ်ဒီးဘၣ်တၢ်ဂၤယာ်အီၤန့ၣ်လီၤ. လီၢ်ကဝီၤပုၤထူဖိာ်ဖိသ့ၣ်တဖၣ် တၢ်ဟ့ၣ်အီၤစ့အိၣ်လိးဘၣ်ဆၢၣ် တတူၢ်လိာ်ဝဲဒၣ်ဘၣ်, တဲဝဲဒၣ်လၢ စ့အိၣ်လိးသ့ၣ်တဖၣ်အိၣ်ဒၣ်ထဲတစးဖိလီၤ ဒီးတမ့ၢ်တၢ်လၢအကမၤစၤအဝဲသ့ၣ်လၢ ခါဆူညါတၢ်လုၢ်အိၣ်သးသမူအဂီၢ်ဘၣ်. ခဲအံၤအဝဲသ့ၣ်အတၢ်လုၢ်အိၣ်သးသမူအတၢ်ဖံးတၢ်မၤကျဲကျဲသ့ၣ်တဖၣ် လီၤမၤဒီးဟးဂီၤကွံာ်ဝဲဒၣ်လံန့ၣ်လီၤ.

တၢ်ခူၣ်ဟီၣ်လၢ်အဂီၢ် တၢ်ဘျၢသဲးစးမနုၤတဖၣ်အိၣ်လဲၣ်

မုၢ်မဆါတနံၤအံၤ တၢ်ဘျၢသဲးစးလၢအဘၣ်ထွဲဒီးတၢ်ခူၣ်ဟီၣ်လၢ်လၢ ကီၢ်ပယီၤမ့ၢ်ဝဲဒၣ် (၁၉၉၄) တၢ်ခူၣ်ဟီၣ်လၢ်တၢ်ဘျၢသဲးစးန့ၣ်လီၤ. တၢ်ဘျၢ သဲးစးအံၤ မၤလိာ်တၢ်ခူၣ်ဟီၣ်လၢ်ကူၣ်ပနံၣ်သ့ၣ်တဖၣ်လၢ ကဘၣ်မၤဝဲဒၣ် တၢ်ရဲၣ်သဲကတီၤအတၢ်တိာ်ကျဲၤသ့ၣ်တဖၣ် ဒိဖျိတၢ်ဟးဂုၢ်ဟးဂီၤလၢအအိၣ် ထီၣ်လၢတၢ်ခူၣ်ဟီၣ်လၢ်သ့ၣ်တဖၣ် အယိန့ၣ်လီၤ. ဒ်တၢ်ဘျၢသဲးစးအသိး, တၢ်လီၢ်လၢတၢ်ပာ်ပနီၣ်တၢ်ခူၣ်ဟီၣ်လၢ်အချၢ (ဟီၣ်လၢ်တၢ်အိၣ်ယၢအပျံၤ ကွီၤဒီးလၢ်လၢ်ဒိၣ်ပျၢဒိၣ်အကဝီၤ)လၢကူၣ်ပနံၣ်မ့ၢ်အဲၣ်ဒီးခူၣ်ဟီၣ်လၢ်တခီ ကူၣ်ပနံၣ်ကဘၣ်မၤန့ၢ်တၢ်ပျဲလၢလီၢ်ကဝီၤဟီၣ်ခိၣ်ကစၢ်လၢအပၤဘၣ်ဟီၣ် ခိၣ်တၢ်လီၢ်တၢ်ကျဲၤအံၤအအိၣ်န့ၣ်လီၤ. ဘၣ်ဆၣ်, လၢကလုာ်ဖျၢအတၢ်လီၢ် တၢ်ကျဲၤအါတီၤန့ၣ် ကမုၢ်သ့ၣ်တဖၣ်တအိၣ်ဒီးတၢ်န့ၢ်ပၤဘၣ်ဟီၣ်ခိၣ်ကပံာ် အလံာ်အုၣ်ကီၤလၢအဘၣ်တၢ်ဟ့ၣ်လီၤအီၤလၢပဒိၣ်ဘၣ်အယိ တၢ်ဘျၢသဲးစး တဘျၢအံၤတမ့ၢ်တၢ်လၢအကဒိသဒါကမုၢ်သ့ၣ်တဖၣ်အဟီၣ်ခိၣ်ကပံာ် ဝဲ တၢ်ဟံးန့ၢ်ဆူၣ်အီၤအခါဘၣ်န့ၣ်လီၤ. ကမုၢ်လၢအိၣ်ဒီးတၢ်န့ၢ်ပၤဟီၣ်ခိၣ်က ပံာ်အလံာ်အုၣ်ကီၤဒၣ်လဲာ်, ပဒိၣ်အိၣ်ဒီးအစိကမိလၢကဟံးန့ၢ်ကွံာ်အ ဟီၣ်ခိၣ်ကပံာ်သ့ ဝဲတၢ်မ့ၢ်ဆၢတဲာ်လၢတၢ်ခူၣ်ဟီၣ်လၢ်တၢ်တိာ်ကျဲၤအံၤကဲ ဘျၢးလၢထံကီၢ်အဂီၢ်နီၢ်နီၢ်အဆၢကတီၢ်န့ၣ်လီၤ. ဒ် (၂၀၀၈) တၢ်ဘျၢသဲး စးခိၣ်သ့ၣ်တၢ်ကွဲးဟံးလီၤအီၤအိၣ်ဝဲအသိး, န့ၣ်ဆၢဒီးဟီၣ်လၢ်တၢ်အိၣ်ယၢ ခဲလၢာ် ဘၣ်ထွဲဒီးထံကီၢ်ပဒိၣ်န့ၣ်လီၤ.

ကတိအံ၊ ကိပယီပဒိၣ်ကွဲးထူးထီၣ်တၢ်ချ့ၣ်ဟီၣ်လၢတၢ်ဘျၢသဲးစး အသီတဘျၢ လၢတၢ်ပၢ်ဂၢ်ပၢ်ကျၢအိၣ်ဖဲ (၂၀၁၄) နံၣ်အတီၢ်ပူၤန့ၣ်လီၤ.

ကိပယီအိၣ်စ့ၢ်ကိးဒီးတၢ်ရဲၣ်သဲကတီၤကွၢ်ခိၣ်ယၢန့ၣ်ဆၢၣ်တၢ်ဘျၢသဲးစးတဘျၢန့ၣ်လီၤ. တၢ်ဘျၢသဲးစးတဘျၢအံၤဟ့ၣ်စိဟ့ၣ်ကမိၤ တၢ်ရဲၣ်သဲကတီၤခိၣ်ယၢန့ၣ်ဆၢၣ်ဒီးသ့ၣ်ပျၢ်ကိတိၣ်ဝဲၤကျိၤလၢ ကပၤဆၢရဲၣ်ကျဲၤကွၢ်ခိၣ်ယၢန့ၣ်ဆၢၣ်ဒီးန့ၣ်ဆၢၣ်တၢ်အိၣ်ယၢသ့ၣ်တဖၣ်န့ၣ်လီၤ. ဘၣ်ထွဲဒီးတၢ်ချ့ၣ်ဟီၣ်လၢ အတၢ်ဖံးတၢ်မၤန့ၣ်, တၢ်မၤလၢ တၢ်ရဲၣ်သဲကတီၤကွၢ်ခိၣ်ယၢန့ၣ်ဆၢၣ်ဒီးသ့ၣ်ပျၢ်ကိတိၣ်ဝဲၤကျိၤမၤအိၣ်သ့တဖၣ်မ့ၢ်ဝဲ -

- ငှးအိၣ်ထီၣ်တၢ်သိၣ်တၢ်သီတၢ်ဘျၢလၢအဘၣ်ထွဲဒီး တၢ်ဘၣ်အဘၣ်သီဖဲလဲၣ်တကလုာ်လဲၣ်ဒီးဆံးအါလဲၣ်မး တၢ်ဟ့ၣ်အခွဲးလၢတၢ်မၤအိၣ်သ့, ဒီး တၢ်လၢတၢ်ချ့ၣ်ဟီၣ်လၢကူၣ်ပနံၣ်တဖၣ်ကဘၣ်မၤစ့ၤလီၤတၢ်ထူးထီၣ်တၢ်ဘၣ်အဘၣ်သီတဖၣ်မ့ၢ်တၢ်မနုၤလဲၣ်
- ငှးအိၣ်ထီၣ်တၢ်သိၣ်တၢ်သီတၢ်ဘျၢလၢတၢ်ကမံသမိးကွၢ်ခိၣ်ယၢန့ၣ်ဆၢၣ်အတၢ်ဘၣ်ဒီးဘၣ်ထံးသ့ၣ်တဖၣ် (EIAs), တၢ်သမံသမိးသ့ၣ်တဖၣ်လၢဘၣ်တၢ်တဲၤဖျါထီၣ်အဂ့ၢ်ဖဲလၢလၢအသိး
- ငှးအိၣ်ထီၣ်တၢ်ကွၢ်စူၣ်ကယၢ်အတၢ်မၤအကျိၤအကျဲၤလၢတၢ်ချ့ၣ်ဟီၣ်လၢအတၢ်ဘၣ်အဘၣ်သီသ့ၣ်တဖၣ်
- မၤတၢ်ဆၢတဲာ်လၢတၢ်ဟ့ၣ် မ့တမ့ၢ် တဟ့ၣ်တၢ်ပျဲလၢပျၢ်နီၢ်တဂၤတၢ်ချ့ၣ်ဟီၣ်လၢတၢ်တိၣ်ကျဲၤသ့ၣ်တဖၣ်
- ယုထီၣ်တၢ်ချ့ၣ်ဟီၣ်လၢကူၣ်ပနံၣ်သ့ၣ်တဖၣ်လၢကဟ့ၣ်စ့ၤလၢတၢ်ရဲၣ်သဲကတီၤကွၢ်ခိၣ်ယၢန့ၣ်ဆၢၣ်တၢ်တိၣ်ကျဲၤသ့ၣ်တဖၣ်လၢ တၢ်ကမၤဂ့ၤ

ထိပ်ကွေ့တံဘက်ဘက်ထံးဒီးတံဟးဂူဂ်ဟးဂီလုကူပနံဃအံလဲ
သ့တဖၣ်, ဒီး

- ကွေ့ထွဲတံမအကျိအကျဲလုအဘၣ်ထွဲဒီး တံမတံစံဉ်ညီဉ်ဒီးတံ
သိဉ်ယီဉ်ဘၣ်ယးခိဉ်ယုန့ဆၢဉ်အတံဟးဂူဂ်ဟးဂီသ့တဖၣ်. က
မုၢ်ဒီးကူပနံဃလုအမဟးဂီတံသိဉ်တံသီ ခိဖျိတံမဘၣ်အဘၣ်
သီဒီးတံမဟးဂီခိဉ်ယုန့ဆၢဉ်သ့တဖၣ် တံကအိဉ်လိးအံ မ့တ
မ့ ထာနုအံလုယီဉ်ပုသ့, ဘၣ်ဆၢဉ်ကိတိာ်ဝဲကျိအံမ့ထံဉ်ဝဲလု
တံဂုလုထံကိာ်အဂီတခိ ဝဲကျိအံကဆၢတံဝဲလုတဟ့ဉ်တံစံဉ်
ညီဉ်ဆုပုသ့တဖၣ်အံဘၣ်သ့ဝဲဒၣ်န့ဉ်လီ.

တချုးဒံးလုတံခူဉ်ဟီဉ်လုအတံပံးတံမစးထီဉ်အသးဒံးဘၣ်န့ဉ်,
ကူပနံဃကဘၣ်မဝဲဒၣ်တံသမံသမိးခိဉ်ယုန့ဆၢဉ်အတံဘၣ်ဒီးဘၣ်
ထံး (EIA) န့ဉ်လီ. တံသမံသမိးက့ခိဉ်ယုန့ဆၢဉ်အတံဘၣ်ဒီးဘၣ်ထံး
မ့တံမုၢ်သ့ညါဝဲဒၣ်တံတိာ်ကျဲအတံဘၣ်ဒီးဘၣ်ထံးလုခိဉ်ယုန့ဆၢဉ်
သ့တဖၣ်ဒီး ဘၣ်တံမအံလုပုသ့ပုဘၣ်သ့တဖၣ်န့ဉ်လီ. တံသမံ
သမိးက့ခိဉ်ယုန့ဆၢဉ်အတံဘၣ်ဒီးဘၣ်ထံး (EIA) အံ တံမအံဒံးသိး
ကဒးသ့ညါပုကိးဂုဒးလုအမတံတိာ်ကျဲ မ့တမ့ ဘၣ်ဒီးဘၣ်ထံး ဒီး
တူဘၣ်တံခိဖျိတံတိာ်ကျဲသ့တဖၣ် လုတံဂုတံကျိအလုအပု ဒံ
သိးကသ့မတံဆၢတံလုအဘၣ် လုတံကဘၣ်ဆဲးမတံတိာ်ကျဲအံ
ဒံလဲဉ်အဂ့ၢ်န့ဉ်လီ.

လုတံကဒးလိဉ်ထီဉ်ဖးထီဉ်တံသမံသမိးက့ခိဉ်ယုန့ဆၢဉ်အတံ
ဘၣ်ဒီးဘၣ်ထံး (EIAs) အဂီ, ပဒိဉ်ကွဲးပတြီဉ်ယံတံသိဉ်တံသီတံ
ဘျုသ့တဖၣ်, ဒီးတံသိဉ်တံသီတံဘျုသ့တဖၣ်ဟံဖျါထီဉ်ဝဲဒၣ်
လု တံသမံသမိးက့ခိဉ်ယုန့ဆၢဉ်အတံဘၣ်ဒီးဘၣ်ထံးကဘၣ်ပဉ်

ယုတ်ဒီးခိၣ် ဃၤန့ၣ်ဆၢၣ်တၢ်ဘၣ်ဒိဘၣ်ထံးလၢအကကဲထီၣ်သးသ့
သ့ၣ်တဖၣ်ခဲလၢၣ် (အဂ့ၤမ့ၢ်ဂ့ၤ အအၢမ့ၢ်ဂ့ၤ)

- တၢ်ကဘၣ်ကွၢ်ဆိကမိၣ်ထံက့ၤတၢ်ဘၣ်ဒိဘၣ်ထံးလၢအကကဲထီၣ်သး
သ့ၣ်ခိဖျိတၢ်တီၣ်ကျဲလၢတၢ်မၤအီၤလၢတၢ်လီၤလၢအဂၤသ့ၣ်တဖၣ်အဖီ
ခိၣ်, မ့တမ့ၢ် တၢ်မၤအီၤကျဲလၢအဂၤ
- တၢ်ကဘၣ်ကွၢ်တၢ်လၢကျဲအကပၤကပၤ လၢတၢ်ကမၤစ့ၤလီၤတၢ်တီၣ်
ကျဲအတၢ်ဘၣ်ဒိဘၣ်ထံးသ့ၣ်တဖၣ်, တၢ်ကဲထီၣ်လိၣ်ထီၣ်လၢတၢ်
မၤကျဲကျဲဒ်အံၤသ့ၣ်တဖၣ်, ဒီးတၢ်လၢၣ်ဘျုးလၢၣ်စ့ၤကလီၤလၢထဲလဲၣ်
န့ၣ်လီၤ.

အလီၤအိၣ်ဝဲလၢ ပကဘၣ်သ့ၣ်ညါန့ၢ်ပၢၢ်စ့ၢ်ကီး ဟီၣ်ခိၣ်ဘီမ့ၢ်တၢ်ပၣ်
ပနီၣ်အနီၣ်ထီၣ် (international standards) လၢတၢ်ကဘၣ်မၤဒီးဒုးလိၣ်
ထီၣ်ဖးထီၣ်တၢ်သမံသမိးက့ၤခိၣ်ဃၤန့ၣ်ဆၢၣ်အတၢ်ဘၣ်ဒိဘၣ်ထံးဒ်လဲၣ်အ
ဂ့ၢ်န့ၣ်လီၤ. ပဒိၣ်အတၢ်သိၣ်တၢ်သီတၢ်ဘျုးပတြီၣ်သ့ၣ်တဖၣ် တမ့ၢ်တၢ်လၢ
အကဖီၣ်သံးတၢ် မ့တမ့ၢ် ပံးန့ၢ်ဂ့ၢ်ဝီတုၤလီၤတီၤ ဒ်ဟီၣ်ခိၣ်ဘီမ့ၢ်တၢ်သိၣ်
တၢ်သီတၢ်ဘျုးလၢတၢ်ပၣ်ပနီၣ်ယၢ်အီၤအသိးဘၣ်. တၢ်လၢအရ့ၤဒိၣ်ကတၢ်
တမံမ့ၢ်ဝဲ, ဟီၣ်ခိၣ်ဘီမ့ၢ်တၢ်ပၣ်ပနီၣ်အနီၣ်ထီၣ်ပၣ်ဖျါထီၣ်ဝဲဒ်လၢ တၢ်
သမံသမိးက့ၤခိၣ်ဃၤန့ၣ်ဆၢၣ်အတၢ်ဘၣ်ဒိဘၣ်ထံး (EIA) ကဘၣ် -

- ဒုးပၣ်ယုၣ်ကမ့ၢ်လၢအကဘၣ်ဒိဘၣ်ထံးခိဖျိတၢ်တီၣ်ကျဲသ့ၣ်တဖၣ်အ
တၢ်ပၣ်ယုၣ်မၤသကိးတၢ်, ဒီး
- တၢ်ဂ့ၢ်တၢ်ကျိလၢအအိၣ်လၢတၢ်သမံသမိးက့ၤခိၣ်ဃၤန့ၣ်ဆၢၣ်အတၢ်
ဘၣ်ဒိဘၣ်ထံးပူၤသ့ၣ်တဖၣ် တၢ်ကဘၣ်ရၤလီၤအီၤလၢကမ့ၢ်အကျိ
န့ၣ်လီၤ.

တၢ်သ့ၣ်တဖၣ်အံၤမ့ၢ်တအိၣ်လၢပဒိၣ်အတၢ်သိၣ်တၢ်သီတၢ်ဘျၢအပူၤ
ဒၣ်လဲၣ်ဘၣ်ဆၣ်, ကူၣ်ပနံၣ်သ့ၣ်တဖၣ်ကြးလူၤပိၣ်မၤထွဲၣ် ဟီၣ်ခိၣ်ဘီမ့ၢ်
တၢ်ဟံပနီၣ်အနီၣ်ထီၣ်သ့ၣ်တဖၣ်အသိးန့ၣ်လီၤ.

လၢခံကတၢၢ်, ကီၢ်ပယီၤပဒိၣ်ပတံထီၣ်လၢကပၣ်ဃုာ်မၤသကိးတၢ်ဒီး
ဟီၣ်ခိၣ်ဘီမ့ၢ်အတၢ်အၢၣ်လီၤလၢအဘၣ်တၢ်ကိးအီၤလၢ စးဖိကဟၣ်တၢ်မၤ
လၢအထူးထီၣ်ဟီၣ်လၢတၢ်အိၣ်ယၢလၢတၢ်ထံၣ်အီၤဖျိဖျိဖျါဖျါသ့ၣ်တၢ်တိၣ်
ကျဲ (*Extractive Industries Transparency Initiative-EITI*) ဝဲ (၂၀၁၄) နံၣ်
အတီၢ်ပူၤန့ၣ်လီၤ. အံၤအထံၤအၤ (EITI) ကရၢဖိ မ့ၢ်ထံကီၢ်ပဒိၣ်သ့ၣ်တဖၣ်
လၢအအၢၣ်လီၤဝဲလၢ ကဒုးအိၣ်ထီၣ်တၢ်သိၣ်တၢ်သီတၢ်ဘျၢလီၤလီၤဆိဆိလၢ
မ့ၢ်ကျိၤဝဲၤကွၢ်အကလုာ်သ့ၣ်တဖၣ်အဂီၢ်, လၢအပၣ်ဃုာ်စ့ၢ်ကိးဒီးတၢ်ခူၣ်
ဟီၣ်လၢန့ၣ်လီၤ. လၢအံၤအထံၤအၤ (EITI) အတၢ်သိၣ်တၢ်သီတၢ်ဘျၢအဖိ
လၢ, ထံကီၢ်ပဒိၣ်သ့ၣ်တဖၣ်ကဘၣ်ဟံဖျါထီၣ်ကျိၣ်စ့လၢအဒီးန့ၣ်ဘၣ်ဝဲ မ့
တမ့ၢ် အတၢ်ဟဲန့ၣ်လၢမ့ၢ်ကျိၤဝဲၤကွၢ်သ့ၣ်တဖၣ်ဆူက မျၢၢ်အကျါဖျိဖျိဖျါ
ဖျါန့ၣ်လီၤ. ကူၣ်ပနံၣ်သ့ၣ်တဖၣ်စ့ၢ်ကိး ကဘၣ်ဟံဖျါထီၣ်ကျိၣ်စ့လၢအ
ဘၣ်ဟ့ၣ်ဆူပဒိၣ်အအိၣ်လၢကမျၢၢ်အကျါဖျိဖျိဖျါဖျါန့ၣ်လီၤ. တၢ်အံၤမ့ၢ်ဒ်
သိးတၢ်ကတြီဆာဝဲဒၣ်တၢ်အိၣ်ကဘျံးအိၣ်ကဘျၢဒီးတၢ်အိၣ်ခိၣ်ဖးလၢဆီ
ဒီးဟ့ၣ်ထီၣ်တၢ်ခွဲးတၢ်ယၢလၢထံဖိကီၢ်ဖိကမျၢၢ် ဒီးကမျၢၢ်ကရၢသ့ၣ်တဖၣ်
လၢတၢ်လူၤဃုာ်သ့ၣ်ညါဝဲဒၣ်ပဒိၣ်ကျိၣ်စ့အတၢ်ဟဲန့ၣ်လၢတၢ်ခူၣ်ဟီၣ်လၢ
အိၣ်ဆံးအါ ဒီးကျိၣ်စ့သ့ၣ်တဖၣ်တၢ်သူအီၤဒ်လဲၣ်အဂ့ၢ်န့ၣ်လီၤ. ကီၢ်ပယီၤ
အံၤတၢ်မ့ၢ်တူၢ်လိာ်အီၤဒ်ကရၢဖိတဖုအသိးတခီ, ကီၢ်ပယီၤပဒိၣ်ဒီးတၢ်ခူၣ်
ဟီၣ်လၢကူၣ်ပနံၣ်သ့ၣ်တဖၣ် ကဘၣ်စးထီၣ်တီၣ်ထီၣ်အလံာ်ဟံဖျါဝဲ
(၂၀၁၅) နံၣ်အတီၢ်ပူၤန့ၣ်လီၤ.

ဘဉ်သ့ဉ်သ့ဉ်ပကနာ်ဟူဘဉ်ပုၤတဲဝဲလၢ ကီၢ်ပယီၤမ့ၢ်ပဉ်ဃုာ်မၤသကိး တၢ်ဒီး အံၤအၤထံၤအၤ (EITI) လံၤန့ၣ် တၢ်ဘဉ်ဒိဘဉ်ထံးခိဖျိတၢ်ချုၣ်ဟီၣ် လၢတၢ်တိၢ်ကျဲၤသ့ဉ်တဖၣ် တၢ်ဘျါလီၤအိၤကန့ၢ်ခဲလၢန့ၣ်လီၤ. ဘဉ်ဆဉ် တၢ်အံၤတမ့ၢ်တၢ်အမ့ၢ်အတီဘဉ်. အံၤအၤထံၤအၤ (EITI) မၤစၢဝဲဒၣ်တၢ် ဃုာ်လီၤဘျါလီၤကွံာ်တၢ်အိၣ်ကဘျးအိၣ်ကဘျုာ်ထဲတမံၤစးန့ၣ်လီၤ. အံၤအၤ ထံၤအၤ(EITI) တမၤဘဉ်ထွဲဒီးခိၣ်ဃၢန့ၣ်ဆၢဉ်, ပုၤဂ့ၢ်ဝီ, မ့တမ့ၢ် တၢ်အိၣ် ဆုၣ်အိၣ်ချၢ အတၢ်ဘဉ်ဒိဘဉ်ထံးခိဖျိတၢ်ချုၣ်ဟီၣ်လၢနီတမံၤဘဉ်န့ၣ်လီၤ.

မတၤဆၢတဲာ်လၢ

တၢ်ကမၤတၢ်ချ့ဟီၣ်လၢအတၢ်မၤလဲၣ်

ဟီၣ်ကဝီၤတၢ်လီၤတၢ်ကျဲၤလၢအအိၣ်လၢပယီၤပဒိၣ်အတၢ်ပၤအဖီလၢ တဖၣ်, ပဒိၣ်ကရၢအါဖၣ်အမ့ၢ် တၢ်ချ့ဟီၣ်လၢကိတိာ်, ထံကီၢ်ပုၤန့ၢ်စိန့ၢ် ကမီၤခၢၣ်စး (ခိၣ်မံးရှၢၣ်) လၢခိၣ်ယၤန့ၢ်ဆၢၣ်ဂ့ၢ်ဝီသ့ၣ်တဖၣ် (National Commission for Environmental Affairs) ဒီးထံကီၢ်တၢ်ရဲၣ်သဲကတီၤက့ၤ ခိၣ်ယၤန့ၢ်ဆၢၣ်ကမံးတံာ် (National Environmental Conservation Committee) သ့ၣ်တဖၣ် အိၣ်ဒီးတၢ်စိတၢ်ကမီၤလၢကမၤတၢ်ဆၢတဲာ်လၢ တၢ်ချ့ဟီၣ်လၢအဂီၢ်န့ၣ်လီၤ.

ဟီၣ်ကဝီၤတၢ်လီၤတၢ်ကျဲၤလၢအအိၣ်လၢကလုာ်ဖျၢၣ်စိာ်စုကဝဲၤအဖီလၢ သ့ၣ်တဖၣ်, ကလုာ်ဖျၢၣ်ခိၣ်န့ၢ်သ့ၣ်တဖၣ်ကဘၣ်အၢၣ်လီၤတူၢ်လီၤ မ့တမ့ၢ် ဟ့ၣ်တၢ်ပျဲလၢတၢ်ချ့ဟီၣ်လၢတၢ်ဖံးတၢ်မၤသ့ၣ်တဖၣ်န့ၣ်လီၤ. တၢ်အံၤအခီ ပညီမ့ၢ်ဝဲ ပုၤဟ့ၣ်တၢ်ပျဲသ့ၣ်ဒီးဟ့ၣ်တၢ်ပျဲပၤ မ့ၢ်ဝဲဒၣ်လီၤကဝီၤပုၤဘၣ်မူဘၣ် ဒါ, လီၤခၢၣ်သးပုၤဘၣ်မူဘၣ်ဒါ, မ့တမ့ၢ် ပုၤခံဖုလၢန့ၣ်လီၤ.

ပဒိၣ်ဒီးထံရှၢၣ်ကီၢ်သးခိၣ်န့ၢ်သ့ၣ်တဖၣ် ဟ့ၣ်တၢ်ပျဲလၢတၢ်ကမၤတၢ်ချ့ဟီၣ်လၢလၢတၢ်ဂ့ၢ်အါမံၤ, ဒီးတၢ်ဂ့ၢ်လၢအပၣ်ဃုာ်သ့ၣ်တဖၣ်မ့ၢ်ဝဲ -

- ထံ့ကိုကျိန်စုအတတ်ဟဲန့ၣ်ခိဖျိတၢ်ကူလဲၤမၤကၤ
- ကျိန်စုလၢပဒိၣ်အဂီၢ်ခိဖျိကူၣ်ပနံၣ်သ့ၣ်တဖၣ်ဟ့ၣ်တၢ်ခိတၢ်သ့ၣ်ဒီးတၢ်အဘူးအလဲသ့ၣ်တဖၣ်
- ဒီးန့ၣ်ခိၣ်ဖးလၢဆိးလၢကူၣ်ပနံၣ် (ဒ်တၢ်အိၣ်သးတနီၤနီၤအဖိခိၣ်)
- တၢ်ချ့ၣ်ဟီၣ်လၢတၢ်ဖံးတၢ်မၤဒီးကျိန်စုတၢ်ဟဲန့ၣ်လၢပုၤလီၢ်ကဝီၤဖိသ့ၣ်တဖၣ်အဂီၢ်ကအိၣ်သ့ၣ်သ့ၣ် (ဘၣ်ဆၣ်တမ့ၢ်တၢ်မၤလၢအကၤကီၣ်ဘၣ်ခိဖျိပုၤလီၢ်ကဝီၤဖိသ့ၣ်တဖၣ်အတၢ်လုၢ်အိၣ်သးသမူလၢတၢ်ထူစံၣ်ဖဲးခုး, တၢ်မၤအိၣ်ညၣ်, ဒီးတၢ်ယုအိၣ်ယုအီၤလၢပုၤလၢကျါတၢ်သ့ၣ်တဖၣ်လၢအဒီးသန့ၤထီၣ်အသးလၢဟီၣ်ခိၣ်ကပံၣ်သ့ၣ်တဖၣ်လီၤမၢ်ကွံၣ်ခိဖျိတၢ်ချ့ၣ်ဟီၣ်လၢအယီၤ)
- တၢ်ရူလိၣ်မုၢ်လိၣ်လၢထံၣ်ဂုၤကီၢ်ဂၤဒီးတၢ်ချ့ၣ်ဟီၣ်လၢကူၣ်ပနံၣ်အဘၢၣ်စၢၤထီၣ်

ဒ်အဝဲသ့ၣ်အတၢ်လီၤယုထံၣ်သ့ၣ်ညါတၢ်လီၢ်တၢ်ကျဲၤလၢတၢ်ကမၤတၢ်ချ့ၣ်ဟီၣ်လၢအဖိခိၣ်, ကူၣ်ပနံၣ်သ့ၣ်တဖၣ်ကဘၣ်မၤတၢ်ဆၢတံၣ်လၢတၢ်ကချ့ၣ်ဟီၣ်လၢဖဲတၢ်လီၢ်သ့ၣ်တဖၣ်အံၤမ့ၢ်တၢ်လၢအဘျူးအဖျိၣ်အိၣ်မ့တမ့ၢ်တအိၣ်ဘၣ်လဲၣ်န့ၣ်လီၤ. ကူၣ်ပနံၣ်အတၢ်ပညိၣ်ဖိတၢ်လၢတၢ်ချ့ၣ်ဟီၣ်လၢမ့ၢ်တၢ်ကမၤန့ၢ်စုအဂီၢ်န့ၣ်လီၤ. လၢတၢ်န့ၢ်အယီၤ, ကူၣ်ပနံၣ်ကြူးဆိကမိၣ်တၢ်သံကွၢ်ဒ်အမ့ၢ် -

- မှု့ဟီၼ်လၢတၢ်ထူးတၢ်တီးလုၢ်ဒိၼ်ပွၤဒိၼ် အိၼ်လၢအိၼ်လီၼ်လၢတၢ်ကၢၼ်ဟီၼ်လၢတၢ်မၤအဂီၢ်စ့ၢ်ကိးဧါ
- မှု့နီၢ်ခိက့ၢ်ဂီၤအတၢ်လီၤဘၼ်ယိၼ် (physical risks) လၢအကၢၤဒုးအိၼ်ထီၼ်တၢ်ဂ့ၢ်ကိလၢတၢ်ခူၼ်ဟီၼ်လၢ မ့တမ့ၢ် တၢ်ခူၼ်ဟီၼ်လၢအတၢ်မၤအံၤ တၢ်လၢတကဲထီၼ်လိၼ်ထီၼ်ကအိၼ်စ့ၢ်ကိးဧါ (အဖိ, တၢ်ခူၼ်ဟီၼ်လၢလၢအိၼ်လၢဟီၼ်ခိၼ်ဟူးအလီၢ်န့ၼ် မှု့တၢ်လီၤဘၼ်ယိၼ်တခါ မှု့လၢ ဖဲဟီၼ်ခိၼ်ဟူးအဆၢကတီၢ်တၢ်ခူၼ်ဟီၼ်လၢအလီၢ်အံၤလီၤပျီၤသ့န့ၼ်လီၤ.)
- မှု့ထံၼ်ကီၢ်သဲးတၢ်လီၤဘၼ်ယိၼ် (political risks) အိၼ်စ့ၢ်ကိးဧါ. ထံၼ်ကီၢ်သဲးတၢ်လီၤဘၼ်ယိၼ် ကဲထီၼ်အသးသ့ ဖဲထံၼ်ကီၢ်သဲးတၢ်အိၼ်သးလၢထံလီၢ်ကီၢ်ပူၤတကၢ်တကျၢၤဘၼ်အပိၤ, ဒ်အမှု့ကီၢ်ပယီၤအတၢ်အိၼ်သးအသိး. ထံၼ်ကီၢ်သဲးတၢ်လီၤဘၼ်ယိၼ်လၢအဂၤသ့ၼ်တဖၼ်မှု့ဝဲ ပဒိၼ်ခဲအံၤတဖုဆီတလဲအတၢ်ဆိကမိၼ်ဆိကမး, မ့တမ့ၢ်ပဒိၼ်လၢအသီတတဖုပတၢ်ဒီးမၤတၢ်ဆၢတၢ်သ့ၼ်တဖၼ်လၢ အဒုးအိၼ်ထီၼ်တၢ်ဂ့ၢ်ကိလၢတၢ်ခူၼ်ဟီၼ်လၢတၢ်ဖံးတၢ်မၤ မ့တမ့ၢ် တၢ်ခူၼ်ဟီၼ်လၢတၢ်မၤလၢအကဲထီၼ်အသးတသ့ဘၼ်ဒ်အမှု့ထူးကွံၼ်တၢ်ပျဲလၢတၢ်ခူၼ်ဟီၼ်လၢတၢ်တိၼ်ကျဲၤအဂီၢ်, မၤပံးထီၼ်တၢ်သိၼ်တၢ်သီတၢ်ဘျၢဘၼ်ပးတၢ်ခူၼ်ဟီၼ်လၢ, မ့တမ့ၢ် ဟံးန့ၢ်ဂ့ၢ်ဝီသ့ၼ်တဖၼ်မှု့တၢ်လၢအဒုးအိၼ်ထီၼ်တၢ်ဒုးတၢ်ယၤသ့ ဖဲတၢ်ခူၼ်ဟီၼ်လၢအတၢ်လီၢ်တၢ်ကျဲသ့ၼ်တဖၼ်န့ၼ်လီၤ.

- မှတ်တမ်းတင်စာတမ်းလီဘာနယ်ယိုင် (security risks) အိုင်စွဲကီးဧါ. တာ်ဘိုင်တာ်ဘာအတာ်လီဘာနယ်ယိုင်လအကဲထိုင်အသးခီဖျိပျကညီမဟးဂီတရ်ခိုင်ဟိုင်လ်အတာ်ဖဲးတာ်မသ့တဖှ် လအအိုင်ဒီးတာ်တိုင်ဟ်လီတံာ်လီဆဲး မ့တမ့ာ် ခီဖျိစုကဝဲတရ်ဘိုင်ဂံာ်ဂုာ်လအကဲထိုင်အသးဖဲ တာ်မတရ်ခိုင်ဟိုင်လ်တာ်လီတရ်ကျဲသ့တဖှ်.
- မှတ်တမ်းဘိုင်ယိုင်လသးသ့လကပီအဂီာ် (reputation) အိုင်စွဲကီးဧါ. ကုာ်ပနံာ်, လီဆီဒိုင်တာ် ဟိုင်ခိုင်ဘီမုာ်ကုာ်ပနံာ်ဖးဒိုင်တဖှ် တအဲဒီးဝဲလပျကထိုင်အဝဲသ့တာ်တိုင်ကျဲတဖှ်မဘိုင်ဒီကမုာ်ဒီးခိုင်ယာန့ဆာ်ဘိုင် ခီဖျိဘိုင်ယိုင်ဝဲလတာ်တပျလအဝဲသ့ပနံာ်တာ်ဖိတာ်လံလအဘိုင်အယီန့လီ. တာ်ဂုာ်ဒ်အမှတ်မဟးဂီပျဂုာ်ဝီခွဲးယာ် မ့တမ့ာ် တာ် မဟး ဂီ ခိုင် ယာန့ ဆာ် ဖဲ တာ် မ တာ် တိုင်ကျဲအလီအကျဲတဖှ် မ့ဟူထိုင်သီလီလကမုာ်ကျဲတခီ, တာ်အံလအဘိုင်ဒီကုာ်ပနံာ်အသ့သ့လကပီသ့ဝဲဒိုင်န့လီ.

တၢ်ဟ့ၣ်ကူၣ်တဆံးတက့ၢ်

တၢ်ဆၢကတီၢ်အဂ့ၤကတၢၢ်လၢတၢ်ကပတုၣ်တၢ်
ချ့ၣ်ဟီၣ်လၢတၢ်တီၢ်ကျဲၤမ့ၢ်ဝဲဖဲ တၢ်တစးထီၣ်မၤအီၤ
ဖံးဘၣ်အခါန့ၣ်လီၤ. တၢ်တီၢ်ကျဲၤအံၤတၢ်မ့ၢ်ဆဲးမၤ
အီၤယံၣ်ထီၣ်တခီ, ကူၣ်ပနံၣ်ကဘျၢလီၤကျိၣ်စ့လၢ
တၢ်တီၢ်ကျဲၤအဂီၢ်အါထီၣ်, တၢ်ဟးဂူၣ်ဟးဂီၤ
ကအိၣ်အါထီၣ်, ဖိးတၢ်ဂ့ၢ်ကီၢ်ကအိၣ်အါထီၣ်လၢ
တၢ်ကပတုၣ်တၢ်တီၢ်ကျဲၤအံၤန့ၣ်လီၤ

**(ကူၣ်ပနံၣ်တအဲၣ်ဖိးလၢ, ကျိၣ်စ့လၢအဘျၢလီၤဝဲတဖၣ်ကဲ
ထီၣ်တၢ်ကလိကလိဘၣ်န့ၣ်လီၤ.)**

ပျူတဝါပဉ်ဃုာ်ပဉ်ဂီၢ်လၢ တၢ်မၤတၢ်ဆၢတဲာ်အဂီၢ်ကသုလၢကျဲၤဒ်လဲၣ်

တၢ်ဘဉ်သးလၢအသဘျူ, ချးဆၢချးကတီၢ်ဒီးသ့ၣ်ညါတၢ်ဂ့ၢ်တၢ်ကျိ (Free, Prior, and Informed Consent (FPIC))

ဘီမုၢ်စၢဖျိၣ်ကရၢဟ်ပနီၣ် ဒီးဆိၣ်ထွဲမၤစၢတၢ်ခွဲးတၢ်ယၢ်လၢတၢ်ဘဉ်သးလၢအသဘျူ, ချးဆၢချးကတီၢ်ဒီးသ့ၣ်ညါတၢ်ဂ့ၢ်တၢ်ကျိ (FPIC) လၢပျူထူလံၤဖိအပျူတဝါသ့ၣ်တဖၣ် (ကလုာ်ဖျိၣ်ဖိလၢအအိၣ်ဒီးအတၢ်ဆဲးတၢ်လၢလီၤလီၤဆီဆီ ဒီးအတၢ်ဘဉ်ထွဲဒီးဟီၣ်ခိၣ်ကပံာ်တၢ်လီၢ်တၢ်ကျိလီၤလီၤဆီဆီ လၢတၢ်ဆၢကတီၢ်ယံာ်တၢ်လံာ်အတီၢ်ပူ) သ့ၣ်တဖၣ်အဂီၢ်န့ၣ်လီၤ. တၢ်အံၤအဒိပညီမ့ၢ်ပဲ ပျူလၢအမၤတၢ်ချ့ၣ်ဟီၣ်လၢတၢ်ဖဲးတၢ်မၤသ့ၣ်တဖၣ် ကဘဉ်သံကွၢ်ဆိပျူထူလံၤဖိသ့ၣ်တဖၣ်လၢ အကကွၢ်ဆၢတဲာ်တၢ်ဘဉ်ဒိဘဉ်ထံး ခိဖျိတၢ်ချ့ၣ်ဟီၣ်လၢ တချးလၢတၢ်ကစးထီၣ်မၤတၢ်တီၢ်ကျဲၤဒဲးဘဉ်အခါ, ဒီးပျူလၢအကဘဉ်ဒိဘဉ်ထံးခိဖျိတၢ်ချ့ၣ်ဟီၣ်လၢသ့ၣ်တဖၣ် တၢ်ကဘဉ်ဟ့ၣ်အဝဲသ့ၣ်တၢ်ဂ့ၢ်တၢ်ကျိဘဉ်ထွဲဒီး တၢ်တီၢ်ကျဲၤအတၢ်ဘဉ်ဒိဘဉ်ထံးသ့ၣ်တဖၣ် ဒ်သိးအဝဲသ့ၣ်ကမၤတၢ်ဆၢတဲာ်လၢအဘဉ်ကသုအဂီၢ်န့ၣ်လီၤ. တၢ်ဂ့ၢ်တၢ်ကျိလၢတၢ်ဟ့ၣ်နီၤလီၤတဖၣ် ကဘဉ်မ့ၢ်တၢ်အမ့ၢ်အတီၢ်, ဒီးပျူလၢကဘဉ်ဒိဘဉ်ထံးသ့ၣ်တဖၣ် ကဘဉ်ဆၢတဲာ်တၢ်လၢတၢ်သဘျူအပူၤနီၢ်နီၢ် ဒီးဟ်ဖျါထီၣ်အဝဲသ့ၣ်အတၢ်ထံၣ်ဘဉ်ဃး တၢ်တီၢ်ကျဲၤအံၤအဂ့ၢ်အကျိ, ဒီးမၤအသုတမ့ၢ်လၢ ပျူအကတၢ်မၤဆူၣ်အီၤလၢကဘဉ်တၢ်တၢ် မ့တမ့ၢ် စံၣ်ညီၣ်ဒီးသိၣ်ယီၣ်အဝဲသ့ၣ်ခိဖျိ အတၢ်ယုထၢတဂ့ၢ်အဂီၢ်န့ၣ်လီၤ.

ကော်ပယီပဒ်ဆိုင်ထွဲဘီမိုဒ်ကရုအတတ်ပတ်သး ဘဉ်ယးဒီးတတ်
ဘဉ်သးလအသဘျူ၊ ချူးဆာချူးကတီဒီးသ့ညါတတ်ဂ်တတ်ကျိဘဉ်ဆဉ်
ကဆဲးစုမုကျါလတတ်ဟ့ဉ်တတ်အဉ်လီလအ (FPIC) လအပုထံဖိကီဖိ
သ့တဖဉ်အဂီတအဉ်ဘဉ်၊ ဒီးတကတီယီစုကီး တနဝဲလကလုနုဉ်
လအအဉ်လကီပယီပုသ့တဖဉ် တတ်ကဘဉ်ဂံယုအိဒ် “ပုထုလံဖိ
ဖိ” သ့တဖဉ်ဘဉ်၊ တတ်ကတီအခိကညီလအမု “ပုထုလံဖိအံ” မု
ဘဉ်လိအသးဒီးကလုနုဉ်လအအဉ်လကီပယီပုသ့ပုဖဉ်လဲနုဉ်
လီလတတ်အံအခိပညီမုဝဲ ကီပယီပဒ်တအုဉ်ကီဝဲတတ်ဘဉ်သးလအသ
ဘျူ၊ ချူးဆာချူးကတီဒီးသ့ညါတတ်ဂ်တတ်ကျိ (FPIC) လပုတဝါလအ
ဘဉ်ဒိဘဉ်ထံလတတ်ချဉ်ဟီဉ်လတ်တတ်တိကျဲသ့တဖဉ်ဘဉ်အဂီဘဉ်
ဘဉ်ဆဉ်သနကု၊ တတ်ဘဉ်သးလအသဘျူ၊ ချူးဆာချူးကတီဒီးသ့
ညါတတ်ဂ်တတ်ကျိ (FPIC) အံ မုဟီဉ်ခိဉ်ဘီမိုတတ်ပတ်ပနီအနီဉ်ထီဉ်လ
တတ်သ့ညါတတ်လံအိအါမးတခါ ဒီးပုအါဂနဝဲလမုတတ်လအကြးမု
ပုနီတဂအတတ်ခွဲတတ်ယတ်တခါအသိနုဉ်လီလ၊ နမုနုဉ်ဟံဒီးဆာထီဉ်လအ
တတ်ခွဲတတ်ယတ်လတတ်ဘဉ်သးလအသဘျူ၊ ချူးဆာချူးကတီဒီးသ့ညါ
တတ်ဂ်တတ်ကျိ (FPIC) တခီ (FPIC) ကမၤစၤနု ဝဲနကတီသကိးတတ်ဒီးလီ
ကဝီပုတဝါ၊ ကူဉ်ပနီဉ်၊ ကမုတတ်ကစီဉ် (media) ဒီးကမုလအဂ
သ့တဖဉ်အခါနုဉ်လီလ (FPIC) အံ ကမၤစၤနုလတတ်ပတ်ပုလီတတ်ကု
တတ်လအလိဉ်ဘဉ်တဖဉ်မုတတ်မနုလဲဉ် ဒီးလတတ်ဂ်မနုလဲဉ်အဖိခိဉ်၊ဒီး
ကတ်ပုလီတတ်ကုစုကီးတတ်ဂ်ကီသ့တဖဉ် ဝဲကူဉ်ပနီဉ် မနအဉ်လီ
ယုဒီးအိလအတမု တတ်ဘဉ်သးလအသဘျူ၊ ချူးဆာချူးကတီဒီးသ့
ညါတတ်ဂ်တတ်ကျိဘဉ်အခါနုဉ်လီလ။

တၢ်ကူၣ်လိာ်တၢ်ပိၣ်သကိးသ့ၣ်တဖၣ်

ဖဲကူၣ်ပနံၣ်ထံၣ်လိာ်သးဒီးပှၤတတၢ်သ့ၣ်တဖၣ်အခါ တၢ်မနုၤကဲထီၣ်အသးလဲၣ်

ဒ်ကီၢ်ပယီၤပဒိၣ်တၢ်ဘျၢသဲစးအသိး ကူၣ်ပနံၣ်သ့ၣ်တဖၣ်တလိၣ်ယု အခွဲး မ့တမ့ၢ် မၤန့ၢ်တၢ်ပျဲလၢပှၤတတၢ်သ့ၣ်တဖၣ်အအိၣ် လၢတၢ်ကမၤတၢ် ခူၣ်ဟီၣ်လၢ်အဂီၢ်ဘၣ်. ဘၣ်ဆၣ်သနၢ်က့ ကူၣ်ပနံၣ်အိၣ်ဝဲဒၣ်အါဖုလၢ အဲၣ်ဒီးထံၣ်လိာ်တဲသကိးတၢ်ဒီးပှၤတတၢ်သ့ၣ်တဖၣ် ဒ်သိးအဝဲသ့ၣ်အမံၤက ဂ့ၤ ဒီးသူးသ့ၣ်လၢကပီၤကအိၣ်အဂီၢ်န့ၣ်လီၤ. ကူၣ်ပနံၣ်လၢအမၤတၢ်သမံ သမိးက့ၤခိၣ်ယၤန့ၣ်ဆၢၣ်အတၢ်ဘၣ်ဒိဘၣ်ထံး (EIA) (ဒ်တၢ်ပာ်ဖျါထီၣ်အီၤ လၢထးအသိး) ဒ်ဟီၣ်ခိၣ်ဘီမ့ၢ်တၢ်သိၣ်တၢ်သီတၢ်ဘျၢ အတၢ်ပာ်ပနီၣ်အိၣ် ဝဲအသိး မ့ၢ်စ့ၢ်ကိးတၢ်ထံၣ်လိာ်တဲသကိးတၢ်ဒီးပှၤတတၢ်သ့ၣ်တဖၣ်န့ၣ်လီၤ.

ကူၣ်ပနံၣ်တၢ်လဲထံၣ်လိာ်ကတိၤသကိးတၢ်ဒီးပှၤတတၢ်လၢအကဘၣ်ဒိ ဘၣ်ထံး ခိဖျါတၢ်ခူၣ်ဟီၣ်လၢ်သ့ၣ်တဖၣ်အံၤ အခိပညီတမ့ၢ်လၢ အဝဲသ့ၣ် ပာ်လီၤအသးလၢကဟ့ၣ်တၢ်ပျဲ ဆူကူၣ်ပနံၣ်သ့ၣ်တဖၣ်အအိၣ် လၢတၢ်က မၤတၢ်ခူၣ်ဟီၣ်လၢ်အဂီၢ်ဘၣ်. အါစုအါဘျီ, တၢ်တၢ်ပိၣ်တၢ်ပိ (ဘၣ်တၢ် ကိးအီၤလၢတၢ်ကူၣ်လိာ်တၢ်ပိၣ်သကိး) ဒ်အံၤတဖၣ် တၢ်တမၤအီၤလီၤတၢ် လီၤဆဲးဒီးမ့ၢ်မ့ၢ်နီၢ်နီၢ်ဘၣ်. တၢ်ဂ့ၢ်ကိလၢအပၣ်ယုၣ်သ့ၣ်တဖၣ်မ့ၢ်ဝဲ -

- ကူၣ်ပနံၣ်တဲသကိးတၢ်ဒီးပှၤတတၢ်သ့ၣ်တဖၣ် ဖဲအဝဲသ့ၣ်မၤတၢ်လီၤယု သ့ၣ်ညါတၢ်ခူၣ်ဟီၣ်လၢ်တၢ်လီၢ်တၢ်ကျဲဝံၤအလီၢ်ခံ, မ့တမ့ၢ် တဲသကိး တၢ်ဒီးပှၤတတၢ်သ့ၣ်တဖၣ် ဖဲအဝဲသ့ၣ်စးထီၣ်မၤတၢ်ခူၣ်ဟီၣ်လၢ်အဆၢ ကတီၢ်န့ၣ်လီၤ (တမ့ၢ်တၢ်ဘၣ်သးလၢအချးဆၢချးကတီၢ်ဘၣ်).

မေ့ရန်တင်ဂွန်တင်ကျို

တင်မနုကဲထီၣ်အသးလဲၣ်

ပုတဝါအါဖုသ့ၣ်ညါဆိတင်ဂွန်တင်ကျိုဘၣ်ယး တင်ကမတင်ချၣ်ဟီၣ်လၢအတင်ရဲၣ်တင်ကျိုခိဖျိလီၢ်ကဝီတင်ကစီၣ်, မ့တမ့ၢ် ထံၣ်ဘၣ် မ့တမ့ၢ် နၢ်ဟူဘၣ်လၢပုလၢတင်လီၢ်အဂၤ မ့တမ့ၢ် ပုလၢဆိသ့ၣ်တဖၣ်ဟဲန့ၣ်လီၤလၢအတင်လီၢ်တင်ကျို လၢတင်ကမကွၢ်တင်ဒီးထီၣ်ဒူးကွၢ်ဟီၣ်ကဝီတင်လီၢ်တင်ကျိုသ့ၣ်တဖၣ်န့ၣ်လီၤ. ဒီးလၢတင်ဆၢကတီၢ်အဂၤအဖိခိၣ်, ပုတဝါသ့ၣ်တဖၣ်သ့ၣ်ညါကွၢ်တင်ဂွန်တင်ကျိုဘၣ်ထွဲဒီးတင်ချၣ်ဟီၣ်လၢ ဖဲဟီၣ်လၢအတင်ဖဲတင်မကဲထီၣ်အသးလၢအဝဲသ့ၣ်တင်လီၢ်တင်ကျိုအဆၢကတီၢ်န့ၣ်လီၤ.

တုမ့ၢ်နသ့ၣ်ညါနၢ်ဟူဘၣ်လၢ တင်ကမတင်ချၣ်ဟီၣ်လၢလၢနဟီၣ်ကဝီတင်လီၢ်တင်ကျိုတဘျီယီၣ်န့ၣ်, အရူဒိၣ်မးလၢနကဘၣ်ကျဲးစၢမလိဒီးယုသ့ၣ်ညါအါထီၣ်တင်ဂွန်တင်ကျိုဘၣ်ထွဲဒီးတင်ချၣ်ဟီၣ်လၢ ဖဲသိးကမစၢနလၢတင်ကဘၣ်ဘျီလီၤတင်ဂွန်ကိၣ်လဲၣ်အဂီၢ်န့ၣ်လီၤ. တင်ကယုသ့ၣ်ညါဒီးမေ့ရန်အါထီၣ်တင်ဂွန်တင်ကျိုဘၣ်ယးဒီးတင်ချၣ်ဟီၣ်လၢတင်တိၣ်ကျဲးအံၤတမ့ၢ်ကျဲးလၢအညီဘၣ်. တင်ယုထၢကျဲးလၢအဂၤလၢတင်မအီၤသ့သ့ၣ်တဖၣ်မ့ၢ်ဝဲတင်ထံၣ်လိၣ်တဲသကိးတင်ဒီးလီၢ်ကဝီပဒိၣ်ပုဘၣ်မုဘၣ်ဒါ မ့တမ့ၢ်ဘျီဒိၣ်ကရၢဖိသ့ၣ်တဖၣ်ဒီးယုသ့ၣ်ညါပုလၢအသးအိၣ်စၢစၢန, မ့တမ့ၢ် ဆဲးကျိးဒီးကရၢသဘျီဖဲအမ့ၢ် ကီၢ်ပယီၤခိၣ်ယၢန့ဆၢတင်မသကိးတင်ကရၢ (Burma Environmental Working Group) ဒီး ကညီဖိခိၣ်ယၢ ဒီး ပုဂံဝီတင်မပုၣ်ဘျးစဲကရၢ (ခ့စံၢ်) မ့တမ့ၢ် ဂံၢ်ခိၣ်ထံးကမျၢကရၢ လၢကမစၢန

လၢတၢ်ဃုသ့ၣ်ညါအါထီၣ်တၢ်ဂ့ၢ်တၢ်ကျိၤ ဘၣ်ထွဲဒီးတၢ်ခူၣ်ဟီၣ်လၢတၢ် တိၣ်ကျဲအဂီၢ်တက့ၢ်.

နအဲၣ်ဒီးဃုသ့ၣ်ညါအါထီၣ်ဘၣ်ဃး

တၢ်ခူၣ်ဟီၣ်လၢ – တၢ်ကမၤအီၤတၢ်လီၤဖဲလဲၣ်, တၢ်ကခူၣ်ဟီၣ်လၢမ န့ၤတဖၣ်လဲၣ်, တၢ်ကခူၣ်အီၤအဒိၣ်အလဲၤထဲလဲၣ်, ကမ့ၢ်တၢ်ခူၣ်ဟီၣ်လၢ ဖဲလဲၣ်တကလုာ်လဲၣ် (တၢ်ခူၣ်ဟီၣ်ခိၣ်ဖးလဲၤ, တၢ်ခူၣ်လၢဟီၣ်ခိၣ်လၢ, တၢ်သးကွံာ်ကစၢ်ဒိၣ်ခိၣ်ဖျိတၢ်သူမ့ၢ်ပိၤ, မ့တမ့ၢ် တၢ်ခူၣ်ဟီၣ်လၢလၢထံ ကျိပူၤ), တၢ်ဆၢကတီၢ်လၢတၢ်ကမၤတၢ်ခူၣ်ဟီၣ်လၢအတၢ်ရဲၣ်တၢ်ကျဲက ယံာ်ဆံးယံာ်လဲၣ်, ဒီးတၢ်ကစးထီၣ်မၤတၢ်ခူၣ်ဟီၣ်လၢဆံးယံာ်လဲၣ်.

ကူၣ်ပနံၣ် – မ့ၢ်မတၤသ့ၣ်တဖၣ်လဲၣ်, ဟဲဖဲလဲၣ်, ကီၢ်ချၢကူၣ်ပနံၣ်ခါ, မ့ၢ် အမၤသကိးတၢ်ဒီးကူၣ်ပနံၣ်လၢကီၢ်ပယီၤပူၤခါ, ကူၣ်ပနံၣ်အံၤအပူၤကွံာ်မၤ တၢ်တၢ်ခူၣ်ဟီၣ်လၢလၢတၢ်လီၤဖဲလဲၣ်, ဒီးမ့ၢ်တၢ်ကစီၣ်လၢတၢ်ကွဲးအီၤဘၣ် ဃးကူၣ်နံၣ်အတၢ်တိၣ်ကျဲအိၣ်စ့ၢ်ကိးခါ.

တၢ်ဘၣ်ဒိဘၣ်ထံးသ့ၣ်တဖၣ် – မ့ၢ်ကူၣ်ပနံၣ်မၤတၢ်တၢ်သမံသမိးခိၣ်ဃၢ န့ၤဆၢၣ်အတၢ်ဘၣ်ဒိဘၣ်ထံး (EIA) စ့ၢ်ကိးခါ, တၢ်ဘၣ်ဒိဘၣ်ထံးခိၣ်ဖျိတၢ် တိၣ်ကျဲလၢဟီၣ်ကဝီၤတၢ်လီၤတၢ်ကျဲအံၤ ကမ့ၢ်တၢ်မနုၤသ့ၣ်တဖၣ်လဲၣ်.တၢ် ဂ့ၢ်ခိၣ်တီၤလၢအဂၤတခါလၢလၢအံၤမ့ၢ်ဝဲ, “မၤတၢ်သမံသမိးခိၣ်ဃၢန့ၤဆၢၣ်အ တၢ်ဘၣ်ဒိဘၣ်ထံးလၢနနီၢ်ကစၢ်ဒုာ်ဝဲ”, ဒီးကမၤစၢၤန့ၤလၢတၢ်ကန့ၢ်အါထီၣ် တၢ်ဂ့ၢ်တၢ်ကျိၤသ့ၣ်တဖၣ်န့ၣ်လီၤ.

မတော်သမံသမိးခိၣ်ယၢန့ဆၢၣ်အတၢ်ဘၣ်ဒိဘၣ်ထံး လၢနနီၢ်ကစၢ်

ဒ်ဟီၣ်ခိၣ်ဘီမုၢ်တၢ်သိၣ်တၢ်သီတၢ်ဘျၢအတၢ်ပၣ်ပနီၣ်အနီၣ်ထီၣ်သ့ၣ်တဖၣ်အိၣ်ဝဲအသိး, တၢ်သမံသမိးခိၣ်ယၢန့ဆၢၣ်အတၢ်ဘၣ်ဒိဘၣ်ထံး (EIAs) ကဘၣ်ဒုးပၣ်ယုၣ်က မျၢၢ်လၢအကဘၣ်ဒိဘၣ်ထံးခိၣ်ဖျိတၢ်တီၢ်ကျဲသ့ၣ်တဖၣ်အတၢ်ပၣ်ယုၣ်မၤသကိးတၢ်န့ၣ်လီၤ. ဘၣ်ဆၢၣ်သန့က့ ကူၣ်ပနီၣ်ခဲလၢၣ်တဒုးပၣ်ယုၣ်လီၢ်ကဝီၤကမျၢၢ်သ့ၣ်တဖၣ် ဖဲအဝဲသ့ၣ်မၤတၢ်သမံသမိးခိၣ်ယၢန့ဆၢၣ်အတၢ်ဘၣ်ဒိဘၣ်ထံးအခါဘၣ်, ဒီးလၢတၢ်အိၣ်သးတနီၤနီၤအဖီခိၣ်ဒ်လၢၣ် အဝဲသ့ၣ်တၢ်တၢ်ပီၣ်ကူၣ်လိာ်သကိးတၢ်ဒီးလီၢ်ကဝီၤကမျၢၢ်သ့ၣ်တဖၣ် တၢ်တမၤအီၤလီၤတံၢ်လီၤဆဲး, မုၢ်မုၢ်နီၢ်နီၢ်, ဒီးဘၣ်ဘျီးဘၣ်ဒါဒ်တၢ်ပၣ်ဖျါလၢထးအသိးန့ၣ်လီၤ.

ပှၤတဝါသ့ၣ်တဖၣ်မၤဆူၣ်ထီၣ်အဝဲသ့ၣ်တၢ်ဂ့ၢ်တၢ်ကျိၤလၢတၢ်ကပတုၣ်ကွံာ်တၢ်ခူၣ်ဟီၣ်လၢၣ်တၢ်တီၢ်ကျဲသ့ၣ် ခိၣ်ဖျိတၢ်မၤတၢ်သမံသမိးခိၣ်ယၢန့ဆၢၣ်အတၢ်ဘၣ်ဒိဘၣ်ထံးလၢအနီၢ်ကစၢ်ဒ်ဝဲန့ၣ်လီၤ. ကူၣ်ပနီၣ်မ့ၢ်ဒိကနၣ်နၤတခီ, တၢ်သမံသမိးခိၣ်ယၢန့ဆၢၣ်အတၢ်ဘၣ်ဒိဘၣ်ထံး (EIA) လၢနမၤအံၤနဟ့ၣ်ခိၣ်ဟ့ၣ်နီၤဒီးအဝဲသ့ၣ်သ့ဝဲဒ်န့ၣ်လီၤ. နသ့ဝဲဒ်တၢ်သမံသမိးက့ၤခိၣ်ယၢန့ဆၢၣ်အတၢ်ဘၣ်ဒိဘၣ်ထံး (EIA) အံၤဒ်တၢ်အုၣ်သးတခါလၢအပၣ်ဖျါထီၣ်တၢ်ခူၣ်ဟီၣ်လၢၣ်အတၢ်ဘၣ်ဒိဘၣ်ထံးသ့ၣ်တဖၣ်သ့ဝဲ ဖဲနထံၣ်လိာ်အိၣ်သကိးဒီးလီၢ်ကဝီၤကမျၢၢ်လၢနပှၤတဝါအပူၤမ့ၢ်ဂ့ၤ, ပှၤတဝါအဂ့ၤအဂ့ၤမ့ၢ်ဂ့ၤ, လီၢ်ကဝီၤဒီးထံကီၢ်ပဒိၣ်အပှၤဘၣ်မူဘၣ်ဒါဒီးကမျၢၢ်တၢ်ကစီၣ်သ့ၣ်တဖၣ်အဆၢကတီၢ်န့ၣ်လီၤ.

ခိၣ်ခါအခိၣ်ထံးတပတီၢ်ကမ့ၢ်ဝဲ တၢ်ကရၢကရီထီၣ်ကမျၢၢ်လၢပှၤတဝါအပူၤ လၢတၢ်ကမၤသကိးတၢ်တပူၤလီၤ လၢတၢ်သမံသမိးခိၣ်ယၢန့ဆၢၣ်အတၢ်ဘၣ်ဒိဘၣ်ထံး (EIA) အဂီၢ်န့ၣ်လီၤ. ဆၢတဲာ်သကိးလၢ တၢ်ကကွၢ်ဆိ

ကမိတ်တၢ်ဂ့ၢ်လၢအရူဒိၣ်မနုၤသ့ၣ်တဖၣ်လဲၣ်, ပၢ်လီၤတၢ်ဖံးတၢ်မၤအတၢ်
ရဲၣ်တၢ်ကျဲၤ, ဒီးနီၤဖးလီၤတၢ်မၤ ဒ်သိးပုၤကိးဂၤဒဲးကသုမၤတၢ်မံၤမံၤအဂီၢ်
န့ၣ်လီၤ.

တၢ်ခူၣ်ဟီၣ်လၢ်တၢ်တိၢ်ကျဲၤ တၢ်မ့ၢ်တစးထီၣ်မၤဒဲးဘၣ်တခီ

- ပၢ်ဖျိၣ်တၢ်ဂ့ၢ်တၢ်ကျဲၤဘၣ်ပးဒီးန့ၣ်ဆၢၣ်တၢ်အိၣ်ယၤမနုၤသ့ၣ်တဖၣ်လၢ
အအိၣ်ပၢ်လၢနဟီၣ်ကဝီၤတၢ်လီၢ်တၢ်ကျဲၤအပူၤလဲၣ်, ဒီးနသုအိၣ်လၢ
ကျဲၤဒ်လဲၣ်န့ၣ်တက့ၢ်. အဒိ, နဒူးကွၢ်ညၣ်အိၣ်ပျဲၤဘ့ၣ် ဒီးအကလုာ်
လၢအအိၣ်လၢထံကျိတၢ်လီၢ်တတီၤအပူၤသ့ၣ်, မ့တမ့ၢ် တၢ်ထူၣ်တၢ်ဘိ
ဒီးသ့ၣ်အကလုာ်လၢအအိၣ်လၢသ့ၣ်ပျိတၢ်လီၢ်တၢ်ကျဲၤတတီၤတီၤ, ဒီး
တဲနၢ်ပၢ်ဘၣ်ပးတၢ်အကလုာ်သ့ၣ်တဖၣ်အံၤ ဘၣ်မနုၤအယိအရူဒိၣ်
လၢနတၢ်လုာ်အိၣ်သးသမူအဂီၢ်လဲၣ်န့ၣ်တက့ၢ်. တၢ်ဂ့ၢ်အံၤကမၤစၢနုၤ
ဒီးပၢ်ဖျိထီၣ်တၢ်လၢ တၢ်ခူၣ်ဟီၣ်လၢ်ကမၤပးဂီၤသ့တဖၣ်န့ၣ်လီၤ.

တၢ်တိၢ်ကျဲၤမ့ၢ်စးထီၣ်တ့ၢ်လံအသးတခီ

- ပၢ်ဖျိၣ်တၢ်ဂ့ၢ်တၢ်ကျဲၤဘၣ်ပး ခိၣ်ယၤန့ၣ်ဆၢၣ်အတၢ်ဆိတလဲသ့ၣ်တ
ဖၣ်တက့ၢ်. နထီၣ်ဒူးကွၢ်က့ၤထံကျိအံၤအဒိၣ်အယိၢ်အိၣ်ထဲလဲၣ်, ဒီး
ယုသ့ၣ်ညါမ့ၢ်အဆိတလဲတ့ၢ်အသးလံၤခါ. မၤကွၢ်ထံ မ့တမ့ၢ် ဟီၣ်ခိၣ်
ညၣ်ထ့ၣ် မ့ၢ်အဘၣ်အဘၣ်သီလံၤခါ, ဂံၢ်ကွၢ်က့ၤညၣ်, တၢ်ထူၣ်တၢ်
ဘိ, ဆၢၣ်ဖိကီၢ်ဖိအနီၣ်ဂံၢ်နီၣ်ဒူးဒီးအကလုာ်အိၣ်ဆံးအါလဲၣ်, ယု
သ့ၣ်ညါမ့ၢ်အဝဲသ့ၣ်လီၤမၢ် မ့တမ့ၢ် ဈာလီၤလံၤခါ, ဒီးမၤနီၣ်မၤယါတၢ်
သ့ၣ်ထီၣ်ဘိထီၣ်လၢနသဝီပူၤလၢအတၢ်ထီၣ် မ့တမ့ၢ် ပးဂီၤကွံာ်
တဖၣ်တက့ၢ်. သူတၢ်ထီၣ်တၢ်ဒူးတၢ်အပိးအလီ (measurements)

သွန်တဖန် ဖဲတၢ်လီၢ်လၢနသုအီၤသ့အဆၢကတီၢ်န့ၣ်တက့ၢ်. ဒိယၢ်
တၢ်ဂီၤဒီးတၢ်ဂီၤမူသွန်တဖန်.

**ပၢ်ဖျိၣ်တၢ်ဂ့ၢ်တၢ်ကျိၤဘၣ်ဃးဒီး တၢ်လၢအဖူးဘၣ်ဒိဘၣ်ထံးပုၤကညီသ့ၣ်
တဖန်န့ၣ်တက့ၢ်. သံက့ၢ်တၢ်သံက့ၢ်တဖန်** – တၢ်ဘၣ်ဒိဘၣ်ထံးမနုၤ
သွန်တဖန်လၢနထံၣ်ဘၣ်အီၤ မ့တမ့ၢ် တူၢ်ဘၣ်အီၤသ့ၣ်တဖန်လဲၣ်, တၢ်ကဲ
ထီၣ်အသးစးထီၣ်အခါဖဲလဲၣ်, တၢ်ကဲထီၣ်အသးအံၤအိၣ်တ့ၢ်လံဆံးယံၣ်
လံလဲၣ်, မၤဘၣ်ဒိနၤဖဲလဲၣ်, ဒီးတၢ်ဘၣ်ဒိဘၣ်ထံးသွန်တဖန်အပတီၢ်အိၣ်
ထဲထဲလဲၣ်. ထၢဖျိၣ်က့ၤကမ့ၢ်အဘၣ်ဒိဘၣ်ထံးသွန်တဖန်အစရီၤ. ကွဲးနီၣ်
ယၢ်ကမ့ၢ်အတၢ်တဲ, တၢ်ပၢ်ဖျါ မ့တမ့ၢ် မၤနီၣ်မၤယါအီၤခိဖျိတၢ်ဒိန့ၢ်အဝဲ
သွန်တၢ်ဂီၤမူတက့ၢ်.

တၢ်မၤလိၤန့ၢ်တၢ်ဂ့ၢ် - တၢ်ဒုးလိၢ်ထီၣ်ဖးထီၣ်တၢ်သမံသမိးခိၣ်ဃၢန့ၢ် ဆၢၣ်အတၢ်ဘၣ်ဒိဘၣ်ထံး (Doing an EIA)

ကီၢ်ပယီၤ, ကီၢ်ကျိၣ်တဲၣ်ဒီးတရူးပဒိၣ်သ့ၣ်တဖၣ် ပၢ်လီၤတၢ်ရဲၣ်တၢ်ကျဲၤ လၢကဘျီထီၣ်ဝဲဒၣ်ထံတမၢၣ်ဖးဒိၣ်သ့ၣ်တဖၣ်လၢယိၣ်လိၢ်ကျိၣ်န့ၢ်လီၤ. လၢတၢ်ဘျီထီၣ်ထံတမၢၣ်အံၤအယိၤ, ကမၤလၢအကထိတဖၣ်အကထိ ကဘၣ်ကွၢ်ဆၢၣ်မဲၣ်တၢ်ဂ့ၢ်ကီၢ်အမ့ၢ် တၢ်ဘၣ်ယုၢ်မ့ၢ်ပးဖျိး, ဘၣ်ပၢ်တၢ်အဟံၣ်အယိၤ, ဒီးအဝဲသ့ၣ်ထံနိတၢ်အိၣ်ယၢၤသ့ၣ်တဖၣ်ကဟးကွံၣ်ဝဲဒၣ်န့ၢ်လီၤ.

ကီၢ်ကျိၣ်တဲၣ်ကညီသဝီဖိအဖျါလၢအအိၣ်လၢ ကီၢ်ကျိၣ်တဲၣ်ကီၢ်ဆၢတဖၣ်ပၢ်ဖျိၣ်ထီၣ်သးဒီးဆၢတဲၣ်လီၤအသးလၢကမၤတၢ်ယုၢ်သ့ၣ်ညါဘၣ်ပး အဝဲသ့ၣ်အပူၤတၢ်ဆိးကါဝဲဒၣ်ယိၣ်လိၢ်ကျိၣ်လဲၣ်, ဒီးထံတမၢၣ်သ့ၣ်တဖၣ်ကမၤဘၣ်ဒိအဝဲသ့ၣ်လဲၣ်အဂ့ၢ်န့ၢ်လီၤ. ပုၤသဝီဖိသ့ၣ်တဖၣ်အံၤသ့ၣ်ဆၢကတီၢ်အါန့ၢ်ဒီး (၂) နံၣ် လၢတၢ်ထၢဖျိၣ်ကျဲၤတၢ်ဂ့ၢ်တၢ်ကျိၤ ဘၣ်ထွဲဒီးထံကျိၣ်အံၤတၢ်သ့ၣ်အီၤအဂ့ၢ်အကျိၤဒီးလၢကျဲၣ်လဲၣ်ဒ်အမ့ၢ် တၢ်မၤအီၤညါ, တၢ်သ့ၣ်တၢ်ဖျိး, ဒီးတၢ်အဂၤသ့ၣ်တဖၣ်အါမးဒီးပၢ်ကီၢ်ဒီးမၤနီၣ်မၤယါဝဲဒၣ်ညါ, တၢ်ထုၣ်တၢ်ဘိ, ဒီးကသံၣ်သ့ၣ်ဂံၢ်ဝဲဒၣ်အကလုာ်သ့ၣ်တဖၣ်န့ၢ်လီၤ. သဝီဖိသ့ၣ်တဖၣ်မၤတၢ်ယုၢ်သ့ၣ်ညါလၢအနီၢ်ကစၢ်ဒၣ်ဝဲ, ဒီးကရၢသဘျၢသ့ၣ်တဖၣ်တခီ မၤစၢအဝဲသ့ၣ်လၢတၢ်ကွဲးလီၤတၢ်ဂ့ၢ်တၢ်ကျိၤလၢတၢ်ထုးထီၣ်လံာ်တၢ်ပၢ်ဖျါ (report) အဂီၢ်န့ၢ်လီၤ. ပုၤသဝီဖိသ့ၣ်တဖၣ်သ့ၣ်ဒၣ်လံာ်တၢ်ပၢ်ဖျါအံၤ ဝဲအဝဲသကိးတၢ်ဒီးပုၤဘၣ်မူဘၣ်ဒါအခါ ဒီးဒုးသ့ၣ်ညါအဝဲသ့ၣ်လၢ ထံတမၢၣ်အတၢ်ဘၣ်ဒိဘၣ်ထံးလၢ ယိၣ်လိၢ်ကျိၣ်န့ၢ်လီၤ.

သျှင်ထီၣ်တၢ်ဂဲၤလိာ်

တၢ်တၢ်အခိၣ်သျှင်တၢ်ဖဲတၢ်ထီၣ်ဒါတၢ်ချ့ၣ်ဟီၣ်လၢနဟီၣ်ကဝီၤ မ့ၢ်ဝဲ တၢ်သျှင်ထီၣ်တၢ်ဂဲၤလိာ်လၢအယံးယီၣ်ဒီၣ်န့ၣ်လီၤ. တၢ်ဂဲၤလိာ်အံၤ က မၤစၢၤနၤလၢတၢ်ထၢဖျိၣ်က့ၤတၢ်ဂ့ၢ်တၢ်ကျိၤ ဒီးကၤဖျိၣ်က့ၤတၢ်အိၣ်ယၢၤ, တဲ သကိးတၢ်ဒီးပုၤမၤတၢ်ဆၢတဲာ်, ဒီးပၢ်ဖျါထီၣ်နကလုာ်သျှင်တဖၣ်န့ၣ်လီၤ.

ဒုးအိၣ်ထီၣ်ပုၤထီၣ်ဒါတၢ်ချ့ၣ်ဟီၣ်လၢကရူၢ်

- ကြးမ့ၢ်ပုၤမၤသကိးတၢ်တကရူၢ်လၢ ကဘၣ်ဟ့ၣ်လီၤအသးလၢတၢ်ဒီ သၢက့ၤအပုၤတတၢ် လၢတၢ်ချ့ၣ်ဟီၣ်လၢအတၢ်ဘၣ်ဒီဘၣ်ထံးသျှင် တဖၣ်န့ၣ်လီၤ. မ့ၢ်သ့ဒီးအလီၢ်မ့ၢ်အိၣ်တခီ ဒုးပၣ်ယုာ်လီၢ်ကဝီၤခိၣ် နၢ်ဒီးပုၤလၢတၢ်ပၢ်ကဲအီၤလၢပုၤတတၢ်ပူၤသျှင်တဖၣ်တက့ၢ်. ဘၣ်ဆၣ်အ လီၢ်အိၣ်လၢနကဘၣ်အိၣ်ဒီးတၢ်ပလီၢ်သျှင်ပလီၢ်သးမ့ၢ်လၢတဘျီတခိၣ် တၢ်ချ့ၣ်ဟီၣ်လၢကရူၢ်ပနံၣ်တဖၣ်ဟ့ၣ်စ့ဆူလီၢ်ကဝီၤခိၣ်နၢ်တဖၣ် မ့တ မ့ၢ် တၢ်အဂုၤအဂၤဒ်အမ့ၢ် တၢ်ဟ့ၣ်ခီလဲလိာ်သးတၢ်ဒီးလီၢ်ကဝီၤခိၣ်နၢ် သျှင်တဖၣ် လၢတၢ်ကမၤစၢၤက့ၤအဝဲသျှင် လၢကကတိၤလွဲန့ၢ်လီၢ်ကဝီၤ ကမ့ၢ်သျှင်တဖၣ်လၢ တၢ်ချ့ၣ်ဟီၣ်လၢမ့ၢ်တၢ်လၢအဂုၤအဂ့ၢ်အကျိၤန့ၣ် လီၤ. လီၢ်ကဝီၤခိၣ်နၢ်ဒီးပုၤမၤမ့ၢ်ကျိၤဝဲၤကွၢ်လၢအကွၢ်ဒ်ထဲအနီၢ်ကစၢ် တၢ်ဘၣ်ဘျုးလၢတၢ်ဆီၣ်ထွဲတၢ်ချ့ၣ်ဟီၣ်လၢမ့ၢ်အိၣ်တခီ, နကဘၣ်တဲ သကိးတၢ်ဒီးအဝဲသျှင် ဘၣ်ဆၣ် အလီၢ်တအိၣ်လၢနကဘၣ်ပၣ်ယုာ် လၢအဝဲသျှင်အကျိၤဘၣ်.

- လာနကရူပျာမသကိးတၢ်အကျါဒၣ်လဲၣ် အလီၢ်အိၣ်ဝဲဒၣ်လာနက ဘၣ်ထၢဖျိၣ်တၢ်ဂ့ၢ်တၢ်ကျါ ဇီးဟ့ၣ်ခိဟ့ၣ်နီၤလီၤလိာ်သးလာတၢ်ဂ့ၢ်တၢ် ကျါသ့ၣ်တဖၣ် (ကွၢ်ဖဲ “တၢ်မၤန့ၢ်တၢ်ဂ့ၢ်တၢ်ကျါ” ဒ်တၢ်ပာ်ဖျါထီၣ် အီၤလၢထးအသိးန့ၣ်တက့ၢ်).
- နကဘၣ်အုၣ်ကီၤကရူၢ်အတၢ်ဆဲးကျိးဆဲးကျါအကျါအကျါလီၤတံာ် လီၤဆဲးန့ၣ်လီၤ. အိၣ်ဒီးတၢ်ထံၣ်လိာ်အိၣ်သကိး မ့တမ့ၢ် ကိးတၢ်အိၣ် ဖျိၣ်ချူးဆၢချူးကတီၢ် ဇီးယုကျဲလၢတၢ်ကဆဲးကျိးလိာ်သးတဘျီယီၤဒ် အလီၢ်အိၣ်ဝဲအသိး ဒ်သိးနကသ့ခိဆၢကဒါက့ၢ်တၢ်ဟူးတၢ်ဂဲၤတမံၤ လၢလၢလၢကူၣ်ပနံၣ်, ပဒိၣ် မ့တမ့ၢ် သးသ့ၣ်တဖၣ် မ့ၢ်ဒုးအိၣ်ထီၣ် အီၤအခါန့ၣ်လီၤ. တၢ်ဆိးကါလီၤတဲစိလၢကီၢ်ပယီၤတၢ်လီၢ်အါတီၤဇၞာဲ မ့တမ့ၢ် ကၢဖဲဒဲဒဲဒီး တၢ်မ့ၢ်ဆိးကါအီၤတခီ တမ့ၢ်တၢ်လၢအအိၣ်ဒီး တၢ်ဘၣ်တၢ်ဘၢလၢပုၤကကန့ၣ်ဒီးတဲသကိးတၢ်အဂီၢ်ဘၣ်. လၢတၢ်က ဆိးကါလီၤတဲစိအလီၢ် တၢ်လၢနမၤအီၤသ့မ့ၢ်ဝဲ ယုထၢတၢ်လီၢ်တၢ်ကျဲ လီၤတံာ်လီၤဆဲးတတီၤတီၤ မ့တမ့ၢ် တၢ်လီၢ်လၢပုၤလုၢ်ထီၣ်လုၢ်လီၤအါ အလီၢ် လၢနကပာ်တၢ်ပရၢပစၢ်အဂီၢ်န့ၣ်လီၤ. လၢထံကီၢ်တနီၤနီၤ ပုၤလၢအဂဲၤလိာ်ထီၣ်ဒါတၢ်ခူၣ်ဟီၣ်လၢသ့ၣ်တဖၣ်သ့ဝဲဒၣ်ဖဲးကတီၢ် တၢ် (walkie-talkies) အယီၤ နမၤအီၤမ့ၢ်န့ၢ်တခီ ကမ့ၢ်တၢ်လၢအကဲ ဘျူးကဲဖျိၣ်နီၢ်နီၢ်န့ၣ်လီၤ.

သ့ၣ်ထီၣ်ပုၤဘျးစဲကရၢ

- လဲၤအိၣ်သကိးပုၤတတၢ်သ့ၣ်တဖၣ်လၢအကဘၣ်ဒိဘၣ်ထံး ခိဖျိတၢ်ခူၣ် ဟီၣ်လၢဒီးဂံၢ်ခိၣ်ထံးကမ့ၢ်ကရၢသ့ၣ်တဖၣ် (လၢအပၣ်ယုၣ်ဒီးခိၣ် ယၢန့ဆၢၣ်ကရၢ, ပိာ်မုၢ်ကရၢ, သးစၢ်ကရၢ, ဒီးပုၤဂ့ၢ်ဝီခွဲးယာ်ကရၢ သ့ၣ်တဖၣ်လၢအမၤတၢ်ဘၣ်ထွဲလိာ်အသးဒီးခိၣ်ယၢန့ဆၢၣ် ဒီးကမ့ၢ်

အတော်အိမ်မှာဆီးပေးလေအဘက်တော်မပျံ့မပေးအိမ်လတ်ချုပ်ဟိန်လတ်
သွပ်တဖန်). နဆဲးကျိုးလိင်သးဒီးဒူသဝီခိန်နာ, တာ်ဘူဂ်တာ်ဘါခိန်
နာ, ကွီသရဂ်ဒီးကွီဖိလအိန်ဘူးဒီးကွီ မ့တမ့ာ် ဖှင်စိမိသွပ်တဖန်
သ့ဝဲဒေန်န့လီ. တာ်ဆိကမိန်အဂ့လလအဂတမံမ့ဝဲ တာ်ဆဲးကျိုး
လိင်သးဒီးကရသဘျုလအမတော်လကီပယီပူ, လီဆိဒေန်တာ်က
ရသဘျုသွပ်တဖန်လအမတော်ဘက်ထွဲဒီးတာ်ထီဒါတာ်ချုပ်ဟိန်လတ်
ဒီးတာ်ထူးထိန်ဟိန်လတ်တာ်အိန်ယာတာ်တိန်ကျဲဖးဒိန်လအဂသွပ်
တဖန်န့လီ. ကရသဘျုသွပ်တဖန်မစာနုလတာ်ကမန့တာ်ဂ့
တာ်ကျိ ဒီးဆိန်ထွဲမစာနုကျဲလအဂဖဲနနီကစာ်ဒေန်ဝဲမအိတသ့
ဘက်အခါန့လီ. ဟ့ဂ်နီလီတာ်ဂ့တာ်ကျိဘက်ထွဲဒီးတာ်ချုပ်ဟိန်
လတ်လနထာ်ဖှိန်အိသွပ်တဖန်ဒ်အမ့ာ် တာ်မအကျိအကျဲလတာ်ချုပ်
ဟိန်လတ်ကူဂ်ပနံဂ်ကဘက်လူပိင်မထွဲအိသွပ်တဖန်, ဒီးတာ်ချုပ်
ဟိန်လတ်ကမဘက်ဒိနပူတဝါဒ်လဲဂ် ဆူပူလနဆဲးကျိအိသွပ်
တဖန် ဒ်သိးဒီးအဝဲသွပ်တဖန်ကသ့နာ်ဟာ်တာ်ဘက်ဒိဘက်ထံးအတ
ကွီဂ်ဒီးတာ်လနမစာအိကသ့ဒ်လဲဂ်န့လီ.

ဟ့ဂ်တာ်သွပ်ညါနာ်ဟာ်ဆူနပူတဝါအကျိ မ့တမ့ာ် သွပ်ထီဂ်ပူ တဝါအတော်သွပ်ညါနာ်ဟာ်

- မစာလီကဝီပူတဝါသွပ်တဖန်လကသ့နာ်ဟာ်ဘက်ဃးတာ်ချုပ်ဟိန်
လတ်အဂ့အကျိဒီးအတော်ဘက်ဒိဘက်ထံးသွပ်တဖန်ဆူအဝဲသွပ်အတော်
အိန်မ့, ဒီးတာ်မကျဲအပတီသွပ်တဖန်လ နမအိသ့တပတီဘက်
တပတီ လအဘက်ထွဲဒီးတာ်ချုပ်ဟိန်လတ်တာ်မအကျိအကျဲသွပ်တ
ဖန်လတာ်ဒိသဒက့နတံးခွဲတာ်ယာ်အဂီန့လီ. တာ်ဟ့ဂ်ကူဂ်တ
နီမ့ာ်ဒ်လတ်အသိးန့လီ.

- လဲအိၣ်သကိးကမျာ်လဟံၣ်တဖျါၣ်ဘၣ်တဖျါၣ်ဒီးတဲာ်အဝဲသ့ၣ်.
- လီၤကဝီၤဖူဖိသဝီဖိသ့ၣ်တဖၣ်ဖးလံာ်မွဲသ့တခါ ကတဲာ်ကတီးဒီးစးကျဲးထူးထီၣ်တၢ်ဂ့ၢ်လၢအမၤအသးနီၢ်နီၢ်ဘၣ်ထွဲဒီး တၢ်ခူၣ်ဟီၣ်လၢဒီးအတၢ်ဘၣ်ဒိဘၣ်ထံးသ့ၣ်တဖၣ်လၢအဝဲသ့ၣ်အဂီၢ်.
- ငှးန့ၣ် (ဒီးဟ့ၣ်နီၤလီၤ) တၢ်ဂီၤဘၣ်ထွဲဒီး တၢ်ခူၣ်ဟီၣ်လၢအတၢ်ဘၣ်ဒိဘၣ်ထံး လၢအကဲထီၣ်အသးလၢတၢ်လီၤလၢအဂၤ လၢကီၢ်ပယီၤပူၤဒီး ထံကီၢ်အဂၤသ့ၣ်တဖၣ်. (တၢ်ထံၣ်ဘၣ်တၢ်လၢအမၤအသးနီၢ်နီၢ်ခိဖျါတၢ်ဂီၤန့ၣ် ငှးအိၣ်ထီၣ်တၢ်န့ၢ်တၢ်ညီဒိၣ်န့ၢ်ဒိးတၢ်န့ၢ်ဟ့ၣ်ဘၣ်တၢ် မ့တမ့ၢ် တၢ်ဖးဘၣ်တၢ်တက့ၢ်လီၤ).
- ကရၢကရိဒီးကိးပှၤတဝါတၢ်အိၣ်ဖျါၣ်ဒီးတဲာ်သကိးဘၣ်ဃးတၢ်ခူၣ်ဟီၣ်လၢအဂီၢ်.
- မ့ၢ်သ့တခါ, တီခိၣ်ရိၣ်မဲဒီးရဲၣ်ကျဲၤတၢ်လဲၤဃုသ့ၣ်ညါတၢ်ဆူ တၢ်မၤတၢ်ခူၣ်ဟီၣ်လၢအလီၤတတီးတီး လၢပှၤလီၤကဝီၤဖူဖိသ့ၣ်တဖၣ်အဂီၢ်ဒီးတဲာ်သကိးတၢ်ဒီးပှၤလၢအမၤတၢ်လၢတၢ်ခူၣ်ဟီၣ်လၢတဖၣ်အတၢ်လဲၤခိဖျါ ဘၣ်ထွဲဒီးတၢ်ဘၣ်ဒိဘၣ်ထံးလၢတၢ်ခူၣ်ဟီၣ်လၢအတၢ်ဖဲးတၢ်မၤသ့ၣ်တဖၣ်. ဒီးကမျာ်လၢအပၣ်ဃုာ်လၢတၢ်လဲၤဃုသ့ၣ်ညါတၢ်တဖၣ်ကဟဲ က့ၤဒီးဟ့ၣ်ခိဟ့ၣ်နီၤလီၤကဒါ က့ၤဖူဖိသဝီဖိအဂၤသ့ၣ်တဖၣ်လၢသဝီပူၤ ဘၣ်ထွဲဒီးတၢ်ကဲထီၣ်အသးလၢအဝဲသ့ၣ်ထံၣ်ဒီးမၤလိန့ၢ်အိၤသ့ၣ်တဖၣ်န့ၣ်လီၤ.

ဆိုးကျိုး မှတမ့် သူ့လိင်ကဝီတင်ကစီနို

- ငှားသွင်းညှိလိင်ကဝီတင်က များသွင်းတဖန်ဒီးပျာတဝါလအအိန်ဘူးအိန် တံတဖန် ဘဉ်ထွဲဒီးနတ်ဂုဂ်ကီ သွင်းတဖန်န့ဉ်တက့ၢ်. ဆွဲထီဉ်လံာ် ဘိးဘဉ်ရုလီ (press release) ဒီးမေတ်သံကွာ်သံဒီး(interivew) ဒီး လိင်ကဝီတင်ကစီနို ဒီးကွဲလွဲလိသန့သွင်းတဖန်တက့ၢ်. တံလိင်တံ ကျဲလကမျာ်အါဒံအါဂဖးလံာ်မ့ၢ်တသ့ဘဉ်န့ဉ် ကွဲလွဲလိကမ့ၢ်ကျဲ လအဂုကတံာ်တဘိလကမျာ်သွင်းတဖန်အံၤအဂီၢ်န့ဉ်လီၤ.

မဘူးမေတ်နသးဒီးလိင်ကဝီပျာဘဉ်မူဘဉ်ဒါ (ပျာနုဖိနုကမီ) ဒီးဘျီဉ်ဒိဉ်ကရုဖိသွင်းတဖန်

- တဲသကိးတံဒီးအဝဲသွင်း ဘဉ်ဃးဒီးတံချဉ်ဟီဉ်လံာ်အတံဘဉ်ဒိ ဘဉ်ထံး. ဒီးမအဝဲသွင်းနုလီပဉ်ဃုဉ်ပဉ်ဂီၢ်လအတံကပတုဉ်ကွံဉ်တံ ချဉ်ဟီဉ်လံာ်အဂီၢ်, သံကွာ်သံဒီးလိင်ခဉ်သးပဒိဉ်ဘဉ်ထွဲဒီးတံချဉ် ဟီဉ်လံာ်လကမျာ်ကျါ, မှတမ့ၢ် ဃိထံ သမံသမိးတံချဉ်ဟီဉ်လံာ် ကျဉ်ပနံဉ်အတံဖံးတံမဒီးတံပဉ်ပနီဉ်အနီဉ်ထီဉ်လအဝဲသွင်း တ မလပျဲအီၤသွင်းတဖန်တက့ၢ်. ဘဉ်သွင်းသွင်းနကမဘူးမေတ်နသး ဒီးကီၢ်စဲဉ် မှတမ့ၢ် လိင်ခဉ်သးပဒိဉ်ပျာဘဉ်မူဘဉ်ဒါသွင်းတဖန်လအ သးအိဉ်ဒိကနဉ်ဒီးမေၤနသးသွင်းတဖန်န့ဉ်လီၤ. ပဒိဉ်ပျာဘဉ်မူဘဉ်ဒါ ဒီးဘျီဉ်ဒိဉ်ကရုဖိလအထီဒါတံတိဉ်ကျဲလအတက့ၢ်ဒိဉ်အတံဘဉ် ဒိဘဉ်ထံးသွင်းတဖန်, ကမ့ၢ်ပျာအဂု ကတံာ်လကနဂီၢ်လအတံကထံဉ် လိင်သးဒီးရုလိင်သးဒီးအဝဲသွင်းန့ဉ်လီၤ.

ကတိသကိးတၢ်ဒီးပုၤမၤတၢ်ဆၢတဲၣ်တဖၣ်

တချုးတၢ်တၢ်အိၣ်ဖျိၣ်အဆၢကတီၢ်အခါ

- မၤလီၤတၢ်လၢ နကထံၣ်လိာ်ဆိသးဒီးလီၤကဝီၤကမုၢ်သ့ၣ်တဖၣ် တချုးလၢတၢ်မၤတၢ်အိၣ်ဖျိၣ်ဒီးဘၣ်အဆၢကတီၢ်.
- တဲသကိးဂ့ၢ်ဝီ မ့တမ့ၢ် တၢ်ဂ့ၢ်တၢ်ကျိၤသ့ၣ်တဖၣ်ဒီးလီၤကဝီၤကမုၢ်ဘၣ်ဃးတၢ်လၢနအဲၣ်ဒီးလၢပဒိၣ် မ့တမ့ၢ် ကူၣ်ပနံၣ်အအိၣ်မ့ၢ်တၢ်မနုၤသ့ၣ်တဖၣ်လဲၣ်. တၢ်လၢနလိာ်ဘၣ်အီၤသ့ၣ်တဖၣ် တဲသကိးအီၤလီၤတၢ်လၢဆဲးတသ့ဖဲအသ့. မ့ၢ်နအဲၣ်ဒီးလၢအဝဲသ့ၣ်ကပတုၢ်န့ၢ်နတၢ်ချ့ၣ်ဟီၣ်လၢခဲလၢခဲဆ့ၣ်. မ့ၢ်နအဲၣ်ဒီးလၢတၢ်ကမၤဝံၤဝဲဒၣ်တၢ်သမံသမိးက့ၢ်ခိၣ်ယၢန့ဆၢၣ်အတၢ်ဘၣ်ဒိဘၣ်ထံးလၢအတုၤထီၣ် ထီၣ်ဘၣ်တချုးလၢတၢ်မၤတၢ်ဆၢတဲၣ်အခါဘၣ်ဒါ, ဒီးမ့ၢ်နကသံကွၢ်အဝဲသ့ၣ်လၢနကပၣ်ဃုာ်မၤသကိးတၢ်လၢတၢ်ကမၤတၢ်သမံသမိးက့ၢ်ခိၣ်ယၢန့ဆၢၣ်အတၢ်ဘၣ်ဒိဘၣ်ထံးစ့ၢ်ကိးဒါ, မ့ၢ်နအဲၣ်ဒီးလၢတၢ်ကဟ့ၣ်နၤစ့အိၣ်လိး မ့ၢ်လၢတၢ်ဟံးန့ၢ်ဆူၣ်နဟီၣ်ခိၣ်ကပံာ် မ့တမ့ၢ် သ့ၣ်ပုၤသ့ၣ်တဖၣ်, တၢ်ဘၣ်အဘၣ်သီ, မ့တမ့ၢ် တၢ်အိၣ်ဆူၣ်အိၣ်ချ့အတၢ်ဂ့ၢ်ကီၤသ့ၣ်တဖၣ်ဒါ. မ့ၢ်နအဲၣ်ဒီးသးလီၤသးကျဲစ့ၢ်ကိးဒါ, နမ့ၢ်အဲၣ်ဒီးတခီတၢ်လၢနလိာ်ဘၣ်အီၤလၢနသဝီအသီအဂီၢ် ကမ့ၢ်တၢ်မနုၤသ့ၣ်တဖၣ်လဲၣ် (န့ဆၢၣ်တၢ်အိၣ်ယၢ, ဟီၣ်ခိၣ်ညၣ်ထွဲၣ်လၢအဂ့ၢ်, ထံနီၢ်, ဟံၣ်ဃီလၢတၢ်တုၤထီၣ်အီၤဝံၤတ့ၢ်လံ, ကျဲမ့ၢ်ကျဲဘိတဖၣ်, ကိုကီၢ်ဒီးကျိၣ်စ့တၢ်ဆိၣ်ထွဲမၤစၢလၢကိၣ်သရၣ်သရၣ်မုၢ်သ့ၣ်တဖၣ်အဂီၢ်.)

- ထာဖျိတ်တၢ်ဂ့ၢ်တၢ်ကျိၤဘၣ်ထွဲဒီးနပျၢတဝါ, ခိၣ်ယၤဖျါ ဒီးတၢ်လၢအအိၣ်ဝးတရံးနၤ, ဒီးတၢ်လၢတၢ်ချ့ၣ်ဟီၣ်လၢ်ကမၤဘၣ်ဒိဘၣ်ထံးနၤသ့ၣ်တဖၣ်တက့ၢ်. အလီၢ်မ့ၢ်အိၣ်တခါ, ကတိၤသကိး မ့တမ့ၢ် တၢ်ပီၣ်သကိးတၢ်ဒီးပျၢလၢအိၣ်လၢနသဝီပျၢ ဒီးပျၢလၢ အအိၣ်လၢသဝီအဂၤတဖၣ် လၢအတူၢ်ဘၣ်တ့ၢ်လံာ်တၢ်ချ့ၣ်ဟီၣ်လၢ်အတၢ်ဘၣ်ဒိဘၣ်ထံးတဖၣ်မ့တမ့ၢ် ပျၢလၢအကဘၣ်ဒိဘၣ်ထံး ခိဖျိတ်တၢ်ချ့ၣ်ဟီၣ်လၢ်သ့ၣ်တဖၣ်န့ၣ်တက့ၢ်. ကွၢ် “တၢ်မၤကွၢ်တၢ်သမံသမိးခိၣ်ယၤန့ၣ်ဆၢၣ်အတၢ်ဘၣ်ဒိဘၣ်ထံးလၢနနီၢ်ကစၢ်” ၣ်အဘၣ်တၢ်ဟံၣ်ဖျါထီၣ်အီၤလၢထးအသိးန့ၣ်တက့ၢ်.
- မၤကူၣ်ပနံၣ် မ့တမ့ၢ် ပဒိၣ်ဟ့ၣ်နၤတၢ်ဂ့ၢ်တၢ်ကျိၤဘၣ်ထွဲဒီးအဝဲသ့ၣ်အတၢ်အိၣ်ဖျိၣ်, ပၣ်ယုၣ်ဒီးပျၢလၢအကဟဲထီၣ်တၢ်အိၣ်ဖျိၣ်တဖၣ်အမံၤတၢ်အိၣ်ဖျိၣ်အတၢ်ပညိၣ်ဒီးတၢ်ဂ့ၢ်လၢတၢ်ကတၢ်ပီၣ်တဲသကိးအီၤသ့ၣ်တဖၣ်အဂ့ၢ်အကျိၤတက့ၢ်. သံကွၢ်အဝဲသ့ၣ်လၢ ခိဖျိတ်တၢ်အိၣ်ဖျိၣ်ဒ်အံၤအယီၤ တၢ်မၤတၢ်ဆၢတဲာ်အကျိၤအကျဲဘၣ်ထွဲဒီးတၢ်ချ့ၣ်ဟီၣ်လၢ်ကမ့ၢ်တၢ်မနုၤသ့ၣ်တဖၣ်လဲၣ်. ဆူမဲာ်ညါတၢ်အိၣ်ဖျိၣ်ဒ်အံၤတဖၣ်တၢ်ကမၤအီၤဒံးခါ.
- ဘၣ်သ့ၣ်သ့ၣ်နကဆၢတဲာ်လီၤနသးလၢ နတပၣ်ယုၣ်လၢတၢ်အိၣ်ဖျိၣ်အဝဲအံၤတုၤလီၤတီၤလီၤဒီးလၢတၢ်သဘျူအပူၤဘၣ်န့ၣ်လီၤ. အဒိ, ဘၣ်သ့ၣ်သ့ၣ်ပျၢလၢအတီခိၣ်ရိၣ်မဲတၢ်အိၣ်ဖျိၣ်အံၤတကွဲဝဲဒ်ပျၢတဝါလၢအဘၣ်ဒိဘၣ်ထံးတနီၤနီၤဘၣ်, ဘၣ်သ့ၣ်သ့ၣ်တၢ်တဟ့ၣ်နၤတၢ်ဆၢကတီၢ် မ့တမ့ၢ် တၢ်ဂ့ၢ်တၢ်ကျိၤလၢလၢပျဲပျဲဘၣ်, မ့တမ့ၢ်ဘၣ်တခါ ဘၣ်သ့ၣ်သ့ၣ်တၢ်မၤပျံၤမၤဖုး မ့တမ့ၢ် တၢ်ဆိၣ်သနံးနၤလၢနကဘၣ်မၤတၢ်ဆၢတဲာ်န့ၣ်လီၤ. တၢ်ဂ့ၢ်ဒ်အံၤမ့ၢ်ကဲထီၣ်အသးတခါ, နမ့ၢ်ပၣ်ယုၣ်ပၣ်ဂီၢ်လၢတၢ်အိၣ်ဖျိၣ် အပူၤ ကမ့ၢ်တၢ်လၢအဂ့ၢ်ကတၢ်ဒီး တဲဘၣ်ကူၣ်ပနံၣ် မ့တမ့ၢ် ပဒိၣ်လၢနတပၣ်ယုၣ်လၢတၢ်အိၣ်ဖျိၣ်အံၤဘၣ်လၢတၢ်ဂ့ၢ်

မနုအသိလဲၣ်န့ၣ်လီၤ. နမ့ၢ်တလဲၤပၣ်ယုၣ်လၢတၢ်အိၣ်ဖျိၣ်ပူၤဘၣ်တခီ တၢ်အံၤကကဲထီၣ်တၢ်ခွဲးတၢ်ယၢ်လၢပဒိၣ် မ့တမ့ၢ် ကူၣ်ပနီၣ်သ့ၣ်တ ဖၣ်အဂီၢ် လၢကဟ်ဖျါထီၣ်ဝဲဒၣ်လၢလီၢ်ကဝီၤကမ့ၢ်သ့ၣ်တဖၣ် တ အိၣ်ဒီးတၢ်သးဝဲလၢကပၣ်ယုၣ်လၢတၢ်ကမၤတၢ်ဆၢတၢ်သ့ၣ်တဖၣ် အဂီၢ်ဘၣ်, မ့တမ့ၢ်ဘၣ်တခီ ကတဲဝဲဒၣ်လၢလီၢ်ကဝီၤကမ့ၢ်သ့ၣ်တ ဖၣ် အာၣ်လီၤတူၢ်လိာ်အဝဲသ့ၣ်အတၢ်ရဲၣ်တၢ်ကျဲၤသ့ၣ်တဖၣ်န့ၣ်လီၤ.

ဖဲတၢ်အိၣ်ဖျိၣ်အဆၢကတီၢ်

- ယုထၢထီၣ်ခၢ်စးစ့ၤလၢကဟ်ဖျါထီၣ်နတၢ်ဂ့ၢ်ခိၣ်သ့ၣ် သ့ၣ်တ ဖၣ်တက့ၢ်. မၤလီၤတၢ်လၢ ပိာ်ခွါဒီးပိာ်မုၢ်နီၣ်ဂံၢ်နီၣ်ဒူးလၢအကကဲခၢ် စးသ့ၣ်တဖၣ်ထဲသိးလိာ်သး, ဒီးပုၤလၢအဘၣ်တၢ်ဆီၣ်တၢ်မၤနုအသိ ညီ (ဒ်အမ့ၢ် ပုၤဖျိၣ်ဖိယာ်ဖိလၢနပုၤတတပူၤ, ပုၤသးစၢ်ဒီးပုၤက့ၤပုၤကွဲၢ်) သ့ၣ်တဖၣ် အိၣ်ဒီးတၢ်ခွဲးတၢ်ယၢ်လၢကတဲဘၣ်တၢ်, မ့ၢ်လၢတၢ်ခူၣ် ဟီၣ်လၢ်အံၤ ဘၣ်သ့ၣ်သ့ၣ်ကမၤဘၣ်ဒိဘၣ်ထံးအဝဲသ့ၣ်အဒိၣ်က တၢ်န့ၣ်လီၤ.
- မ့ၢ်သ့တခီ, အိၣ်ဒီးပုၤလၢအကကျိၣ်ထံတၢ်လၢနနီၢ်ကစၢ်ဒၣ်ဝဲအဂီၢ်တ က့ၢ်.
- ကတီၢ်တၢ်ရဲၣ်ဒီးအိၣ်ဒီးတၢ်နန့ၣ်လီၤသးတက့ၢ်. သ့ၣ်ညါလၢနအိၣ်ဒီး တၢ်ခွဲးတၢ်ယၢ်လၢ တၢ်ကဘၣ်ကနၣ်နကလုၢ်န့ၣ်တက့ၢ်.
- ဟ်ဖျါထီၣ် (ရဲၣ်ပူး) တၢ်ဂ့ၢ်တၢ်ကျိၤလၢနအာၣ်လီၤတူၢ်လိာ် မ့တမ့ၢ် တၢ် လၢနတအာၣ်လီၤတူၢ်လိာ်အိၣ်သ့ၣ်တဖၣ်ပျီပျီဖျါဖျါတက့ၢ်. မၤလီၤတၢ်ဒ်

သီးပျက်ကိန်းကမ်းကန်ပါအိရဲရှဲဒီးလီတံင်လီဆဲးလာ ဒီဖျိတံင်လဲထီၣ် မ့တမ့ၢ် တံၢ်ပၣ်ဃုာ်လာတံၢ်အိၣ်ဖျိၣ်အံၤ အခိပညီတမ့ၢ်လာ နအာၣ်လီ တူၢ်လိာ်တံၢ်ခူၣ်ဟီၣ်လၢအတံၢ်ရဲၣ်တံၢ်ကျဲသ့ၣ်တဖၣ်ဘၣ်န့ၣ်လီၤ.

- နမ့ၢ်တနီၢ်တံၢ်ဂ့ၢ်လၢတံၢ်တဲသကိးအီၤဘၣ်တခီ တဘၣ်ပျံၤလၢနက သံကွၢ်သံဒီးတံၢ်တဂ့ၤ.
- ပဒိၣ် မ့တမ့ၢ် ကူၣ်ပနံၣ်ခါၣ်စးသ့ၣ်တဖၣ် မ့ၢ်တယၤထီၣ်တံၢ်ဂ့ၢ်တံၢ် ကျိၤလၢအဝဲသ့ၣ်ကြးတဲသကိးဘၣ်တခီ နဟံၣ်ဖျါထီၣ်အီၤဖဲတံၢ်အိၣ် ဖျိၣ်ပူၤသ့ၣ်ဒဲန့ၣ်လီၤ.
- တံၢ်မ့ၢ်သံကွၢ်ဘၣ်ဖုးနဒီးနမ့ၢ်တသ့ၣ်ညါတံၢ်စံးဆာဘၣ်တခီ, နယုအါ ထီၣ်တံၢ်ဆာကတီၢ်လၢနကယုသ့ၣ်ညါအါထီၣ်တံၢ်ဂ့ၢ် မ့တမ့ၢ် ကတဲ သကိးဒီးတၢ်ပိၣ်သကိးအါထီၣ်တံၢ်ဂ့ၢ်သ့ၣ်တဖၣ်န့ၣ်လီၤ.
- မ့ၢ်သ့တခီ, ဒိဟံၣ်ကီၤဃာ်တံၢ်ဂီၤမူဒီးမၤနီၣ်မၤဃါတံၢ်အိၣ်ဖျိၣ် နသိး တံၢ်ဂ့ၢ်တံၢ်ကျိၤလၢတံၢ်တဲသကိးအီၤသ့ၣ်ကအိၣ်ဒီးတံၢ်မၤနီၣ်မၤဃါလီ တံၢ်လီၤဆဲးအဂီၢ်.
- ယုထီၣ်လၢတံၢ်ကမၤတံၢ်အိၣ်ဖျိၣ်လၢခါဆူညါအဂီၢ်.

တၢ်မၤလိၤန့ၢ်တၢ်ဂ့ၢ် - ဂ့ၢ်လိၤတၢ်အိၣ်ဖျိၣ်

လၢတနီၤသရံၣ်ကီၢ်ခိၣ်အပူၤ, ကီၢ်က့ၢ်တဲၣ်ကူၣ်ပနံၣ်တ့ၢ်ထီၣ်ထံၣ်ယိၣ်ကတိၤသန့ ဃုၣ်ဒီးကျဲၤမ့ၢ်ကျဲၤဘိၣ်ဖးဒိၣ်လၢအလဲၤခိၣ်ပျံၤမ့ၢ်ကနၢၤ လၢကဆဲးလိၤအသးဒီးတၢ်လိၤအဂၤတဘျးတီးလၢကီၢ်ပယီၤပူၤန့ၣ်လီၤ. ခိၣ်ဖျိၣ်တၢ်တ့ၢ်မ့ၢ်ကျဲၤဘိၣ်တၢ်တိၣ်ကျဲၤအယီၤ လိၤကဝီၤကမ့ၢ်အဟီၣ်ခိၣ်ကပံၣ်သ့ၣ်တဖၣ်ဘၣ်တၢ်ဟံးန့ၢ်ဆူၣ်အိၣ် ဒီးထံၣ်နိၣ်တၢ်အိၣ်ယၢၤသ့ၣ်တဖၣ် ဘၣ်ဟးဂူၣ်ဟးဂီၤဒီးဘၣ်အဘၣ်သီထီၣ်ဝဲဒၣ်န့ၣ်လီၤ.

ဝဲ (၂၀၁၃) နံၣ်န့ၣ်, ကူၣ်ပနံၣ်မၤတၢ်ကူၣ်လိၤတၢ်ပိၣ်သကိးဒီးလိၤကဝီၤကမ့ၢ်ဒီးဒူဖိသဝီဖိသ့ၣ်တဖၣ် ဒ်တၢ်မၤတၢ်သမံသမိးခိၣ်ယၢၤန့ၣ်ဆၢၣ်အတၢ်ဘၣ်ဒိဘၣ်ထံးတၢ်တိၣ်ကျဲၤတခါအသိးန့ၣ်လီၤ. ဘၣ်ဆၢၣ်တၢ်ဂ့ၢ်ကီၢ်သ့ၣ်တဖၣ်အိၣ်ထီၣ်လၢတၢ်အိၣ်ဖျိၣ်ပူၤအါမးန့ၣ်လီၤ. ကူၣ်ပနံၣ်စးထီၣ်မၤတၢ်သမံသမိး ခိၣ်ယၢၤန့ၣ်ဆၢၣ်အတၢ်ဘၣ်ဒိဘၣ်ထံးဝဲတၢ်တိၣ်ကျဲၤအံၤစးထီၣ်တ့ၢ်လံအသးဝံအလိၤခံ, ဒီးမ့ၢ်တၢ်တခါလၢအထီၣ်လိၤအသးဒီးဟီၣ်ခိၣ်ဘိမ့ၢ်တၢ်သိၣ်တၢ်သီတၢ်ဘျးအတၢ်ဟံပနီၣ်အနီၣ်ထီၣ်လၢတၢ်သမံသမိးက့ၢ်ခိၣ်ယၢၤန့ၣ်ဆၢၣ်အတၢ်ဘၣ်ဒိဘၣ်ထံးန့ၣ်လီၤ. ကူၣ်ပနံၣ်ကွဲၤမ့ၢ်ဒၣ်ထဲသဝီစ့ဖျါလၢအဘၣ်ဒိဘၣ်ထံးလၢတၢ်တိၣ်ကျဲၤအံၤအယီၤ တၢ်အံၤဒုးအိၣ်ထီၣ်တၢ်လိၤမ့ၢ်လိၤဖးလၢ လိၤကဝီၤပုၤတဝၢတဖၣ်အကျိၤဒီးတၢ်ဟ့ၣ်တၢ်ဆၢကတီၢ်လၢတၢ်ကတဲၣ်ကတီးသးစ့ၢ်ကီးစ့ၢ်ဝဲဒၣ်ဒိၣ်မးန့ၣ်လီၤ.

လၢတၢ်ဂ့ၢ်လိာ်ကွၢ်တၢ်ကထိၣ်ဟံၣ်ယုၣ်လၢတၢ်အိၣ်ဖျိၣ်ဝဲအံၤအလီၤ, လီၤကဝီၤန့ၣ်ဖိသဝီဖိသ့ၣ်တဖၣ်တီခိၣ်ရိၣ်မဲး ဇီးရိၣ်ဖျိၣ်ထီၣ်အသးန့ၣ်လီၤ. အဝဲသ့ၣ်တဖၣ်လဲၤသကိးယုၤဃုၤဇီးတဲဘၣ်ကူၣ်ပနံၣ်ခၢၣ်စးသ့ၣ်တဖၣ်လၢပုၤသဝီဖိသ့ၣ်တဖၣ်တအၢၣ်လီၤတူၢ်လိာ်တၢ်အိၣ်ဖျိၣ်ဝဲအံၤဘၣ်န့ၣ်လီၤ. ဇီးအဝဲသ့ၣ်ဟ့ၣ်လီၤတၢ်ဂ့ၢ်တၢ်ကျိၤဇီးတၢ်ဂီၤ ဘၣ်ထွဲဇီးခိၣ်ယၢၤန့ၣ်ဆၢၣ်အတၢ်ဘၣ်ဒိဘၣ်ထံးခိၣ်ဖျိၣ်တၢ်တုၤထီၣ်ကျဲၤမ့ၢ်ကျဲၤဘိအတၢ်တိာ်ကျဲၤဆူကူၣ်ပနံၣ်အအိၣ်န့ၣ်လီၤ. ကဲထီၣ်တၢ်လီၤကမၤကမၤလၢကူၣ်ပနံၣ်ခၢၣ်စးသ့ၣ်တဖၣ်အဂီၢ်အယီၤအဝဲသ့ၣ်တဲဘၣ်ပုၤသဝီဖိသ့ၣ်တဖၣ်လၢ ကက့ၤစိာ်တၢ်ဂ့ၢ်တၢ်ကျိၤသ့ၣ်တဖၣ်အံၤဆူအတၢ်မၤခိၣ်သ့ၣ်တဖၣ်အအိၣ်န့ၣ်လီၤ.

တၢ်ဂီၤမုၢ်ဘၣ်ထွဲဇီးတၢ်အိၣ်ဖျိၣ်အံၤန့ၣ်ကွၢ်အိၣ်သ့ၣ်ပုၤကူၣ် (YouTube) သန့ၣ်လၢအဘၣ်တၢ်ထုးထီၣ်အိၣ်လၢပုၤတဝါကရၢလၢအမ့ၢ်တၢ်ဂုၤထီၣ်ပသိထီၣ်အဂၤတမံၤလၢကီၢ်ပယီၤအဂီၢ် (Another Development for Burma)
<https://www.youtube.com/watch?v=PdCT8MfGMHO>

တၢ်တၢ်ဒီးတၢ်တိၣ်ကျဲ

လၢဂ့ၢ်ဝီတနီၤနီၤအဖီခိၣ် တၢ်ဆိးကါတၢ်ဘျၢသဲစးလၢတၢ်တၢ်ဒီးတၢ်တိၣ်ကျဲလီၤလီၤန့ၣ် ကဲထီၣ်အသးသ့ဝဲဒၣ်န့ၣ်လီၤ.

တၢ်လၢပုၤတၢ်မၤအီၤသ့တမံၤန့ၣ်မ့ၢ်ဝဲ ကျဲးစးမၤနီၣ်မၤယါက့ၤဟီၣ်ခိၣ် ကပံၣ်လၢပုၤတၢ် မ့တမ့ၢ် ပုၤနီၣ်တၢ်န့ၢ်ပၤဘၣ်တဖၣ် လၢကူၣ်ပနံၣ်ယုထီၣ် အီၤလၢကမၤတၢ်ခူၣ်ဟီၣ်လၢအဂီၢ် တချုးလၢတၢ်မၤတၢ်ခူၣ်ဟီၣ်လၢတၢ်တိၣ်ကျဲဒီးဘၣ်န့ၣ်တက့ၢ်. တၢ်အံၤအခီပညီမ့ၢ်ဝဲပတံထီၣ်ဟီၣ်ခိၣ်ကပံၣ်လၢအုၣ်သးဆူပယီၤပဒိၣ် (လီၤဆီဒၣ်တၢ် တၢ်လီၢ်လၢအအိၣ်လၢပဒိၣ်တၢ်ပၤဟီၣ်ကဝီၤသ့ၣ်တဖၣ်), မ့တမ့ၢ် မၤနီၣ်မၤယါန့ၣ်ဟီၣ်ခိၣ်ကပံၣ်ဒီးကလုၣ်ဒူၣ်စိၣ်စုကဝဲသ့ၣ်တဖၣ် (တၢ်လီၢ်လၢအအိၣ်လၢကလုၣ်ဒူၣ်စိၣ်စုကဝဲတၢ်ပၤတၢ်ပုၤအဖီလၢသ့ၣ်တဖၣ်), မ့တမ့ၢ်ဘၣ်တခီ ပတံထီၣ်လၢတၢ်ကမၤနီၣ်မၤယါဝဲဒၣ်ဟီၣ်ခိၣ်ကပံၣ် ဒ်ပုၤတၢ်သ့ၣ်ပုၤအသိး, သ့ၣ်ပုၤတၢ်ကလုၣ်လၢအဘၣ်တၢ်ပၤဆုၤရဲၣ်ကျဲၤအီၤတပူၤယီၤလၢပုၤတၢ်ဒီးတဖု ဒီးသ့ၣ်ပုၤလၢအဘၣ်တၢ်ဒီးသဖၤအီၤဒ်တၢ်ဘျၢသဲစးအသိးန့ၣ်လီၤ. တၢ်အံၤဒီးသန့ထီၣ်အသးလၢတၢ်ခူၣ်ဟီၣ်လၢတၢ်တိၣ်ကျဲအတၢ်ဖိးတၢ်မၤအလဲၢ်အထီၣ် ဒီးမတၢ်တၢ်ဂၤလၢအန့ၢ်ပၤဘၣ်ဟီၣ်ခိၣ်ကပံၣ်အံၤလဲၣ်အဖီခိၣ်, နကမၤနီၣ်မၤယါအီၤသ့မ့တမ့ၢ် တသ့ဘၣ်အဖီခိၣ်န့ၣ်လီၤ.

နမ့ၢ်အိၣ်ဒီးတၢ်အုၣ်သးလီၤတၢ်လီၤဆိးလၢတၢ်တၢ်မၤဝဲဒၣ်တၢ်သမံၤသမိးခိၣ်ယၢန့ၣ်ဆၢၣ်အတၢ်ဘၣ်ဒိဘၣ်ထံး ဒ်ကီၢ်ပယီၤပဒိၣ်ဟ်လီၤတၢ်ပၤပနီၣ်အနီၣ်ထီၣ်အသိးဘၣ်တခီ, နတီၣ်ထီၣ်ဂ့ၢ်ဝီ မ့တမ့ၢ် တၢ်ဂ့ၢ်ဒ်အံၤဆူကီၢ်ပယီၤတၢ်ရဲၣ်သဲကတီၤက့ၤခိၣ်ယၢန့ၣ်ဆၢၣ်ဒီးသ့ၣ်ပုၤကိတိၣ်ဝဲကျဲၤအအိၣ်သ့ဝဲဒၣ်န့ၣ်လီၤ. ငးန့ၣ်ဖျါထီၣ်တၢ်မၤအကျိၤအကျဲၤလၢတၢ်သမံၤသမိးက့ၤခိၣ်ယၢန့ၣ်

ဆာဉ်သူကမဉ်အီ၊ တၢ်ဘဉ်ဒိဘဉ်ထံးလီလီဆီဆီသ့ၣ်တဖၣ်လၢတၢ်တဆိကမိၣ်လၢအဂ့ၢ်လီတၢ်လီဆဲးဘဉ်, မ့တမ့ၢ်ဘဉ်တခီ ဟံတၢ်တၢ်လီတၢ်ကျဲလၢအတအိၣ်ဒီးတၢ်မၤဂ့ၤထီၣ်က့ၤအီ၊ မ့တမ့ၢ် ပှၤတတၢ်တဖၣ်လၢအကဘဉ်ဒိဘဉ်ထံးတဖၣ်န့ၣ်လီ. (ဘဉ်သ့ၣ်သ့ၣ်တၢ်တဟ့ၣ်န့ၣ်တၢ်သမံသမိးခိၣ်ယၤန့ၣ်ဆၢၣ်အတၢ်ဘဉ်ဒိဘဉ်ထံးဘဉ်အလံာ်ကွဲးဒိ (copy) ဘဉ်အယီ နကဘဉ်တဲဘဉ်အဝဲသ့ၣ်လၢ တၢ်လၢနထံၣ်လၢကူၣ်ပနံၣ်မၤအီ၊ မ့တမ့ၢ် တမၤအီသ့ၣ်တဖၣ်န့ၣ်လီ). လၢတၢ်ဂ့ၢ်ဒ်အံၤအဖီခိၣ် တၢ်တိာ်ကျဲအံၤတၢ်ကဒုးအိၣ်ကတီၢ်အီ၊ မ့တမ့ၢ် ပဒိၣ်တဟ့ၣ်အီတၢ်ပျဲသ့ၣ်စ့ၢ်ကိးန့ၣ်လီ.

နလိာ်ဘၢလိာ်ကွီၢ်ဂ့ၢ်ဝီအံၤဆူကီၢ်ပယီအကွီၢ်ဘျီၣ် မ့တမ့ၢ်ဘဉ်တခီ ကူၣ်ပနံၣ် အံၤမ့ၢ်မၤဟးဂီၢ်ကီၢ်ပယီတၢ်ဘျၢသဲးတခီ နလိာ်ဘၢလိာ်ကွီၢ်အီဆူ ထံကီၢ်လၢအဟဲတဘျီ, အထံအကီၢ်တၢ်ဘျၢသဲးလၢအဘဉ်ထွဲဒီးတၢ်မၤမုာ်ကျိၤဝဲကွာ်လၢထံဂ့ၢ်ကီၢ်ဂၤ, မ့တမ့ၢ် တၢ်အာၣ်လီသ့ၣ်တဖၣ်လၢတၢ်ဆဲးလီစုမ့ၢ်ကျၢ်ဒီး ကီၢ်ပယီပဒိၣ်သ့ၣ်တဖၣ်အအိၣ်သ့ၣ်ဒုၣ်န့ၣ်လီ. လၢတၢ်ဂ့ၢ်ဒ်အံၤအဖီခိၣ် နကဘဉ်မၤသကိးတၢ်ဒီးထံလီၢ်ကီၢ်ပယီ မ့တမ့ၢ် ထံဂ့ၢ်ကီၢ်ဂၤကရၢသဘျၢ လၢအအိၣ်ဒီးတၢ်လဲၤခီဖျိလၢတၢ်ဘျၢသဲးသ့ၣ်တဖၣ်ဘူးဘူးတၢ်တံၢ်န့ၣ်လီ.

ပျဉ်းမနာ

တပ်ပညိဉ်ဖိတၢ်

တၢ်ကတိၤန့ၢ်ခဲးတၢ်ခိဖျိတၢ်ပၤဖျါထီၣ်နတၢ်ဂ့ၢ်တၢ်ကျိၤအံၤ မ့ၢ်တၢ်မၤကျဲၤလၢအရၢဒိၣ်ကတၢ်တဘိလၢ အထီၣ်တၢ်ခူၣ်ဟီၣ်လၢအတၢ်ဖံးတၢ်မၤန့ၣ်လီၤ. နတၢ်ပညိဉ်ဖိတၢ်သ့ၣ်တဖၣ်မ့ၢ်ဝဲ -

- ဟ့ၣ်တၢ်သ့ၣ်ညါန့ၢ်ဟံၣ်ဘၣ်ဃးဒီးတၢ်ခူၣ်ဟီၣ်လၢအတၢ်ဘၣ်ဒိဘၣ်ထံးသ့ၣ်တဖၣ်ဒီးဒုးပၣ်ယုၣ်ပၣ်ဂီၢ်ကမ္ဘၢလၢတၢ်ပတုၣ်ကွၢ်တၢ်ခူၣ်ဟီၣ်လၢအဂီၢ်.
- ကွဲၣ်လွဲၣ်န့ၢ် မ့တမ့ၢ် သဆၣ်ထီၣ်ပျဉ်းမနာအအိၣ်ဒီးတၢ်စိတၢ်ကမိၤလၢအမၤတၢ်ဆၢတဲာ်ပၤ လၢတၢ်ခူၣ်ဟီၣ်လၢအတၢ်ဖံးတၢ်မၤဒ်အမ့ၢ် ပဒိၣ်ပျဉ်းမနာကမိၤ, ကူၣ်ပနံၣ်ပျဉ်းမနာမူဘၣ်ဒါ, ကရူၢ်ကရၢအါဖုလၢအဘၣ်ထွဲဒီးမၤသကိးတၢ်ဒီးကူၣ်ပနံၣ်အံၤ (ပျဉ်းမနာအဘျုးလီၤကျိၣ်စ့လၢကူၣ်ပနံၣ်အံၤ), ဒီးတဘျီတခါ ထံဂုၤကီၢ်ဂၤပျဉ်းမနာကမိၤသ့ၣ်တဖၣ်လၢကပတုၣ်တၢ်ခူၣ်ဟီၣ်လၢ မ့တမ့ၢ် ဒီးသၢလီၢ်ကဝီၤပျဉ်းမနာဒီးခိၣ်ဃၢန့ၣ်ဆၢၣ် ခိဖျိတၢ်ခူၣ်ဟီၣ်လၢအတၢ်ဘၣ်ဒိဘၣ်ထံးသ့ၣ်တဖၣ်.
- ဟ့ၣ်အါထီၣ်တၢ်ဆိၣ်သနံးဆုပျဉ်းမနာတၢ်ဆၢတဲာ်ပၤသ့ၣ်တဖၣ်.

တၢ်ဟ့ၣ်အါထီၣ် မ့တမ့ၢ် တၢ်ဆိၣ်သနံးအါထီၣ်ပျဉ်းမနာတၢ်ဆၢတဲာ်ပၤသ့ၣ်တဖၣ် မ့ၢ်တၢ်လၢအရၢဒိၣ်ဒိၣ်မးန့ၣ်လီၤ. ကူၣ်ပနံၣ်ဒီးပျဉ်းမနာအဘျုးလီၤကျိၣ်စ့လၢတၢ်ခူၣ်ဟီၣ်လၢသ့ၣ်တဖၣ် ဘၣ်သ့ၣ်သ့ၣ်ကဒီးန့ၢ်ကျိၣ်စ့အါအါဂီၢ်ဂီၢ် ဖဲတၢ်ခူၣ်ဟီၣ်လၢအတၢ်တိၢ်ကျဲၤအံၤ ဆဲးမၤအသးဒီးအဆၢကတီၢ်,

မုတမ္မာ ဘဉ်တခီ အဝဲသ့ၣ်အကျိၣ်အစုသ့ၣ်တဖၣ် ကလီၤမာ်ကွံၣ် (ကရူ) ဝဲဒၣ်ဖဲတၢ်တိၣ်ကျဲၤအံၤတၢ်မ့ၢ်ပတုၣ်ကွံၣ်အီၤအခါန့ၣ်လီၤ. ပဒိၣ်စ့ၢ်ကီးအိၣ်ဒီးတၢ်ဂ့ၢ်တၢ်ကျိၤလီၤတၢ်လီၤဆဲးလၢ ကဟ့ၣ်အခွဲးလၢတၢ်ကဆဲးမၤတၢ်တိၣ်ကျဲၤအံၤ ဒီဖျိကျိၣ်စ့အတၢ်ဟဲန့ၣ်လၢထံကီၢ်အဂီၢ်, ကျိၣ်စ့ဒီးတၢ်ခိတၢ်သ့သ့ၣ်တဖၣ်လၢပဒိၣ်ကန့ၢ်ဘဉ်အီၤအဂီၢ်, ဒီးပဒိၣ်သ့ၣ်တဖၣ်ပျံၤဝဲဒၣ်လၢတၢ်မ့ၢ်ပတုၣ်ကွံၣ်တၢ်တိၣ်ကျဲၤအံၤတခီ ကဒုးအိၣ်ထီၣ်တၢ်ဘဉ်ယိၣ်ဒိၣ်ဒိၣ်မ့ၢ်မ့ၢ် လၢကူၣ်ပနံၣ်အဂၤသ့ၣ်တဖၣ်အဂီၢ် လၢတၢ်ကဟဲဘျၢလီၤကျိၣ်စ့လၢကီၢ်ပယီၤပူၤ, မုတမ္မာ ဘဉ်တခီ တၢ်မ့ၢ်ပတုၣ်ကွံၣ်တၢ်တိၣ်ကျဲၤအံၤတခီ ကကဲထီၣ်တၢ်သ့ၣ်တဖၣ်သးတဖၣ်လၢထံကီၢ်ပဒိၣ်လၢအဟဲဘျၢလီၤတၢ်မၤတၢ်ချ့ၣ်ဟီၣ်လၢကူၣ်ပနံၣ်တဘျီအသးန့ၣ်လီၤ. တၢ်အံၤအခီပညီမ့ၢ်ဝဲ ကူၣ်ပနံၣ်ဒီးပဒိၣ်သ့ၣ်တဖၣ်ဘဉ်တၢ်ဆိၣ်သနံးအီၤဒိၣ်ဒိၣ်မ့ၢ်မ့ၢ်လၢကဆဲးမၤတၢ်တိၣ်ကျဲၤအံၤအယိ အလီၢ်အိၣ်ဝဲဒၣ်လၢနကဘဉ်ထီၣ်ဒီးဆိၣ်သနံးအီၤလၢတၢ်ကပတုၣ်ကွံၣ်တၢ်ချ့ၣ်ဟီၣ်လၢအံၤန့ၣ်လီၤ.

တၢ်ဆိၣ်သနံးလၢတၢ်ကပတုၣ်ကွံၣ်တၢ်ချ့ၣ်ဟီၣ်လၢအဂီၢ် ကျဲအိၣ်ဝဲဒၣ်အကလုာ်ကလုာ်န့ၣ်လီၤ. အဒိ,

- ကမ္မာ်လၢကီၢ်ပယီၤဒီးထံဂုၤကီၢ်ဂၤသ့ၣ်တဖၣ်ထီၣ်ဒါပဒိၣ်လၢကူၣ်ပနံၣ်လၢအဟဲမၤတၢ်ချ့ၣ်ဟီၣ်လၢသ့ၣ်တဖၣ်, မုတမ္မာ မၤတၢ်ဆၢတံၢ်လၢတၢ်ကပတုၣ်ကွံၣ်တၢ်ပူၤပနံၣ်တၢ်ဖိတၢ်လံၤလၢကူၣ်ပနံၣ်လီၤလီၤဆီဆီအအိၣ်.
- ကမ္မာ်တၢ်ကစီၣ်တဖၣ် ဟ့ၣ်တၢ်သ့ၣ်ညါန့ၣ်ဟံၢ်ဘဉ်ထွဲဒီးတၢ်ချ့ၣ်ဟီၣ်လၢအဂီၢ်အကျိၣ်.
- ပုၤအဖုက ရၢဘဉ် ထွဲဒီး ကူၣ်ပနံၣ် (stakeholders) ဒီးပုၤဘျၢကျိၣ်စ့သ့ၣ်တဖၣ်အိၣ်ဒီးတၢ်စိတၢ်ကမီၤလၢ ကဒိၣ်စိလၢကူၣ်ပနံၣ်လၢအဝဲ

သုတေသနလီလီကျိန်စုလၢတၢ်မၤတၢ်ဆၢတၢ်သ့ၣ်တဖၣ် ဦးယုထၢကျဲလၢ ကထူးကွၢ် မ့တမ့ၢ် ပတုၣ်ကွၢ်အဝဲသ့ၣ်အတၢ်ဘျၢလီလီစ့မိၢ်ပျၢ်သ့ဝဲဒၣ် န့ၣ်လီၤ.

- ထံဂုၤကီၢ်ဂၤပဒိၣ်သ့ၣ်တဖၣ်ဟ့ၣ်အါထီၣ်တၢ်ဆိၣ်သနံးဆူကီၢ်ပယီၤပ ဒိၣ် ခိဖျိထံကီၢ်အတၢ်ရၢလိၣ်မုၢ်လိၣ် (diplomacy) ဦးတၢ်ကူလဲၤမၤ ကၤ, ဦးဆိးကါဝဲဒၣ်သဲစးတၢ်ဆိၣ်သနံး (legal pressure) အကျဲဆူ အဝဲသ့ၣ်ကူၣ်ပနံၣ်သ့ၣ်တဖၣ်န့ၣ်လီၤ.
- ထံဂုၤကီၢ်ဂၤကရၢဒ်အမ့ၢ်အံၤအၤထံၤအၤ (EITI) အံၤ ပဲၣ်ထံၣ်နီၤဖးပဒိၣ် ဦးကူၣ်ပနံၣ်သ့ၣ်တဖၣ်လၢအတၢ်လူပိၣ်ထွဲ ဦးမၤလၢပျဲအတၢ်အၢၣ်လီၤ သ့ၣ်တဖၣ်လၢကမ့ၢ်အကျိ ဖျိဖျိဖျါဖျါသ့ဝဲဒၣ်န့ၣ်လီၤ.

ဃုထၢထီၣ်နတၢ်ဂ့ၢ်တၢ်ကျိၤ

ဖဲနကတိၤသကိးတၢ်ဦးကူၣ်ပနံၣ် မ့တမ့ၢ် ပဒိၣ်အဆၢကတီၢ် အရ ဦၣ်လၢနကဘၣ်သ့ၣ်ညါနတၢ်ဂ့ၢ်တၢ်ကျိၤအခိၣ်သ့ၣ်မ့ၢ်တၢ်မနုၤလဲၣ်န့ၣ်လီၤ.

တဲသကိးဘၣ်ယးတၢ်ချ့ၣ်ဟီၣ်လၢ်အတၢ်ဘၣ်ဒိဘၣ်ထံးသ့ၣ်တဖၣ်ဦး တၢ်မၤဘၣ်ဒိပုၤကညိဦးခိၣ်ယၢန့ဆၢၣ်အဂ့ၢ်သ့ၣ်တဖၣ်တက့ၢ်. နကဘၣ်မၤ လီၤတၢ်ဒိသိးကပၣ်ယုၣ်ဦးတၢ်ဘၣ်ဒိဘၣ်ထံးအကလုာ်အါကလုာ်ဦးဟ်ဖျါ ထီၣ်အီၤလၢအတၢ်ကွီၣ်လဲၢ် မ့ၢ်လၢပုၤတနီၤနီၤဘၣ်တၢ်ကွဲန့ၢ်လွဲန့ၢ်အီၤညီ မ့ တမ့ၢ် တၢ်ဟ့ၣ်သဆၣ်ထီၣ်အီၤညီ လၢအကမၤစၢၤတၢ်လၢကျဲလီၤလီၤဆီဆီ သ့ဝဲဒၣ်အယိန့ၣ်လီၤ. ပုၤတနီၤနီၤ အတၢ်ဆိကမိၣ်ဆီတလဲအသးသ့ ဖဲအ ထံၣ်ဘၣ်ဝဲတၢ်ချ့ၣ်ဟီၣ်လၢ်အကလုာ်လၢဘၣ်တၢ်မၤအီၤဖးလဲၢ်ဖးကွၢ်လၢအ မၤဟးဂီၤသ့ၣ်ပျၢ်, ပုၤအဂၤသ့ၣ်တဖၣ်တခီ တၢ်ဒိၣ်စိအီၤညီ ဖဲအဦးန့ၢ်ဘၣ်

တၢ်ဂ့ၢ်တၢ်ကျိၤဘၣ်ထွဲဒီး တၢ်မၤပျံၤမၤဖုးလၢဆၣ်ဖိကီၢ်ဖိအကလုာ်လၢအစၢ ကလီၤတူၢ် (လီၤဆိဒၣ်တၢ်ဆၣ်ဖိကီၢ်ဖိလၢအမံၤဟူ, မ့တမ့ၢ် ဆၣ်ဖိကီၢ်ဖိ လၢပုၤကညီကွၢ်အီၤဂ့ၢ်ဒီးလီၤအဲၣ်လီၤကွံၤသ့ၣ်တဖၣ်), ပုၤအဂၤသ့ၣ်တဖၣ် တခီအတၢ်ဆိကမိၣ်ဆိတလဲအသးသ့ဖဲ အထံၣ်ဘၣ်တၢ်ဂီၤမူလၢအဟံၣ်ဖျါ ထီၣ်ဝဲဒၣ် ပုၤသဝီဖိတဖၣ်အတၢ်စံးတၢ်ကတိၤဘၣ်ယးအဘူးအတံၢ်စူးကွံၣ် အသး (သံ) ခိဖျိတၢ်ဆူးတၢ်ဆါလၢအကဲထီၣ်အသးခိဖျိထံ လၢအိၣ်ဒီးအ စုၣ်အယိ, ပုၤအဂၤတနီၤနီၤအတၢ်ဆိကမိၣ်ဆိတလဲသးသ့ ဖဲအထံၣ်ဘၣ် တၢ်ဂီၤလၢ လီၢ်ကဝီၤတၢ်ဘူၣ်တၢ်ဘါအလီၢ်စီဆံၣ်တဖၣ်ဘၣ်တၢ်မၤဟးဂီၤအီၤ ခိဖျိတၢ်ခူၣ်ဟီၣ်လၢအတၢ်သကြၢ်အယိန့ၣ်လီၤ. တၢ်ဂ့ၢ်တၢ်ကျိၤလၢနထၢ ဖျိၣ်အီၤသ့ၣ်တဖၣ်နသ့အီၤသ့ဝဲဖဲနဆဲးကျိးလိာ်သးဒီးပုၤအါဒံၤအါဂၤအဆၢ ကတီၢ်န့ၣ်လီၤ.

နကဘၣ်အိၣ်ဒီးတၢ်ဆိကမိၣ်ဒီးတၢ်ရဲၣ်တၢ်ကျဲၤလီၤတံၢ်လီၤဆဲးဒီးဂဲၣ်လဲ လၢပုၤလၢနအဲၣ်ဒီးမၤတၢ်ဟူးတၢ်ဂဲၤတဖၣ်အဖိခိၣ်ဒီးတၢ်လၢနအဲၣ်ဒီးလၢအ ဝဲသ့ၣ်ကဘၣ်မၤတဖၣ်မ့ၢ်တၢ်မနုၤလဲၣ်န့ၣ်လီၤ. နကွဲၣ်ပုၤလၢအကပၣ်ယုာ် မၤသကိးတၢ်ဒီးနၢလၢအအိၣ်ဒီးတၢ်ရဲၣ်တၢ်ကျဲၤလီၤတံၢ်လီၤဆဲး, နအမ့ၢ်တၢ် ဆဲးလီၤစုမ့ၢ်ကျၢ်လၢလံာ်တၢ်ပတံထီၣ်တၢ် (လံာ်လၢအယုထီၣ်ပုၤအါဂၤတၢ် ဘၣ်သး) အဂီၢ်, ကွဲးလံာ်ပရၢပစၢ်, ဟ့ၣ်ခိဟ့ၣ်နီၤတၢ်ဂီၤဒီးတၢ်ဂီၤမူသ့ၣ် တဖၣ်, မ့တမ့ၢ် တၢ်ဟ့ၣ်ကျိၣ်စုတၢ်မၤစၢလၢတၢ်ကတိၤန့ၢ်ခဲးတၢ် (ခဲၣ်ဖ့)အ ဂီၢ်မ့ၢ်န့ၢ်တခီ, တၢ်အံၤကမၤဆူၣ်ထီၣ်အဝဲသ့ၣ်အသးသဟီၣ်လၢကမၤတၢ် အဂီၢ်န့ၣ်လီၤ.

ပကဘဉ်သ့ၣ်ညါလၢတၢ်ကတိၤန့ၢ်ခဲးတၢ် မ့ၢ်တၢ်မၤတခါလၢအ
လီၤဘဉ်ယိၣ်. ဒီးပုၤဟူးဂဲၤထီၣ်ဒါတၢ်ခူၣ်ဟီၣ်လၢတၢ်တီၢ်ကျဲၤသ့ၣ်တ
ဖၣ် ဘဉ်တၢ်ဖိၣ်အီၤ. ဒီးတီၢ်မၤဆူၣ်မၤဆါအီၤ. မ့တမ့ၢ် တၢ်မၤသံအီၤ
ဒၣ်လဲၣ်အိၣ်ဝဲဒၣ်န့ၣ်လီၤ. နကဘဉ်အိၣ်ဒီးတၢ်ပလီၢ်သ့ၣ်ပလီၢ်သး
လၢ ပုၤလၢနန့ၢ်န့ၢ်အီၤဒီးပုၤလၢနဟ့ၣ်ခီဟ့ၣ်နီၤတၢ်ဂ့ၢ်တၢ်ကျိၤ ဘဉ်ထွဲ
ဒီးနတၢ်ဖံးတၢ်မၤအတၢ်ရဲၣ်တၢ်ကျဲၤသ့ၣ်တဖၣ်, ဒီးအိၣ်ဒီးတၢ်ပလီၢ်
သ့ၣ်ပလီၢ်သးထီၣ်ဘိလၢ တၢ်ဘဉ်ယိၣ်ဘဉ်ဘီလၢအကအိၣ်ထီၣ်အ
သးသ့ၣ်သ့ၣ်တဖၣ် ဖဲနဟ်လီၤခဲၣ်ဖ့အတၢ်ဖံးတၢ်မၤအတၢ်ရဲၣ်တၢ်ကျဲၤ
အခါန့ၣ်လီၤ.

နတ်လီပတ်ဗုဒ်မာသကိးတၢ်ဒီးပုၤမာတၢ်ဆၢတံၢ်သ့ၣ်တဖၣ်

ကျဲအဂ့ၤတဘိလၢနကကတီၤသကိးဘၣ်တၢ်ဒီးပုၤမာတၢ်ဆၢတံၢ်သ့ၣ်တဖၣ်လီၤလီၤမ့ၢ်ဝဲ တၢ်သးကျဲၤကရၢကရိထီၣ်တၢ်ကွဲးဆုၤထီၣ်လံာ် မ့တမ့ၢ် တၢ်ပတံထီၣ်လံာ်ခဲၣ်ဖု (campaign) န့ၣ်လီၤ. (လၢတၢ်ကွဲးဆုၤထီၣ်လံာ်ခဲၣ်ဖု အတၢ်ဟူးတၢ်ဂဲၤအဖီခိၣ်, ကမ္မၢ်သ့ၣ်တဖၣ်ကကွဲးလံာ်လၢအနီၢ်ကစၢ်ဒ်ဝဲ ဆုအပဒိၣ်ပပုၤအအိၣ်သ့, ဒီးမ့ၢ်လၢ တၢ်ဆုၤထီၣ်လံာ်တၢ်ပတံထီၣ်တၢ် (လံာ်လၢအယုထီၣ်ပုၤအါဂတၢ်ဘၣ်သး) မ့တမ့ၢ် တၢ်ဆဲးလီၤစုမ့ၢ်ကျၢ်အခဲၣ်ဖုတခီ, ကမ္မၢ်ခဲလၢာ်ဆဲးလီၤအမံၤ လၢလံာ်ပရၢတဘျီဃီအပူၤန့ၣ်လီၤ). တၢ်ဟူးတၢ်ဂဲၤအံၤတကလုာ် ဇးနဲၣ်ဖျါထီၣ်ဝဲ ပဒိၣ်ဒီးကူၣ်ပနံၣ်လၢ နဘၣ်တၢ်ဆိၣ်ထွဲမၤစၢၤနဆဲးအါ ဒီးဇးသ့ၣ်ညါအဝဲသ့ၣ်လၢတၢ်ဂဲၤလိာ်အံၤတမ့ၢ်ထဲနတကဘၣ်န့ၣ်လီၤ. နသးကျဲၤကရၢကရိထီၣ်တၢ်ကွဲးဆုၤထီၣ်လံာ်ပရၢ မ့တမ့ၢ် လံာ်ပတံထီၣ်ခဲၣ်ဖုလၢအ့ထၢ်နဲးဖီခိၣ် (online) မ့ၢ်သ့ မ့ၢ်န့ၢ်တခီ ကမ့ၢ်တၢ်လၢအဂ့ၤဒိၣ်တက့ၢ် မ့ၢ်လၢပုၤအိၣ်လၢဟီၣ်ခိၣ်ချၢသက့ၤကဆိၣ်ထွဲမၤစၢၤနန့ၣ်လီၤ. ပုၤယဲၤသန့ (website) ဒ်အမ့ၢ် (change.org)ဒီး (thepetitionsite.com) သ့ၣ်တဖၣ် ဟ့ၣ်နတၢ်ပျဲလၢ နကတီၣ်ထီၣ်နလံာ်တၢ်ပတံထီၣ်တၢ် (လံာ်လၢအယုထီၣ်ပုၤအါဂတၢ်ဘၣ်သး) လၢအ့ထၢ်နဲး (online) အပူၤလၢအတလၢာ်ဘျီလၢာ်စ့ဘၣ်န့ၣ်လီၤ.

ယုသ့ၣ်ညါဆိကူၣ်ပနံၣ် မ့တမ့ၢ် ပဒိၣ်ပုၤဘၣ်မူဘၣ်ဒါလၢနအဲၣ်ဒီးကွဲးလံာ်ဆုအအိၣ်တက့ၢ်. ကူၣ်ပနံၣ်အပုၤယဲၤသန့ (website) ကကဲထီၣ်တၢ်မၤစၢၤလၢနဂီၢ် လၢနကသ့ၣ်ညါဘၣ်လၢ တၢ်ခူၣ်ဟီၣ်လၢတၢ်တိာ်ကျဲၤမူဒါခိၣ်လၢကီၢ်ပယီၤပုၤမ့ၢ်မတၢ်လဲၣ်န့ၣ်လီၤ. နသံကွၢ်ကရၢသဘျီလၢအမၤသကိးတၢ်ဒီးနၤသ့ၣ်တဖၣ် လၢကမၤစၢၤနၤလၢတၢ်ယုသ့ၣ်ညါလီၤတၢ်အါထီၣ်တၢ်ဂ့ၢ်တၢ်ကျိၤသ့ဝဲဒ်န့ၣ်လီၤ. မ့မ့ၢ်လၢပဒိၣ်တခီ, နကွဲးလံာ်ဆုကီၢ်ခိၣ်အဝဲၤဒါး, စၢ်ထးကိတိာ်ဝဲၤကျိၤ မ့တမ့ၢ် တၢ်ရဲၣ်သဲကတီၤက့ၢ်ခိၣ်ယၢန့ဆၢၣ်

ဒီးသ့ၣ်ပျ်ကိတိာ်ဝဲကျိၤ မ့တမ့ၢ် ကီၢ်ဖဲၣ် မ့တမ့ၢ် လီၢ်ကဝီၤပျၤဘၣ်မူဘၣ်
ဒါသ့ၣ်တဖၣ်အအိၣ်သ့ၣ်ဒၣ်န့ၣ်လီၤ.

ကျဲအကတမံၤလၢနမၤအီၤသ့ကမ့ၢ်ဝဲဒၣ် ကတိၤသကိးတၢ်ဒီးကူၣ်ပနံၣ်
လၢအဘျၢလီၤ သကိးစ့သ့ၣ်တဖၣ် သ့ၣ်ဒၣ်န့ၣ်လီၤ. ကျဲလၢနမၤအီၤသ့တ
ဘိမ့ၢ်ဝဲဒၣ် ဘျၢလီၤကျိၣ်စ့လၢကူၣ်ပနံၣ်အဝဲန့ၣ်အပူၤ, အခိပညီမ့ၢ်ဝဲနအိၣ်
ဒီးတၢ်ခွဲးတၢ်ယၢ်လၢ နကပၣ်ယုၣ်လၢပျၤဘျၢလီၤကျိၣ်စ့လၢကူၣ်ပနံၣ်အတၢ်
အိၣ်ဖျိၣ်ပူၤသ့ၣ်တဖၣ်သ့ၣ်ဒၣ်န့ၣ်လီၤ. ဒီဖျိနပၣ်ယုၣ်ပၣ်ဂီၢ်လၢတၢ်အိၣ်ဖျိၣ်
အယီၤ မ့ၢ်ဝဲဒၣ်ကျဲတဘိလၢအမ့ၢ် တၢ်မၤဘူးမၤတၢ်သးဒီးပျၤဘျၢလီၤကျိၣ်စ့
လၢအရ့ဒိၣ်သ့ၣ်တဖၣ် ဒီးတဲသကိးဒီးပၢ်ဖျါထီၣ်နတၢ်ဘၣ်ယိၣ်ဘၣ်ဘိဆူ
အဝဲသ့ၣ်အအိၣ်န့ၣ်လီၤ.

သ့ မ့တမ့ၢ် ဆိးကါကမျၢၢ်တၢ်ကစီၣ်

ကမျၢၢ်တၢ်ကစီၣ်ဒ်အမ့ၢ်တၢ်ကစီၣ်ပရၢ (newsletter), ကွဲၤဟူဖျါသ
န့ (television station), ကွဲၤလုလိၤသန့ (radio station), ဒီးတၢ်ကစီၣ်လၢ
အ့ထၢၣ်နဲၣ် (online news) သ့ၣ်တဖၣ် မ့ၢ်ကျဲလုၢ်ဒိၣ်ပျၤဒိၣ်တခါလၢအရု
လီၤတၢ်ဂ့ၢ်တၢ်ကျိၤဘၣ်ယးဒီး တၢ်ခူၣ်ဟီၣ်လၢ်အတၢ်ဘၣ်ဒိဘၣ်ထံးသ့ၣ်
တဖၣ်, ဒီးဟ့ၣ်တၢ်ဆိၣ်သနဲးလၢကူၣ်ပနံၣ်ဒီးပဒိၣ်အအိၣ်သ့ၣ်ဒၣ်န့ၣ်လီၤ.
ကူၣ်ပနံၣ်ဒီးပျၤန့ၢ်ဖိန့ၢ်ကမိၤသ့ၣ်တဖၣ် အဲၣ်ဒီးလၢကမျၢၢ်တၢ်ကစီၣ်ကပၢ်
ဖျါထီၣ်အဝဲသ့ၣ်အဂ့ၢ်အကျိၤလၢအဂ့ၢ်န့ၣ်လီၤ. တၢ်ဂ့ၢ်တၢ်ကျိၤဘၣ်ယးဒီး
တၢ်ခူၣ်ဟီၣ်လၢ်တၢ်တိာ်ကျဲၤလၢအမၤဘၣ်ဒိဝဲဒၣ်ပျၤကညီဒီးခိၣ်ယၢၤန့ၣ်ဆၢၣ်
သ့ၣ်တဖၣ် ကဲထီၣ်တၢ်ဘၣ်ဒိဘၣ်ထံးဆူကူၣ်ပနံၣ်ဒီးပျၤန့ၢ်ဖိန့ၢ်ကမိၤလၢအ
မၤတၢ် မ့တမ့ၢ် ဆိၣ်ထွဲမၤစၢၤတၢ်တိာ်ကျဲၤတဖၣ်အဂီၢ်ဒိၣ်မးန့ၣ်လီၤ.

ဆုၤထီၣ်တၢ်ကစီၣ်အလံာ်ဘိးဘၣ်ရုလီၤ (press release) ဆူတၢ်က
စီၣ်သန့, ကွဲၤဟူဖျါသန့, ကွဲၤလုလိၤသန့, အ့ထၢၣ်နဲးတၢ်ကစီၣ်ဒီးဘျိးပျၢ်

ယဲသန့ (blog), ဒီးပုဂ္ဂလိကတီဗီလိသဘူ သုတဖန် (freelance journalists) အအိဉ်တက့ာ် . တၢ်ကစီဉ်အလံာ်ဘိးဘဉ်ရုလီ (press release) သုတဖန် ဘဉ်တၢ်ကွဲးအိဉ်တၢ်ကစီဉ်ဖုဉ်ဖုဉ်ဖိ လၢအပဉ်ယုဉ် ဒီးတၢ်ဂ့ၢ်ခိဉ်တီ, တၢ်ဂ့ၢ်တၢ်ကျိလၢအမၤအသးနီၢ်နီၢ် ဒီးတၢ်တဲဒီးက့ၤပုၤလၢ အပဉ်ယုဉ်လၢတၢ်ကစီဉ်သုတဖန်အတၢ်ကတိ (quotes) သုတဖန်န့ဉ်လီ. ပကဘဉ်သုဉ်ညါလၢ ကမ္ဗၢတၢ်ကစီဉ်ကဘဉ်မ့ၢ်တၢ်ကစီဉ်လၢအထူးန့ဉ်ပုၤဖးတၢ်ဖိအသး, ထူးန့ၢ်ပုၤဒိကနၢ်တၢ်ဖိအသး, မ့တမ့ၢ်ပုၤကွၢ်တၢ်သုတဖန်အသးအယိ တၢ်ကစီဉ်အံၤထဲအရူဒိဉ်တမံၤန့ဉ်တမ့ၢ်တၢ်လၢတၢ်ပျဲဘဉ်. ကဘဉ်မ့ၢ်တၢ်ကစီဉ်လၢအထူးန့ၢ်ကမ္ဗၢသုတဖန်အသးဒီးအတၢ်ဆိကမိဉ်ဆိကမးစ့ၢ်ကီးန့ဉ်လီ. အါန့ၢ်အန့ဉ် ကျဲလၢအဂ့ၤတဘိကမ့ၢ်ဝဲဒဉ် ဆုၤထီဉ်တၢ်ကစီဉ်အလံာ်ဘိးဘဉ်ရုလီ (press releases) တချုးလၢမူးတၢ်ရဲဉ်တၢ်ကျဲ (event) တခါခါစးထီဉ်ဒီးဘဉ်အဆၢကတီၢ် (ကွၢ်လၢ “တၢ်ထီဒါတၢ်ဒီးမူးတၢ်ရဲဉ်တၢ်ကျဲ” ဒ်လၢလၢအသး) မ့တမ့ၢ် ဝဲနမၤတၢ်သမံသမိးခိဉ်ယၤန့ဆဉ်အတၢ်ဘဉ်ဒိဘဉ်ထံး (EIA) မ့တမ့ၢ် လံာ်တၢ်ဟံဖျါဘဉ်ထွဲဒီးတၢ်ကဲထီဉ်အသးလၢတၢ်ချုဉ်ဟီဉ်လၢဝံၤအလီၢ်ခံန့ဉ်လီ. နတၢ်ကစီဉ်အလံာ်ဘိးဘဉ်ရုလီအံၤ ကဘဉ်တၢ်ကွဲးအိဉ်ဖုဉ်ဖုဉ်ဖိ (ထဲတကဘျံးဇိ), ဘဉ်ဆဉ် ပဉ်ယုဉ်စ့ၢ်ကီးဒီးလံာ်တၢ်ကွဲးနီဉ်ကွဲးယါလၢအဂ့ၤယုဉ်ဒီးတၢ်ဂ့ၢ်အဂံၢ်ထံးစိပီၢ်ဒ်အမ့ၢ်တၢ်ချုဉ်ဟီဉ်လၢ, နတၢ်ဂၤလိာ်, တၢ်ဂီၤမ့တမ့ၢ်တၢ်ဂီၤမ့သုတဖန်န့ဉ်လီ. တၢ်လၢနကဘဉ်မၤလီၤတၢ်အိၤတခါမ့ၢ်ဝဲလၢနတၢ်ကစီဉ်အလံာ်ဘိးဘဉ်ရုလီအပူၤ ကဘဉ်အိဉ်ဒီးပုၤတဂၤအမံၤ, လီတဲစိနီဉ်ဂံၢ်, ဒီးပုၤတဂၤအအံမ့ၢ်လ် (email) ဒ်သိးပုၤကွဲးတၢ်ကစီဉ်သုတဖန် ကဆဲးကျိဒီးယုသုဉ်ညါအါထီဉ်တၢ်ဂ့ၢ်တၢ်ကျိကသ့အဂီၢ်န့ဉ်လီ. မ့ၢ်သ့တခီ, ထၢန့ဉ်ယုဉ်ပုၤလၢအကတိကိလၢဒီးပယီၤကျိဉ်ဘဉ်အဇၢကတၢ်တဂၤ ဒ်သိးကသ့တဲသကိးတၢ်ဒီးပုၤကွဲးတၢ်ကစီဉ်ဖိသုတဖန်အဂီၢ်န့ဉ်လီ (ဘဉ်သုဉ်ညါကမ့ၢ်ပုၤတဂၤယီၤသ့ဝဲဒဉ်န့ဉ်လီ).

နယူအါထိပ်တိုက်ဂျီတီဘီအီးတိုက်ကစီအလံာ်ပာ်ဖျါသ့ဝဲဒ်
ဒ် ပှါယဲသန့ပာ်ဖျါလါလံာ်အသိးန့ၣ်လီၤ.

<http://www.publicityinsider.com/release.asp> and here:
http://www4.uwsp.edu/cnr/neeap/Media/preparing_the_press_packet.htm

ကျဲ အဂ္ဂု အဂ္ဂု တဘိ မှ်ဝဲ ဒ် တါ မေ တါ ကစီအမူး (press conference) မ့တမ့ၢ် မူးတါရဲၣ်တါကျဲတမံၤမံၤလါဝဲဒ်ဝဲဒ်ထီအပူၤန့ၣ်လီၤ. ကတဲာ်ကတီၤပှါလါအဂ္ဂုလံာ်တါတဂ္ဂု လါကကတီၤလီၤတါဘၣ်ပးတါဂ္ဂုကီၤဒီးဂ္ဂုဝီသ့ၣ်တဖၣ်, ဒီးမပှါသ့ပှါဘၣ်သ့ၣ်တဖၣ် မ့တမ့ၢ် ပှါလါအမံၤဟူသ့ၣ်ဖျါလါအသ့ၣ်ညါဂ္ဂုဝီသ့ၣ်တဖၣ် ကတီၤလီၤတါတက့ၢ်. နမ့ၢ်ကတဲာ်ကတီၤပှါတါအိၣ်တါအိၣ်မ့ၢ်န့ၢ်တခီ ပှါကွဲးတါကစီအိၣ်သ့ၣ်တဖၣ်ကဟဲထီၣ်ပာ်ပှါပာ်ဂီၢ်အါဝဲဒ်န့ၣ်လီၤ.

မ့ၢ်သ့န့ၣ် သ့ၣ်ထီၣ်တါဘျးစဲ မ့တမ့ၢ် တါမေသကိးတါဒီးနီၢ်တဂ္ဂုပှါကွဲးတါကစီအိၣ်သ့ၣ်တဖၣ် (individual journalists) တက့ၢ်. ယု န့ၢ်ပှါကွဲးတါကစီအိၣ်သ့ၣ်တဖၣ်လါအကွဲးတါတါဂ္ဂုကီၤဘၣ်ထွဲဒီးတါခူၣ်ဟီၣ်လံာ် မ့တမ့ၢ်တါတိာ်ကျဲလါအလီၤကံာ်သ့ၣ်တဖၣ် (ဒ်အမ့ၢ်ရဲၣ်နီၣ်ဒီးကံာ်သဝံပီၤကျိၤထံတမာ်, တါကူလဲၤမေကသ့ၣ်, မ့တမ့ၢ် မ့ၢ်ကျိၤဝဲၤကွာ်ဟီၣ်ကဝီဒ်လီၤဆီသ့ၣ်တဖၣ်) လါအကဲထီၣ်တါလံာ် အသးလါကီၢ်ပယီၤပူၤ မ့တမ့ၢ် တါလီၤလါအဂ္ဂုသ့ၣ်တဖၣ်န့ၣ်လီၤ. ဖဲနဆုၤလီၤတါကစီအလံာ်ရုၤလီၤအဆါကတီၢ်,ဆဲးကျိးဆိဒီးပှါကွဲးတါကစီအိၣ်အံၤသ့ၣ်တဖၣ်တဂ္ဂု ဒီးဟ့ၣ်အဝဲသ့ၣ်တါခွဲးတါယာ်လါကကွဲးတါဂ္ဂုဒ်အံၤ တချုးဒီးလါပှါအဂ္ဂုအိၣ်ဒီးဘၣ်အခါန့ၣ်လီၤ.

ကမ့ၢ်တါကစီအလံာ်ဖျါထီၣ်တါဂ္ဂုကီၤ မ့တမ့ၢ် ဂ္ဂုဝီသ့ၣ်တဖၣ်ပာ်ကီၤယာ်အီၤဂ့ၤဂ့ၤတက့ၢ်. ပှါတဂ္ဂုမ့ၢ်ကွဲးပာ်ဖျါထီၣ်နတါဂ္ဂုလံာ်လါအဂ္ဂုတကပတခီ ဆဲးကျိးဒီးအဝဲသ့ၣ် ဒီးဟ့ၣ်လီၤအဝဲသ့ၣ်တါဂ္ဂုတါကျိၤ မ့

တမ္မာ မဲတံထံလိာ်သံကွာ်သံဒီး (interview) ဒီးအဲဝဲသ့တက့ာ်. ပုတဂုမုာ်ကွဲးအာနတံဂဲလိာ်တခီ, နကွဲးလံာ်ဆူတံကစီာ်ပရု မ့တမုာ် တံကစီာ်သန့, မ့တမုာ် ကွဲးဟံတံာ်နတံာ်ဟ့ာ်ကူာ်ဟ့ာ်ဖး ဒီးတံထံာ်သ့တဖာ်လု ပုယဲသန့အပူသ့ဝဲဒာ်န့ာ်လီ. နမုာ်သးအိာ်မာ်အံတခီ, အရူဒိာ်လုနကတံာ်ဟံနသးခုာ်ခုာ်ဒီးဟံဖျါထီာ်နတံာ်ဂုာ်လိာ်ဘျီလိာ်သ့တဖာ်ရဲရဲ ဒီးလုအအိာ်ဒီးတံယုးယီာ်ဟံကဲအလုအပုန့ာ်လီ. ပုကွဲးတံကစီာ်ဖိအတံကွဲးဘာ်ထွဲဒီးနု မ့တမုာ် တံကဲထီာ်အသးနီာ်နီာ်လုတံာ်ခုာ်ဟီာ်လံာ်တံာ်တံာ်ကျဲအကမုးကမာ်မ့ာ်အိာ်တခီ ဘျီဘာ်ကုအံန့ာ်တက့ာ်. တဘာ်သ့ာ်ဒိာ်သးဖျိးတဂု, ဒီးတဘာ်ခီဆါကုပုကွဲးတံကစီာ်ဖိလုနီာ်တဂုအတံဆိကမိာ်ဒီးတံဟံသ့ာ်ဟံသးနီတမံတဂု.

တံဟံဖျါထီာ်တံတဘာ်သ့ာ်ဘာ်သးလုအထီဒါတံတမံမံ ဒီးမုးတံရဲာ်တံကျဲသ့ာ်တဖာ်

ကမုာ်အမုးတံရဲာ်တံကျဲသ့ာ်တဖာ် ကဲထီာ်တံမဲတံတခါလုတံာ်ဒုးသ့ာ်ညါထံဖိကီာ်ဖိကမုာ်ဘာ်ယးဒီး တံခုာ်ဟီာ်လံာ်ဒီးအတံဘာ်ဒိဘာ်ထံးသ့ာ်တဖာ်, ဒီးမုာ်စုာ်ကီးကျဲတဘိလုအထုးဖိာ်ရိာ်ဖိာ်ကုကမုာ်လုကဟူးဂဲအဂီာ်န့ာ်လီ. အလီာ်မ့ာ်အိာ်တခီ, နဆိးကါမုးတံရဲာ်တံကျဲဒ်အံသ့ဝဲဒာ်လုတံာ်ယုအါထီာ်စုဟံကီ လုနခဲာ်ဖုအတံဖံးတံမဲအဂီာ်သ့ဝဲဒာ်န့ာ်လီ.

ကမုာ်အတံရဲာ်တံကျဲလုအမဲညီနုအသးတမံမ့ာ်ဝဲဒာ် တံဟံဖျါထီာ်တံတဘာ်သ့ာ်ဘာ်သးလုအထီဒါတံတမံမံအဂီာ် (protest)ဝဲကမုာ်သ့ာ်တဖာ်လဲဟံဖျါထီာ်အသးလုတံာ်ခုာ်ဟီာ်လံာ်တံာ်ကျဲ မ့တမုာ် ပဒိာ်ကရုလုအဟ့ာ်တံပျဲဆူတံခုာ်ဟီာ်လံာ်အအိာ် အလီာ်ခါာ်သးလုတံာ်ဟံဖျါထီာ်ကုအဝဲသ့ာ်အတံဟံသးလုအထီဒါတံခုာ်ဟီာ်လံာ်

တၢ်တီၢ်ကျဲၤန့ၣ်လီၤ. ဘၣ်သ့ၣ်သ့ၣ်နကထံၣ်ဘၣ်တၢ်ဂီၤသ့ၣ်တဖၣ်လၢတၢ်ထီၣ်ဒါတၢ်ချ့ၣ်တၢ်ဂီၤအတၢ်တီၢ်ကျဲၤလၢလဲးပဒီၤ ဒီးတၢ်တီၢ်ကျဲၤအဂၤသ့ၣ်တဖၣ်န့ၣ်လီၤ. တၢ်ထီၣ်ဒါတၢ်သ့ၣ်တဖၣ်အံၤ ကမ့ၢ်ကျဲၤလၢအဂၤတဘီၣ် လၢကထူးန့ၢ်ပုၤအဂၤတၢ်သးစၢ်ဆၢ ဒီးတၢ်ဆိကမိၣ်လၢနတၢ်ဂဲၤလိာ်ဒီးဟ့ၣ်တၢ်ဆိၣ်သနံးလၢကူၣ်ပနံၣ် မ့တမ့ၢ် ပဒီၣ်အအိၣ်လၢကဒိကနၢ်န့ၤ, ဘၣ်ဆၣ်တၢ်ထီၣ်ဒါတၢ်အတၢ်ရဲၣ်တၢ်ကျဲၤအံၤ မ့ၢ်ကျဲၤလၢအလီၤဘၣ်ယိၣ်စ့ၢ်ကီးန့ၣ်လီၤ. ဒ်တၢ်ကဲထီၣ်တ့ၢ်အသးအါမး လၢကီၢ်ပယီၤပုၤအသိး, ဟၤကီၢ်ဒီးသးဖိသ့ၣ်တဖၣ်မၤပြဲၤမၤပြဲၤ မ့တမ့ၢ် မၤလီၤဖးပုၤထီၣ်ဒါတၢ်သ့ၣ်တဖၣ်လၢကျဲၤဆူၣ်ဆူၣ်ကီၢ်ကီၢ်န့ၣ်လီၤ. ပုၤထီၣ်ဒါတၢ်သ့ၣ်တဖၣ်ဘၣ်ဒိဘၣ်ထံးဒိဘၣ်ဒိဘၣ်မ့ၢ်မ့ၢ် မ့တမ့ၢ် တၢ်ဖိၣ်ယၢ်အိၣ်ဝဲဒ်န့ၣ်လီၤ.

နမ့ၢ်ဆၢတၢ်လီၤနသးလၢနကမၤ တၢ်ဟ်ဖျါထီၣ်တၢ်တဘၣ်သ့ၣ်ဘၣ်သးလၢအထီၣ်ဒါတၢ်တမံၤမံၤအဂီၢ် (protest) တခီ, တၢ်လၢနကဘၣ်မၤလီၤတၢ်အိၣ်မ့ၢ်ဝဲ တၢ်တၢ်ပိၣ်သကိးဆိတၢ်ဒီးနကရၢၢ်ပုၤပုၤလၢအဘၣ်ထွဲဒီးတၢ်ဂ့ၢ်ကီၢ်လၢအကပိာ်ထွဲထီၣ်လၢခံသ့ၣ်တဖၣ်, ဒီးဟ်လီၤတၢ်ဖံးတၢ်မၤအတၢ်ရဲၣ်တၢ်ကျဲၤလီၤတၢ်လီၤဆဲးလၢ တၢ်လၢနကမၤအိၣ်ဖဲတၢ်မ့ၢ်ဖိၣ်ယၢ်န့ၤ မ့တမ့ၢ် တၢ်မ့ၢ်မၤဆူးမၤဆါန့ၤအခါန့ၣ်လီၤ. (ဘၣ်သ့ၣ်သ့ၣ်တၢ်ဖံးတၢ်မၤအတၢ်ရဲၣ်တၢ်ကျဲၤ ကပၣ်ယုၣ်ဒီးတၢ်ထၢဖျိၣ်တၢ်အိၣ်ယၢ် သ့ၣ်တဖၣ် (resources) ဒီးတၢ်ဆဲးကျိဆဲးကျိလၢအကမၤစၢၤန့ၤကသ့ၣ်တဖၣ်ဖိၣ်ယၢ်န့ၤအဆၢကတီၢ်န့ၣ်လီၤ. အဒိ - ပုၤလၢအမၤတၢ်လၢသဲးစးကရၢသဘျ့ မ့တမ့ၢ်ကမ့ၢ်တၢ်ကစီၣ်လၢအကွဲးဟ်ဖျါထီၣ်ဒီးရၢလီၤတၢ်ကစီၣ် ဘၣ်ထွဲဒီးတၢ်ဂ့ၢ်လၢပုၤဖိၣ်ယၢ်န့ၣ်လီၤ.)

တၢ်ထီၣ်ဒါတၢ်တမ့ၢ်ကမ့ၢ်အတၢ်ရဲၣ်တၢ်ကျဲၤထဲတမံၤလၢနမၤအိၣ်သ့ၣ်န့ၣ်ဘၣ်. နကရၢကရိထီၣ်ဒီးထူးဖျိၣ်ရိၣ်ဖျိၣ်ကမ့ၢ် (public rally) လၢတၢ်လီၤလၢတၢ်ချ့ၣ်ဟီၣ်လၢအတၢ်ဘၣ်ဒိဘၣ်ထံးအလီၤ မ့တမ့ၢ် လၢဝုၢ်ဒိၣ်ဝုၢ်ထီၣ်အပုၤသ့ၣ်ဝဲဒ်စ့ၢ်ကီးန့ၣ်လီၤ. အဒိ, တၢ်ထူးဖျိၣ်ရိၣ်ဖျိၣ်ကမ့ၢ်လၢတၢ်မၤအိၣ်ဖဲယိၣ်လိာ်ကျိအနံၤလၢကညီကီၢ်ဖဲပုၤလၢတၢ်မၤလၢကပီၤက့ၤဟီၣ်ခိၣ်ဒိဘၣ်

တၢ်ထီၤဒါထံတမၢ်အမၢ်နံၤ. ကမၢၢ်လၢအကထိလၢအအိၣ်အဆိးလၢယိၣ်လိာ်ကျိထံကျိကၢ်နံၤသ့ၣ်တဖၣ်ဟဲဟံၣ်ဖျိၣ်ထီၣ်အသး လၢတၢ်ဟ့ၣ်ဒိဟ့ၣ်နီၤလိာ်သးတၢ်ဂ့ၢ်တၢ်ကျိၤဘၣ်ထွဲဒီး ထံတမၢ်လၢတၢ်ကတုထီၣ်အိၣ်တဖၣ်ဒီး တၢ်ဘၣ်ဒိဘၣ်ထံးလၢအဝဲသ့ၣ်ကဘၣ်ကွၢ်ဆၢၣ်မဲၣ်အိၣ်, ဒီးဟံၣ်လီၤစ့ၢ်ကိးတၢ်ဟူးတၢ်ဂဲၤတၢ်ဖံးတၢ်မၤလၢန့ၣ်လၢကဟဲအဂီၢ်န့ၣ်လီၤ. ပုၤကွဲးတၢ်ကစီၣ်ဖိဒီးလီၢ်ကဝီၤခိၣ်န့ၣ်သ့ၣ်တဖၣ်စ့ၢ်ကိး ဟဲထီၣ်ပၣ်ယုာ်ဝဲဒၣ်န့ၣ်လီၤ. တၢ်ထုးဖျိၣ်ရိၣ်ဖျိၣ်ကမၢၢ်သ့ၣ်တဖၣ်ထုးဖျိၣ်ကမၢၢ်လၢအအိၣ်လၢတၢ်ဘၣ်ဒိဘၣ်ထံးအလီၢ်သ့ၣ်တဖၣ်အါအါဂီၢ်ဂီၢ်, ဒီးထီၣ်ဟူးထီၣ်ဂဲၤထီၣ်အဝဲသ့ၣ်အသ့ၣ်အသးလၢကမၤသကိးတၢ်လၢခါဆူညါအဂီၢ်တပူၤယီၤန့ၣ်လီၤ. တၢ်ထုးဖျိၣ်ရိၣ်ဖျိၣ်ကမၢၢ်လၢအဘၣ်တၢ်မၤအိၣ်လၢတၢ်လီၢ်တၢ်ကျဲလၢအဘၣ်ဒိဘၣ်ထံးသ့ၣ်တဖၣ် ဒုးန့ၣ်ဖျါထီၣ် မ့တမ့ၢ် ဒုးသ့ၣ်ညါပုၤတမ့ၢ်သ့ၣ်တဖၣ်လၢတၢ်ခူၣ်ဟီၣ်လၢအတၢ်ဘၣ်ဒိဘၣ်ထံးသ့ၣ်တဖၣ်အဘူးကတၢ်သ့ဝဲဒၣ်န့ၣ်လီၤ. တၢ်ထုးဖျိၣ်ရိၣ်ဖျိၣ်ကမၢၢ် မ့ၢ်ကျဲလၢအဂ့ၢ်တဘိလၢအထုးန့ၢ်ပုၤအါဂၤအသးဒီးကမၢၢ်တၢ်ကစီၣ်သ့ၣ်တဖၣ်အသးစ့ၢ်ကိးန့ၣ်လီၤ.

နမၤသကိးတၢ်တပူၤယီၤဒီးဖျိၣ်စိမိ မ့တမ့ၢ် ကိၣ်ဇိကီၢ်ဇိလၢအအိၣ်ဘူးအိၣ်တၢ်သ့ၣ်တဖၣ်, မ့တမ့ၢ် ဂံၢ်ခိၣ်ထံးကမၢၢ်ကရၢ မ့တမ့ၢ် ကရၢသဘူသ့ၣ်တဖၣ်လၢတၢ်သုးကျဲၤဝဲဒၣ်တၢ်ဟ့ၣ်တၢ်ကတိၤသိၣ်လီၤသီလီၤတၢ် (lecture) မ့တမ့ၢ် တၢ်အိၣ်ဖျိၣ်တဲသကိး (workshop) တၢ်လၢကသိၣ်လိကမၢၢ်ဘၣ်ဃးတၢ်ကဲထီၣ်အသးသ့ၣ်တဖၣ်န့ၣ်လီၤ. ကျဲအဂၤတခါကမ့ၢ်ဝဲဒၣ်တၢ်ဘူၣ်တၢ်ဘါအါဖုအတၢ်ဘူၣ်သကိးဘါသကိးအတၢ်ရဲၣ်တၢ်ကျဲ (interfaith prayer service) မ့တမ့ၢ် တၢ်တၢ်ပီၣ်သကိးတၢ်အတၢ်ရဲၣ်တၢ်ကျဲၤသ့ၣ်တဖၣ်န့ၣ်လီၤ. တၢ်ဘူၣ်တၢ်ဘါအါဖုသိၣ်လိဝဲဒၣ်လၢပုၤကညီသ့ၣ်တဖၣ်လၢ ကဘၣ်ဂ့ၢ်လိာ်အသးဒီးဟီၣ်ခိၣ်တဘျီအံၤဂ့ၢ်ဂ့ၢ်ဘၣ်ဘၣ် ဒီးကဘၣ်ဟံၣ်ကဲက့ၤန့ၣ်ဆၢၣ်, ဒီးသိၣ်လိပုၤစ့ၢ်ကိးလၢ ပတဘၣ်မၤဆူးမၤဆါလိာ်ပသးတဂၤဒီးတဂၤလၢပနီၢ်ကစၢ်အတၢ်ဘၣ်ဘျးဘၣ်ဖျိၣ်အဂီၢ်ဘၣ်န့ၣ်လီၤ. ဖဲတၢ်ဘူၣ်တၢ်ဘါအါဖုမၤတၢ်ဘူၣ်သကိးဘါသကိးတၢ်အတၢ်ရဲၣ်တၢ်ကျဲၤအ

ဆာကတီနဲ့. တၢ်ဘျုးတၢ်ဘၢခိၣ်နၢ်ဘၢဖုၣ်သကိးတၢ်ဘၣ်ယးအဝဲသ့ၣ် အတၢ်စ့ၢ်တၢ်နၢ်လၢအဘၣ်ထွဲလိာ်အသးဒီး တၢ်ခူၣ်ဟီၣ်လၢအတၢ်တိာ် ကျဲးဒီးတၢ်ခူၣ်ဟီၣ်လၢကူၣ်ပနံၣ်အိၣ်ဒီးမူဒါဒီးတၢ်ဖံးတၢ်မၤသ့ၣ်တဖၣ်လၢ ပှၤကညီဒီးခိၣ်ယၤန့ၣ်ဆၢၣ်အဂီၢ်န့ၣ်လီၤ. အဝဲသ့ၣ်ကဆၢကမျၢၢ်သ့ၣ်တဖၣ် လၢတၢ်ထုကဖၣ် မ့တမ့ၢ် တၢ်ဘျုးတၢ်ဘၢအတၢ်ရဲၣ်တၢ်ကျဲးသ့ၣ်တဖၣ်လၢ တၢ်ယုထီၣ်တၢ်ဒိသအက့ၤတၢ် ဒီးဟ်ဖျါထီၣ်အဝဲသ့ၣ်အတၢ်အၢၣ်လီၤအီ လီၤလၢတၢ်ကပတုၢ်ကွံာ်တၢ်ခူၣ်ဟီၣ်လၢအတၢ်ဘၣ်ဒိဘၣ်ထံးလၢအအၢ သ့ၣ်တဖၣ်အဂီၢ်န့ၣ်လီၤ.

ကျဲးစးသ့ မ့တမ့ၢ် ဆိးကါဒွဲလၢကူၣ်သ့ (arts) ဒ်သိးနတၢ်ကစီၣ် သ့ၣ်တဖၣ်တၢ်ကသ့ၣ်နီၣ်ထီၣ်က့ၤအီၤဒီးနၢ်ဟ်အီၤကညီအဂီၢ်န့ၣ်တက့ၢ်. န သူတၢ်ဒုးနဲၣ်တၢ် မ့တမ့ၢ် တၢ်ဂီၤဂဲၤကလံာ်အတၢ်ဒုးနဲၣ်သ့ၣ်တဖၣ်လၢတၢ် ဟ်ဖျါထီၣ်က့ၤတၢ်ဂ့ၢ်ကီၤလၢနပှၤတတၢ်ဘၣ်ကွံာ်ဆၢၣ်မဲာ်အီၤ. တၢ်ဒုးနဲၣ်တၢ်ဂီၤ မူဘၣ်ထွဲဒီးတၢ်ခူၣ်ဟီၣ်လၢအတၢ်ဘၣ်ဒိဘၣ်ထံးလၢအကဲထီၣ်အသးသ က့ၤဟီၣ်ခိၣ်ချၢ, သးကျဲးရဲၣ်ကျဲးတၢ်သ့ၣ်ဝံၣ်သးဆၢအမူးသးဖုံလၢတၢ်ဟ့ၣ် တၢ်သ့ၣ်ညါနၢ်ဟ်(ဘၣ်သ့ၣ်သ့ၣ်လၢတၢ်ယုအါထီၣ်စ့ၢ်ကီၤအဂီၢ်) ဘၣ်ထွဲ ဒီးတၢ်ဂ့ၢ်ကီၤသ့ၣ်တဖၣ်နဘၣ်ကွံာ်ဆၢၣ်မဲာ်အီၤ. မ့တမ့ၢ် သးကျဲးကမျၢၢ် အတၢ်လီၢ်တၢ်ကျဲးတခါခါ (public space) လၢတၢ်ဒုးနဲၣ်တၢ်ဂီၤ မ့တမ့ၢ် တၢ် စုသ့ဒွဲလၢအတၢ်ဒုးနဲၣ် (artwork) လၢအဘၣ်ထွဲလိာ်အသးဒီးတၢ်ခူၣ်ဟီၣ် လၢဒီးအတၢ်ဘၣ်ဒိဘၣ်ထံးသ့ၣ်တဖၣ်န့ၣ်တက့ၢ်. လၢဝုၢ်အါဖျါအပူၤအိၣ် ဒီးတၢ်သ့ၣ်ထီၣ်ဖးဒိၣ်လၢအပာ်ကီၤတၢ်ဂီၤတၢ်ဖီၣ် (gallery) လၢအတၢ်လၢာ် ဘျုးလၢစုသ့ၣ်တဖၣ်တူၢ်လိာ်ဝဲဒ်တၢ်ဒုးနဲၣ်စုသ့ဒွဲလၢ (artwork) လၢတၢ် ဟ့ၣ်တၢ်သ့ၣ်ညါဘၣ်ယးဂ့ၢ်ဝီသ့ၣ်တဖၣ်အဂီၢ်န့ၣ်လီၤ.

နကဘၣ်မၤလီၤတၢ်ဒီးဒုးသ့ၣ်ညါဆိကမျၢၢ်တၢ်ကစီၣ်ဘၣ်ယးတၢ်ရဲၣ် တၢ်ကျဲးဒ်အံၤန့ၣ်လီၤ. ဆၢထီၣ်တၢ်ကစီၣ်အလံာ်ရၤလီၤလၢအပာ်ဖျါထီၣ်တၢ် ဂ့ၢ်တၢ်ကျိၤဘၣ်ထွဲဒီးဘၣ်မနုၤအယိလၢနသးကျဲးမမူးတၢ်ရဲၣ်တၢ်ကျဲးအံၤ လဲၣ်ဒီးတၢ်မနုၤသ့ၣ်တဖၣ်ကကဲထီၣ်အသးလဲၣ်. ဒီးကွဲမုာ်စ့ၢ်ကိးပှၤကွဲး

တၢ်ကစီၣ်ဖိသ့ၣ်တဖၣ်လၢကဟဲထီၣ်ယုၣ်တက့ၢ်. တၢ်ရဲၣ်တၢ်ကျဲၤအံၤ တၢ် မ့ၢ်မၤအီၤလၢတၢ်လီၤလၢအယံၤ မ့တမ့ၢ် စီၤစ့ၢ်ဒီးခူၣ်တခီ, နသးကျဲၤတၢ် လဲၤတၢ်က့ၤဒီးတၢ်အိၣ်တၢ်ဆိးအလီၤအကျဲၤလၢပုၤကွဲးတၢ်ကစီၣ်ဖိသ့ၣ်တဖၣ် အဂီၢ်မ့ၢ်န့ၢ်တခီ အဝဲသ့ၣ်ကဟဲပၣ်ယုၣ်အါအါဂီၢ်ဂီၢ်န့ၣ်လီၤ.တၢ်ရဲၣ်တၢ်ကျဲၤ အံၤဝံၤအလီၢ်ခံ, ဟ့ၣ်ထီၣ် မ့တမ့ၢ် ဆှၢထီၣ်တၢ်ဂ့ၢ်တၢ်ကျိၤလၢတၢ်တဲသကိး အီၤလၢတၢ်ရဲၣ်တၢ်ကျဲၤပုၤ ယုၣ်ဒီးတၢ်ဂီၤတၢ်ဖိၣ်ဒီးတၢ်ဂီၤမူသ့ၣ်တဖၣ်ဆူတၢ် ကစီၣ်ပရၢ, ကွဲၤလ့ၤလီၤသန့, ကွဲၤဟူဖျါသန့, ဒီးအ့ထၢၣ်နဲးတၢ်ကစီၣ်သန့ သ့ၣ်တဖၣ်အအိၣ်တက့ၢ်.

ဒုးအိၣ်ထီၣ်ဟီၣ်ခိၣ်ဘီမ့ၢ်ပုၤဘျးစဲ

ဆဲးကျိးမၤသကိးတၢ်ဒီးကရၢသဘျၢ သ့ၣ်တဖၣ်လၢထံကီၢ်လၢကူၣ်ပနံၣ် ဟဲတဘျီန့ၣ်, မ့တမ့ၢ် ကရၢသဘျၢ သ့ၣ်တဖၣ်လၢအဟူးဂဲၤလၢဟီၣ်ခိၣ်ဒီ တဘျီန့ၣ်တက့ၢ်. ယုထၢမၤသကိးတၢ်ဒီးကရၢသဘျၢ လၢအမၤတၢ်ဘၣ်ထွဲ ဒီးပုၤဂ့ၢ်ဝီခွဲးယၢ် ဒီးခိၣ်ယၢၤန့ဆၢၣ်ဂ့ၢ်ဝီသ့ၣ်တဖၣ်, ဒီးလီၤဆီဖၣ်တၢ်ဂ့ၢ်ဝီဖ် အမ့ၢ်ပုၤထူလံၤဖိခွဲးယၢ် (နမ့မ့ၢ်ကလုာ်ဖျါဖိတကတခီ), တၢ်မူအါကလုာ် ဆၣ်ဖိကီၢ်ဖိလၢအစၢကလီၤတူၣ်သ့ၣ်တဖၣ်, ထံနဲခွဲးယၢ်ဒီးတၢ်အိၣ်ဆူၣ် အိၣ်ချၢ သ့ၣ်တဖၣ်န့ၣ်တက့ၢ်. ကရၢသဘျၢ သ့ၣ်တဖၣ် အံၤမၤစၢန့ၣ်လၢ တၢ်ဆဲးလိာ်သးဒီးပဒိၣ်ဒီးကမ့ၢ် လၢအအိၣ်လၢထံကီၢ်လၢကူၣ်ပနံၣ်ဟဲတ ဘျီန့ၣ်အပူၤ, ဒီးဘၣ်သ့ၣ်သ့ၣ်မၤစၢန့ၣ်လၢတၢ်ဆိးကါဝဲဖၣ်ထံကီၢ် အဝဲန့ၣ်တၢ်ဘျၢသဲးကျဲၤသန့, ဖ်အလီၢ်အိၣ်ဒီးမ့ၢ်သ့မ့ၢ်ညီတခီန့ၣ်လီၤ. နမၤ ကရၢသဘျၢ သ့ၣ်တဖၣ်လၢက ဆှၢလီၤဟီၣ်ခိၣ်ဘီမ့ၢ်ပုၤဟဲယုသ့ၣ်ညါတၢ် (international observers) လၢကဟဲယုသ့ၣ်ညါဒီးမၤနီၣ်မၤယါဒီးဒုးသ့ၣ် ညါက့ၤကမ့ၢ်ဘၣ်ယး တၢ်ကဲထီၣ်အသးလၢတၢ်ချီၣ်ဟီၣ်လၢအတၢ်တိာ် ကျဲၤသ့ၣ်တဖၣ်န့ၣ်လီၤ.

သူ့ မှတ်တမ်း ဆီးကိစ္စအထက်နဲ့

ဟ်ဖျါထီၣ်နတ်ၢ်ဂ့ၢ်တၢ်ကျိၤ မှတ်တမ်း တၢ်ကစီၣ်ဘၣ်ထွဲဒီးနတ်ၢ်ဟူးတၢ်
ဂဲၤလၢအ့ထၢၣ်နဲးပူၤ ဒီဖျိပုၣ်ယဲၤသန့ မှတ်တမ်း ပျၢၤဂ့ၢ်ဝီတၢ်စီၣ်သန့ (social
media) ဒ်အမ့ၢ် (ဖူးစဘီး (facebook), ထွဲးထၢၣ် (twitter), ထၢမ်ဘလၢ
(tumblr) သ့ၣ်တဖၣ် မ့ၢ်ကျဲလၢအဂ့ၢ်တဘိလၢ တၢ်သးကျဲၤဝဲဒၣ်ထံၣ်ဂ့ၢ်
ဂၤအတၢ်ဆီၣ်ထွဲမၤစၢၤန့ၣ်လီၤ. အလီၢ်အိၣ်လၢနကဘၣ်မၤလီၤတံၢ်လၢ တံၢ်
သကိးသိၣ်မ့ၢ်လၢအအိၣ်လၢထံၣ်ဂ့ၢ်ဂၤသ့ၣ်တဖၣ် ကဒီးန့ၢ်တၢ်ဂ့ၢ်တၢ်ကျိၤ
အလၢအပျဲလၢအဝဲသ့ၣ်အတၢ်ဂဲၤလိၣ်အဂီၢ်န့ၣ်လီၤ. တၢ်ဂဲၤလိၣ်လၢကျဲတဘိ
အံၤလီၤဘၣ်ယိၣ်ဝဲဒၣ်စ့ၢ်ကိးန့ၣ်လီၤ. တၢ်လၢနကဘၣ်မၤလီၤတံၢ်အီၤတမံ
မ့ၢ်ဝဲဒၣ် နတဘၣ်ထၢန့ၣ်ပျၢၤလၢအပၣ်ယုၣ်လၢနတ်ၢ်ဂဲၤလိၣ်အပူၤသ့ၣ်တဖၣ်
အတၢ်ဂီၤတၢ်ဖီၣ် မှတ်တမ်း အမံၤအသၣ် ဝဲနတီၣ်ထီၣ်တၢ်ဂ့ၢ်တၢ်ကျိၤသ့ၣ်တ
ဖၣ်ဆူအ့ထၢၣ်နဲးအပူၤဘၣ် (အလီၢ်မ့ၢ်အိၣ်တခီ သုမံၤသၣ်လၢအယီၤအ
ဘျၢၣ်, တမ့ၢ်မံၤနီၢ်ကီၢ်), ဒ်သိးဟၤကီၢ်ဒီးသးဖိသ့ၣ်တဖၣ် အသုတသ့ၣ်ညါ
ဆိနတ်ၢ်ထီၣ်ဒါအတၢ်ရဲၣ်တၢ်ကျဲတဂ့ၢ်အဂီၢ် နကဘၣ်ပလီၢ်စ့ၢ်ကိးနသးဝဲ
တၢ်ဘိးဘၣ်ရၤလီၤ မှတ်တမ်း တၢ်ဒုးသ့ၣ်ညါတၢ်ထီၣ်ဒါတၢ်အတၢ်ဖံးတၢ်မၤတၢ်
ရဲၣ်တၢ်ကျဲန့ၣ်လီၤ. ကရၤသဘျူလၢအမၤသကိးတၢ်ဒီးနၤတဖုဖုဟ့ၣ်နၤတၢ်
သိၣ်လိဘၣ်ဃးအ့ထၢၣ်နဲးတၢ်ဘၣ်တၢ်ဘၢ (internet security) မ့ၢ်သ့တခီ
ကမ့ၢ်တၢ်ကဲဘျူးကျဲဖျိၣ်ဖးဒိၣ်န့ၣ်လီၤ. ဝဲနတဲၣ်နၢ်ဟံၢ်နတံၢ်သကိးပျၢၤမၤသကိး
တၢ်ဖိလၢထံၣ်ဂ့ၢ်ဂၤလၢနတ်ၢ်ဘၣ်ယိၣ်ဘၣ်ထွဲဒီးတၢ်ဘၣ်တၢ်ဘၢမ့ၢ်ဝံၤတခီ
နမၤအဝဲသ့ၣ်မၤစၢၤနၤလၢတၢ်တီၣ်ထီၣ်နတ်ၢ်ဂ့ၢ်တၢ်ကျိၤသ့ၣ်တဖၣ်ဆူအဝဲ
သ့ၣ်ပုၣ်ယဲၤသန့ပူၤသ့ဝဲဒၣ် ဒီးတၢ်ဂ့ၢ်တၢ်ကျိၤလၢတၢ်တီၣ်ထီၣ်အီၤသ့ၣ်တ
ဖၣ် တမ့ၢ်တၢ်လၢအဟဲလၢကီၢ်ပယီၤပူၤဘၣ်န့ၣ်လီၤ.

တၢ်ချံၣ်ဟီၣ်လၢအကလုာ်တဖၣ်

တၢ်ဂီၤ - ခုၣ်

တၢ်ချံၣ်လီၤဟီၣ်ခိၣ်ပူၤဖးလဲၢ်ဖးကွၢ် လၢတၢ်ကထုးထီၣ်ဟီၣ်လၢတၢ်ထုးတၢ်တီၤအဂီၢ်

တၢ်ဂီၤ - ခုၣ်

တၢ်ချံၣ်ဟီၣ်လၢလၢဟီၣ်ခိၣ်လၢတၢ်ကထုးထီၣ်ဟီၣ်လၢတၢ်ထုးတၢ်တီၤအဂီၢ်

တၢ်ဂီၤ - ခူၤဖဲၢ်

တၢ်ချၢ်ထုးထီၣ်ဟီၣ်လၢလၢထံကျိယု

တၢ်ဂီၤ - ခူၤဖဲၢ်

တၢ်သုးကွၢ်ကစၢ်ဒီခိၣ်ခိၣ်ဖျိတၢ်သုမ့ၣ်ပီၤဒ်သိးတၢ်ချၢ်ဟီၣ်လၢကသုအဂီၢ်

ပုဂံဝါဒူးနဲ့ဖျါထီၣ်အတၢ်ဟူးတၢ်ဂဲၤအကလုာ်တဖၣ်

တၢ်ဂီၤ - တံခိၣ်

လိာ်ကဝီၤဖိပာ်ဖျါထီၣ်အတၢ်ဟူးတၢ်ဂဲၤအိၣ်ဖျါတၢ်ဘါသကိးယွၤ တကလၢတၢ်ဖျါတၢ်န့ၣ်ဒၣ်ဝဲ

တၢ်ဂီၤ - ခုၣ်

ပုဂံဝါ ဒူးနဲ့ဖျါထီၣ်တၢ်ဟူးဒီးတၢ်ထံၣ်လၢတၢ်တီၢ်ကျဲၤတဖၣ်အဖိခိၣ်ဖဲတၢ်မၤသကိးကမျါၤပျါၣ်စီၤ တၢ်တဲသကိးအခါ

တၢ်ဂီၤ - ခုၤ

ပှၤတၢၤ ဟံၤဖျါထီၣ်တၢ်ဂ့ၢ်ဆူတၢ်ကစီၣ်ဝဲၤကျိၤဖိသီးအတၢ်ဂ့ၢ်တဖၣ်ပှၤကသ့ၣ်ညါလၢဟီၣ်ခိၣ်ဒီးဘျီ

တၢ်ဂီၤ - ခုၤ

ပှၤတၢၤ ထံၣ်လိာ်သးဒီးကူၣ်ပနီၣ်ခိၣ်န့ၢ် လၢတၢ်မၤန့ၢ်ဟံၤအါထီၣ်သးဒီးတၢ်တီၢ်ကျဲၤအဂီၢ်

တၢ်ကတိၤကျၢ်တံၢ်

တၢ်ရူၢ်ဟီၣ်လၢ် မ့ၢ်မ့ၢ်ကျိၤဝဲၤကွၢ်တၢ်ဖံးတၢ်မၤတခါလၢအလီၤဘၣ်ယိၣ်ဒီးဒုးအိၣ်ထီၣ်တၢ်ဘၣ်ဒိဘၣ်ထံး. တၢ်သံတၢ်ပှၢ်, တၢ်ဟးဂုၢ်ဟးဂီၤဆူပှၢ်ကညီ, တၢ်မူတတၢ, ခိၣ်ယၢၤန့ၣ်ဆၢၣ်, ဟီၣ်ခိၣ်ကပံၣ်ဒီးထံကျိၤထံကွၢ်အဂီၢ်ဒိၣ်ဒိၣ်မ့ၢ်မ့ၢ်န့ၣ်လီၤ. ခိၣ်ယၢၤန့ၣ်ဆၢၣ်အကျဲသန့ဖီလံၣ်စံၣ်, တၢ်သိၣ်တၢ်သီတၢ်ဘျၢသဲးစး, ဒီးတၢ်ပၤဆၢရဲၣ်ကျဲတအိၣ်လီၤတၢ်လီၤဆဲးဘၣ်အယိၣ်, တၢ်ရူၢ်ဟီၣ်လၢ်တၢ်တိၢ်ကျဲလၢအဘၣ်တၢ်မၤအီၤလၢကညီဟီၣ်ကဝီၤတၢ်လီၢ်တၢ်ကျဲသ့ၣ်တဖၣ် တဒုးအိၣ်ထီၣ်တၢ်ဘၣ်ဘျးဘၣ်ဖျိၣ်လၢ လီၢ်ကဝီၤကမျၢ်သ့ၣ်တဖၣ်အဂီၢ်ဘၣ်အမဲၣ်ညါ ဒုးအိၣ်ထီၣ်တၢ်ဂ့ၢ်ကီၤအကလုာ်ကလုာ် ဒီးတၢ်ဂ့ၢ်ကီၤလၢတၢ်ဘၣ်ကွၢ်ဆၢၣ်မဲၣ်အီၤလၢလီၢ်ကဝီၤပူၤတနီၤမ့ၢ်ဝဲ တၢ်ဟံးန့ၢ်ဆူၣ်ပှၢ်သဝီဖိအဟီၣ်ခိၣ်ကပံၣ်, တၢ်မၤဟးဂီၤကွၢ်ပှၢ်လီၢ်ကဝီၤဖိသ့ၣ်တဖၣ်အတၢ်လုာ်အိၣ်အသးသမူဒီးတၢ်ဖံးတၢ်မၤအကျိၤအကွၢ်သ့ၣ်တဖၣ်, ဒီးတၢ်ဘၣ်ဒိဘၣ်ထံးလၢပှၢ်ဂ့ၢ်ဝီဒီးခိၣ်ယၢၤန့ၣ်ဆၢၣ်လၢအဂၤသ့ၣ်တဖၣ်န့ၣ်လီၤ. လၢတၢ်ဂ့ၢ်ဒ်အံၤအဖီခိၣ်, ပှၢ်မၤတၢ်ရူၢ်ဟီၣ်လၢ်တၢ်တိၢ်ကျဲသ့ၣ်တဖၣ် ကဘၣ်မၤတၢ်မၤလၢအအိၣ်ဖျိဖျိဖျါ, သ့ဟံးန့ၢ်မူဒါတုၤလီၤတီၤလီၤ, ဒီးပၢ်ကဲဝဲဒၣ်ပှၢ်လီၢ်ကဝီၤဖိအတၢ်ခွဲးတၢ်ယၢ်ဒီးတၢ်ဆၢတဲာ်သ့ၣ်တဖၣ်န့ၣ်လီၤ.

လၢန့ၢ်အမဲၣ်ညါ, ပှၢ်ဒိၣ်ကျိၣ်ဒိၣ်စ့, ပှၢ်ဟဲဘျၢလီၤတၢ်ဒီးကူၣ်ပနီၣ်သ့ၣ်တဖၣ် ကဘၣ်လူၤပိာ်မၤထွဲဝဲဒၣ်ထံကီၢ်ဘီမ့ၢ်အတၢ်သိၣ်တၢ်သီတၢ်ဘျၢလၢတၢ်ပၢ်ပနီၣ်အနီၣ်ထီၣ်သ့ၣ်တဖၣ် ဒီးပၢ်ကဲဒီးပၢ်ပနီၣ်ပှၢ်ထူလံၤဖိအတၢ်ခွဲး

တၢ်ယၢ်ဒ်အမ့ၢ် “တၢ်ဘၣ်သးလၢအသဘျူ, ချးဆၢချးကတီၢ်ဒီး သ့ၣ်ညါ တၢ်ဂ့ၢ်တၢ်ကျိၤ (Free Prior Informed Consent) တချးလၢကမၤတၢ်တီၢ် ကျဲတမံၤလၢ်ဒီးဘၣ်အခါန့ၣ်လီၤ.

ဒီးတကတီၢ်ယီၤစ့ၢ်ကိး အလီၢ်အိၣ်ဝဲဒၣ်လၢ လီၢ်ကဝီၤပှၤတဝၢသ့ၣ်တ ဖၣ် ကြးသ့ၣ်ညါဒီးပၢ်သ့ၣ်ပၢ်သးလၢ တၢ်ခူၣ်ဟီၣ်လၢ်အတၢ်ဖံးတၢ်မၤဒီး တၢ်ဟူးတၢ်ဂဲၤသ့ၣ်တဖၣ် ဒုးအိၣ်ထီၣ်တၢ်ဘၣ်ဒိဘၣ်ထံးလၢကတီၢ်ယံၣ်လၢ ခိၣ်ယၢၤန့ၣ်ဆၢၣ်ဒီးပှၤတဝၢသ့ၣ်တဖၣ်အဂီၢ် ဒီးတၢ်ဂ့ၢ်ကိးဒီးတၢ်ဘၣ်ဒိဘၣ်ထံး လၢအကဲထီၣ်အသးသ့ၣ်တဖၣ် တၢ်ကယ့ၣ်လီၤဘျါလီၤတန့ၢ်ညီညီဒီးတူၤ လီၤတီၤလီၤဘၣ်န့ၣ်လီၤ. တၢ်မ့ၢ်တၢ်ဘိ, ဆၣ်ဖိကီၢ်ဖိ, ဟီၣ်ခိၣ်ကပံၣ်ဒီးထံ ကျိထံကွၢ်သ့ၣ်တဖၣ် ကဘၣ်ဒိဘၣ်ထံးတပယျၢ်ယီၤန့ၣ်လီၤ. ခိဖျိတၢ်ခူၣ် ဟီၣ်လၢ်ဒုးအိၣ်ထီၣ်တၢ်ဘၣ်ဒိဘၣ်ထံးအတၢ်ဆိတလဲဆူခိၣ်ယၢၤန့ၣ်ဆၢၣ်, တၢ်မူဘျးစဲ, ဒီးလီၢ်ကဝီၤပှၤတဝၢအတၢ်အိၣ်မူအိၣ်ဂဲၤအကျိၤအကျဲသ့ၣ်တ ဖၣ်အယီ, မ့ၢ်တၢ်အကါဒိၣ်လၢလီၢ်ကဝီၤပှၤတဝၢသ့ၣ်တဖၣ် ကဘၣ်သ့ၣ် ညါန့ၢ်ပၢ်ဆိဝဲဒၣ်တၢ်ခူၣ်ဟီၣ်လၢ်အတၢ်ဘၣ်ဒိဘၣ်ထံးအကလုာ် တချး လၢတၢ်မၤတၢ်ခူၣ်ဟီၣ်လၢ်အတၢ်ဖံးတၢ်မၤ လၢအဝဲသ့ၣ်အဟီၣ်ကဝီၤတၢ် လီၢ်တၢ်ကျဲဒီးဘၣ်အခါန့ၣ်လီၤ.

လၢတၢ်န့ၢ်အယီ, ပဆၢမ့ၢ်လၢ်လၢလံာ်န့ၣ်ကျဲတဘျီအံၤကမၤစၢၤဝဲဒၣ် ကညီလီၢ်ကဝီၤကမ့ၢ် ဒီးလီၢ်ကဝီၤပှၤတဝၢလၢအဂၤသ့ၣ်တဖၣ်လၢ ကသ့ၣ်န့ၢ် ပၢ်အါထီၣ်ခိၣ်ယၢၤန့ၣ်ဆၢၣ်ဒီးပှၤဂ့ၢ်ဝီအတၢ်ဘၣ်ဒိဘၣ်ထံး ခိဖျိ တၢ်ခူၣ်ဟီၣ် လၢ်န့ၣ်လီၤ. အလီၢ်အိၣ်စ့ၢ်ကိးလၢလီၢ်ကဝီၤကမ့ၢ် ဒီးပှၤတဝၢသ့ၣ်တဖၣ် ကသ့ၣ်ညါဒီးန့ၢ်ပၢ်အဝဲသ့ၣ်တၢ်ခွဲးတၢ်ယၢ် ဒီးကသ့ၣ်ဒုးအိၣ်ထီၣ်တၢ်မၤကျဲ

ခိပ်သွပ်လာအနီကစာဖတ်ပဲ ဖိသိမ်းစီးအဝဲသွပ်အပူတတီးနဲ့ဆာတိအိပ်
ယာသွပ်တဖန် တာဒီသအအီးဒီးပာဆာရဲဂျဲအီးဖိသိမ်းကတူယံခိပ်ကျာ
အဂီန့ၣ်လီ။

တာဂ့ၣ်တာကျိအဂူလာနကြားသွပ်ညါအီးတဖန်အိပ်ဝဲဒုန်အါမးလာ
တာဂ့ၣ်အဂံထံးအဂူသွပ်တဖန်အပူဖိအဘဉ်တာဟ်ဖျါထီၣ်အီးလာလံာ်
အသိးန့ၣ်လီ။

တာဂ့ၣ်အဂံထံးဘဉ်ထွဲကရသဘျဳဒီးသိၣ်မုံကရတဖန်

- ကီၣ်ပယီခိပ်ယာန့ဆာတိမသကိးတာကရ (Burma Environmental Working Group) - <http://www.bewg.org>
- ပအိၣ်သးစာကရ (Pa-Oh Youth Organization) http://www.scribd.com/pyorg_blog
- ဟီၣ်ခိၣ်ခွဲးယာကရ (Earthrights International) - <http://www.earthrights.org/>
- တာဆဲးတာလအာတိအိၣ်မူအိၣ်ဂဲ (Cultural Survival) - <http://www.culturalsurvival.org/>(ကရအံထုးထီၣ်ရလီတာနဲၣ်ကျဲလာ
ပူတတအဂီဘဉ်ထွဲဒီးတာချဉ်ဟီၣ်လံာ်, ဒီးနမန့အီးသုဖဲ
[http://www.culturalsurvival.org/sites/default/files/
guide_for_communities_0.pdf](http://www.culturalsurvival.org/sites/default/files/guide_for_communities_0.pdf). တာဂ့ၣ်တာကျိအဂံထံးလာအဂူလာလံာ်
တာဟ်ဖျါအချာပဉ်ဃုာ်ဝဲဒုန်စုာ်ကီးန့ၣ်လီ။
- တာချဉ်ဟီၣ်လံာ်ဒီးပူတတသွပ်တဖန် (Mines and communities) - <http://www.minesandcommunities.org/>

- အီးစစ်ဟိတ်ခိတ်ဘီမို (Oxfam International) - <http://www.oxfam.org> (အီးစစ်အဲရက) - <http://www.oxfamamerica.org/take-action/campaign/natural-resources-and-rights/> ဒီးအီးစစ်အီးစကြွလယါ <https://www.oxfam.org.au/explore/mining/>
- ဟိတ်ခိတ်ဒီဘုတ်ပုအုတ်သး (Global Witness) - <http://new.globalwitness.org/>
- ဟိတ်ခိတ်တမ်မာတဖ် (Earthworks) - <http://www.earthworksaction.org/>

တမ်ဂု်အင်ထံးဘုတ်ထွဲဒီးတမ်ဂု်ဟိတ်လင်ကုတ်ပနံ

- တမ်ဂု်ထာဖိုင်ဗဲလီ (Data Center)- <http://www.datacenter.org/>
- တမ်ဂု်ဟိတ်လင်ပုယဲသန့ (MineSite) - <http://minesite.com/pub/company>
- ကုတ်ပနံစုလီယုတ်လတမ်ယုထံင်သုတ်ညါတမ်တိတ်ကျဲ (Corporate Research Project) - <http://corp-research.org/>
- ကုတ်ပနံစုလီယုတ်လတမ်သ့ဟံးန့မုဒါတုလီတီလီလတမ်တိတ်ကျဲ (Corporate Accountability Project) - <http://www.corporations.org/>
- တမ်ဂု်တမ်ဂု်လအရဒိုင်သုတ်တဖ် (Essential Information) - <http://www.essentialinformation.org/>
- တမ်ကွမ်ဂု်ကယင်ကုတ်ပနံဖးဒိုင် (CorpWatch) - <http://corpwatch.org/>

